

په وینو رنگ لاسونه

په کابل کې تېر شوی وحشت

او په افغانستان کې د سزا

د معافیت میراث

Human Rights Watch

Ketabton.com

ژباړه: رحمت آریا

2009/Canada

د کتاب پېژندنه:

|||||

د کتاب نوم: په وینو سره لاسونه

چمتو کوونکی: د بشر د حقوقو نړیواله ټولنه

ژباړن: رحمت اریا

خپرندوی: مطبوعاتي خدمتونو مرکز

تیراژ: زر ټوکه

جنگي جنايتونه : په وینو سره لاسونه

د بشري حقونو د څار د ټولنې په زړه پورې گزارش چې له ۱۹۹۲ زکال تر ۱۹۹۴ ز کال پورې په کابل کې د کمونیستي رژیم له پښتو وروسته د کابل د وړانۍ پېښې او په کابل کې د ځواکجگړې د خونړیو سیالیو ډډې راسپړلي ، په گزارش کې سپرک په سپرک او واټ په واټ جگړه شرح شوې او د کابل پر وگړو تیر شوی وحشت را برېښوي ؛ کتاب د جنگي جنايتکارانو مخونه په نړيواله کچه لوڅوي. دغه کتاب د ۲۰۰۹ زکال د سپتامبر په مېاشت کې په کابل کې د مطبوعاتي خدمتونو د مرکز له خوا خپور شوی دی

د بشري حقونو د څار ټولنه

Human Rights Watch

Copyright © 2005 by Human Rights Watch.

All rights reserved.

Printed in the United States of America

ISBN: 1-56432-334-X

Cover photos: A mujahedin fighter in Kabul, June 1992. © 1992 Ed Grazda

Civilians fleeing a street battle in west Kabul, March 5, 1993. © 1993 Robert Nickelsberg

Cover design by Rafael Jimenez

Human Rights Watch

350 Fifth Avenue, 34th floor

New York, NY 10118-3299 USA

Tel: 1-(212) 290-4700, Fax: 1-(212) 736-1300

hrwnyc@hrw.org

1630 Connecticut Avenue, N.W., Suite 500

Washington, DC 20009 USA

Tel:1-(202) 612-4321, Fax:1-(202) 612-4333

hrwdc@hrw.org

2nd Floor, 2-12 Pentonville Road

London N1 9HF, UK

Tel: 44 20 7713 1995, Fax: 44 20 7713 1800

hrwuk@hrw.org

Rue Van Campenhout 15,

1000 Brussels, Belgium

Tel: 32 (2) 732-2009, Fax: 32 (2) 732-0471

hrwatcheu@skynet.be

9 rue Cornavin

1201 Geneva

Tel: + 41 22 738 04 81, Fax: + 41 22 738 17 91

hrwgva@hrw.org

Web Site Address: <http://www.hrw.org>

Listserv address: To receive Human Rights Watch news releases by email, subscribe to the HRW news listserv of your choice by visiting <http://hrw.org/act/subscribemlists/>

[subscribe.htm](#)

د بشري حقونو د څار ټولنه د نړۍ په هرگوت کې د خلکو د حقونو ساتنې ته ژمنه يو ټولنه ده.

موږ د بيلتونپالنې د مخنيوی ، د سياسي خپلواکۍ د ملاتړ په موخه د بلهاريانو او فعالينو ترڅنگ ولاړ يو ترڅو د جگړو په لړ کې د هغو پرگنو ساتنه او مرسته وکړو چې له انسانانو سره غير انساني چلند کوي او هڅه کوو چې مجرمين د عدالت پر تېغر و دروو .

موږ د هغو کسانو مخونه برېښوو چې له بشري حقونو څخه سرغړونه کوي ، موږ په دې اړه پلټنه کوو او سرغړونکي له حساب او کتاب سره مخامخوو. موږ دولتونه او واکمن کسان له ننګونو سره مخامخوو چې ناوړه چال چلندونه بس کړي اود بشري حقونو نړيوال قانون ته دې درناوی وکړي .

موږ د بشري حقونو په ساتنه کې له بشري ټولنو او له نړيوالې ټولنې څخه د مرستې غوښتنه کوو او په يوه غږ وايو چې بشري حقونه د هر انسان لپاره دي .

د بشري حقونو د څار ټولنه

د بشري حقونو د څار ټولنه د نړۍ په اويوو هيوادونو کې له بشري حقونو څخه د سرغړونو په اړه پرله پسې او سيستماتيکه پلټنه کوي. موږ له بشري حقونو څخه د سرغړونکو مخونه په وړند وخت " مناسب " کې د ډاډمنو سرچينو پر بنسټ برېښې کړي دي د دغه مخورتوب پر بنسټ دې چې موږ د بشري حقونو د پالونکو او پلويانو په منځ کې د ډاډمنو مالوماتو د سرچينې په توگه پيژندل کيږو. موږ په ټولو دولتونو ، سياسي گوندونو ، ډلو ټپلو ، جيوپوليتيکو ټولوالو ، ژب توکميزو ډلو او مذهبي ډلو کې د بشري حقونو د درنښت اړخونو څيړلو او هغه څارو. د بشري حقونو د څار ټولنه د بيان او فکر د آزادۍ ننگه کوي ، زموږ ټولنه په ټولو قانوني لړيو کې له ټولو سره د برابر چلند دفاع کوي ، موږ په زور واکو ټولنو کې د کمزورو خپل شويو پرگنو ننگه کوو ؛ موږ د وژونکو پر ضد ، د انسانانو د تري تم کيدلو ، ځورولو ، وهلو او ټکولو ، په وچ زور او د بې ځايه بندي کيدنو ، بيلتونپالنې او د بشري حقونو د نورو سرغړونو او ډولونو پرضد لاسوندونه را ټولوو. موږ هغه دولتونه د حساب او کتاب د ورکړې پر ژۍ دروو چې د خپل ولس او پرگنو له حقونو څخه سرغړونه کوي.

د بشري حقونو د څارټولنې خپل کار په ۱۹۷۸ز کال کې د خپلو اروپايي او مرکزي آسيا څانگو ترڅنگ پيل کړ چې په هغه وخت کې د (هلسنکي واچ) په نامه ياديدله. دغه ټولنه نن په افريقا ، د امريکا په وچه او منځني ختيځ کې هم خپلې څانگې لري. بر سيره پر دغو څانگو دغه ټولنه په خپل جوړښت کې درې ځنګيزې څانگې هم لري : د ماشومانو حقونه ، د وسلو او ښځو حقونه. ددغې ټولنې دفترونه په بروسلز ، ژنيوا ، لندن ، لاس انجلس ، مسکو ، نيو يورک ، سان فرانسيسکو ، تاشکند ، تورانتو او واشنگتن کې ديره دي. د بشري حقونو د څار ټولنه يوه خپلواکه

غیردولتي ٽولنه ده چې مالي مرسته يې په نړۍ کې د شخصي کسانو او غیر دولتي بنسټونو له پلوه کېږي. دغه ټولنه، غیر دولتي بسپنې يا نيغ په نيغه يا په غیر مستقیم ډول مني. ددغې ټولنې د کارکوونکو او مشرانو نومونه او کاري دريځونه په لاندې ډول دي:

The staff includes Kenneth Roth, Executive Director; Allison Adoradio, Operations Director; Michele Alexander, Development and Outreach Director; Carroll Bogert, Associate Director; Widney Brown, Deputy Program Director; Peggy Hicks, Global Advocacy Director; Iain Levine, Program Director; Dinah PoKempner, General Counsel; James Ross, Senior Legal Advisor; Joseph Saunders, Deputy Program Director; and Wilder Tayler, Legal and Policy Director.

The program directors of Human Rights Watch are Brad Adams, Asia; Holly Cartner, Europe and Central Asia; Richard Dicker, International Justice; Jamie Fellner, United States; Arvind Ganesan, Business and Human Rights; Steve Goose, Arms; LaShawn R. Jefferson, Women's Rights; Scott Long, Lesbian, Gay Bisexual and Transgender Rights; Peter Takirambudde, Africa; Jos Miguel Vivanco, Americas; Lois Whitman, Children's Rights; and Sarah Leah Whitson, Middle East and North Africa.

The advocacy directors of Human Rights Watch are Steve Crawshaw, London; Loubna Freih, Geneva; Lotte Leicht, Brussels; Tom Malinowski, Washington; and Joanna Weschler, United Nations.

The members of the board are Jane Olson, Chair; James F. Hoge, Jr., Vice-Chair; Sid Sheinberg, Vice-Chair; John J. Studzinski, Vice-Chair; Omar Amanat, Lloyd Axworthy, David M. Brown, Dorothy Cullman, Edith Everett, Jonathan F. Fanton (Chair 1998-2003), Michael E. Gellert, Richard J. Goldstone, Vartan Gregorian, Wendy Keys, Robert

Kissane, Bruce Klatsky, Joanne Leedom-Ackerman, Josh Mailman, Susan Manilow, Kati Marton, Lore Harp McGovern, Barry Meyer, Joel Motley, Samuel K. Murumba, Catherine Powell, Sigrid Rausing, Victoria Riskin, Kevin Ryan, Domna Stanton, Shibley Telhami.

Emeritus board members are Roland Algrant, Lisa Anderson, Robert L. Bernstein (Founding Chair 1978-1997), William D. Carmichael, Adrian W. DeWind, Alice H. Henkin, Stephen L. Kass, Marina Pinto Kaufman, Peter Osnos, Kathleen Peratis, Bruce Rabb, Orville Schell, Gary Sick, and Malcolm B. Smith.

پېژندنه

د کابل ولایت او ور څېرمه سیمې

مور په پرمين وياړ کابل ته ولاړو... مور ته په هڅونې وويل شول چې ستاسو هېواد به پرمختگ وکړي ، خپله پياوړې غښتلواله به بيرته تر لاسه کړئ او مور په خپلو دواړو پښو به بيرته و درېږو. د کابل پرېښار وروستنيو بريدونو د افغان ولس ټولې هيلې ډرې وړې کړې او مور ته يې په نړيواله ټولنه کې ستر سپکاوی را په برخه کړ .

حامد کرزی : د بهرنیو چارو مرستیال وزیر ، اسوشیئټد پرس ، ۱۹۹۲ زکال ۵ اگست ۲۳

نېټه

پېژندنه

څه د باندې دوه لسيزې شوي چې افغانستان ، په جگړو کې کړول کېږي . دا هغه غونډله يا جمله ده چې د افغانستان په اړه د هرې وينا ، مقالې او گزارش پر تندی لېکل کېږي . دغه غونډله د طالبانو له واکمنۍ وروسته د رامنځته شويو ننگونو د پوهېدا لپاره دومره کارول شوې چې نن په يوې کليشه يي استعارې اوبستې ده . دهيواد د تاريخ او پېښلېکونو په څېړنه کې تر اوسه يو شمېر هڅې شوېدي چې د اوسني حالت د جرړو په پوهېدا کې له مور سره مرسته کوي . په دې کې تر ټولو اړېنه د دهيواد د دوه ولسيزو د جگړو په لړ کې له بشري حقونو څخه د پراخې سرغړونې د کچې پوهېدا ده ، دلته جنګي جنايتونه او د بشریت پر وړاندې جنايت رامنځته شوی دی نو ځکه مور د پورتنۍ غونډلې په تل کې هغه کوکې او ازانګې اورو چې وايي : پخواني مجرمين و نيسئ ، هغوی لا تر اوسه ژوندي دي او محکمه يې کړئ . دغه کوکې او ازانګې د افغانستان په پخواني پېښلېک کې هم پرتې دي خو لږ غوږ ورته نېول شوی دی .

دغه گزارش د تيرو دوه ولسيزو يوه کوشنۍ برخه رانغاړي ، د گزارش موخه دا نه ده چې پر روان حالت دې پتۍ کښيښودل شي . دغه گزارش د افغانستان د تيرو دوه ولسيزو د وسله والو ناندریو پراخ انځور نه رانغاړي او نه د ترسره شويو جناياتو هره ډډه را سپرلاي شي . او هېڅکله يو بشپړ انځور نه شي بلل کېدای . د ۱۹۸۰ او ۱۹۹۰ زېږديزو لسيزو په اوږدو کې د رامنځته شوي ناتار او وحشت سپرنه او څېړنه د افغانستان د دولت او د نړيوالې ټولنې پراخې اوږد مهالې ژمنې ته اړتيا لري . کله چې دغسې تاريخ او پېښلېک وليکل شي نو هغه به د يوه يا څو کتابونو په ټولګه کې ځای نه شي ، هغه به د کتابونو الماريو ته اړتيا ولري .

دغه گزارش يوازې د افغانستان د ناوړين يو کال په پام کې نيولی دی : ۱۳۷۱ لمريز کال ؛ چې [د ۱۹۹۲ ز کال د اپريل له مېاشتې نيولې د ۱۹۹۳ زکال د مارچ ترمياشتې] له نېټې سره سمون خوري . دغه نېټه له هغه مهاله راپيلېږي چې په کابل کې شوروي پلوی رژيم را و پرځول شو . همداشان دغه گزارش يوازي د افغانستان پر يوه ټکي ، د دهيواد پر پلازمېنې ، کابل او ور څېرمو سيمو را څرخي .

ولې کابل او ولې ۱۳۷۱ لمريز کال ؟ دا ځکه چې په دغه مهاليز واټن کې له بشري حقونو څخه د سرغړونو کچه خورا زياته لوړه ده . دا هغه مهاليز واټن دی چې افغانستان ، له ۱۹۸۰ز کال را وروسته ، د شوروي پر لس کلن نيواک د

پای ټکی کښیښود او خپله خپلواکۍ یې وگټله . په کابل کې د رژیم له بدلون وروسته ، ۱۳۷۱ لمريز کال د افغانستان نوې پېلامه بللای شوې ده .

خو دغه پېلامه ، د افغانستان د تاریخ یو تور ترینه ټکی وو . په ۱۳۷۱ لمريز کال کې کابل همغسې چې په دغه گزارش کې ورته نغوته شوې ، د افغانستان د وسله والو ډلو د سیالو مجاهدو ډلو او د پنگ شوي دولت د وسله وال ځواک د پراخو او پرله پسې جگړو په ډگر واوښت ؛ د شوروي پلوي رژیم له پرځېدا وروسته ټولې ډلې پر ښار را واوښتلې . په دغه مهالیز واټن کې بیلا بیلو ډلو د کابل د ښار پر سر په خپلو منځو کې جگړې پیل او د ملکې وگړو پر وړاندې یې بې شمیره او وحشي ترینه ناتارونه تر سره کړل . په جگړو کې را گیر په لسگونو زره ښاریان ووژل شول . دغه تاوانونه د هغو بریدونو پایله وه چې پر ملکي وگړو د پندو او نېغ په نېغه تیريو له امله رامنځته شول او ترڅنگ یې بې شمیره نړیوال بشري قوانین (د جگړو قانون) تر پښو لاندې شو . ملیشیاوو په زرگونو ملکي وگړي و تښتول چې هېڅ چا یې بیا مخونه ونه لیدل . د ښار پراخه برخه لوټ او ویجاړه شوه . د کابل په ښار کې د دغو وړانیو نخبې لا تراوسه په سترگو لیدل کیږي چې په همدغې مودې کې او د کابل پر لوري د طالبانو له پرمختگ څخه مخکې رامنځته شويدي .

د افغانستان د جگړې د نورو پړاوونو په پرتله ددغه پیر جنایاتو ته لږ پاملرنه وشوه . د شوروي له یرغله نیولې تر نن پورې د ټولو شخړو او ناندريو پر تندي د وحشت او ناتار ټاپه لگېدلې ده . په ۱۹۸۰ز پرديزې لسبزه کې چې له (۱۳۵۹ تر ۱۳۶۸) لمريزو کلونو سره سمون خوري شوروي سرو لښکرو او د هغوی ملگرو افغان ځواکونو بې شمیره جنګي جنایات او د بشریت پر ضد جنایات تر سره کړل هغوی په لوی لاس پر ملکي وگړو او د ملکي وگړو د استوګنې پر سیمو برېدونه وکړل ، بندیان یې ووژل او یرغمل کسان یې ووهل ، و ټکول ، و ځورول او ویې وژل . د ۱۹۹۰ز لسيزې په نیمایيو کې چې له ۱۳۷۵ تر ۱۳۸۰ لمريزو کلونو سره سمون خوري ، طالبانو هم د یوه واکمن ځواک په توګه د خپلو پوځي عملیاتو په لړ کې دومره بې شمیره جنګي جنایات کړي چې له سره تر پایه د بشري حقونو د معیارونو له هېڅ اړخ سره ډډه نه لګوي .

د بشري حقونو د نورو ډلو ترڅنگ ، د بشري حقونو د څار ټولني په خپلو بې شميرو گزارشونو کې د شوروي د وسله وال ځواک او د هغه د لاسپوڅي دولت وحشت او ناتار په مستند یا لاسوند ډول را ټول کړی او هم یې د ۱۹۹۰ز پرديزې لسبزي په اوږدو کې د طالبانو جنایات او توحش مستند کړی دی . ملگرو ملتونو هم له ۱۹۷۸ز کاله نیولې تر ۲۰۰۱ ز کال پورې د جنګي جنایاتو او د بشریت پر وړاندې د ترسره شويو جنایاتو یو ټولګه چې په ټولیز ډول د شوروي د نیواک د طالب واکمنۍ پړاو را نغاړي په پېښلیکیزه بڼه را ټوله کړې ده (دغه گزارش هېڅکله خپور نه شو خو په ۲۰۰۵ ز کال کې افغان دولت ته وسپارل شو) . د شوروي د طالب د مهالیز واټن ناتار په نړیوالو رسنیو کې هم غبرګون موندلی دی .

د ۱۳۷۱ لمريز کال په گډون د ۱۹۹۰ ز لسيزې کلونو ته ډيره پاملرنه نه ده شوې. پر دغه مهاليز واټن يو شمير نړيوالو پيښو سيوري وچاوه چې امله يې نړيواله پاملرنه بلې خوا ته واوښتله لکه په ۱۹۹۲ ز کال کې د کلنتن او جورج ايچ ډبليو بوش تر منځ د ولسمشرۍ د ټاکنو کمپاين ، د شوروي اتحاد بانکي افلاس او په پخوانۍ يوگوسلاويا کې جگړه. له بلې خوا په کاليفرنيا او لاس انجلس کې د ۱۹۹۲ ز کال د اپريل د مياشتې د وروستيو شپو ورځو اله گولې ، د شوروي پلوي د رژيم د ړنگېدنې رنگ خړپر کړ .

دا چې په رښتيا په ۱۳۷۱ لمريز کال کې څه پېښ شوېدي زموږ په لاس کې لا تر اوسه ډير مالومات نه شته. په هغه مهال کې د افغان او نړيوالو ژورناليسټانو يوې کوشنۍ ډلې د جگړو گزارشونه ورکول ، د رسنيو مقاله ليکونکو او پروديوسرانو د جگړې د ډگر گزارشونه خپرول. په افغانستان کې د ډاډ وړ خبري او کاري سرچينې نه وې. په هغه وخت کې د بشري حقونو د څار د ټولنې هېڅ غړی سيمې ته نه وو ليرل شوی ، يوازې د بشري مرستو څو ډلو هلته کار کاوه ، د ملگرو ملتونو يوه بېواکه ، ځان ساتې او شرمناکه ډله هم هلته وه او وپې نه شو کولای د بشري حقونو د ناتار گزارش ورکړي. دغه گزارش هڅه کوي چې دغه مالوماتي تشه را ډکه کړي .

پر دغه مهاليز واټن زموږ د پاملرنې د منځتکي دويم لامل دا دی چې د ۱۹۹۰ ز لسيزې لومړي کلونه له اوسني حالت سره نيغ په نيغه تړاو لري. په دغې څيړنې کې د داسې بولندويانو او سياسي مشرانو د جناياتو چاڼ او سپرنه شوې چې نن د افغانستان د دولت رسمي چارواکي دي --- دوی اوس په دولت ، پوليسو ، وسله وال ځواک او څارگرو څانگو (استخباراتو) کې لوړترينه دريځونه لري او ان يو شمير يې د ولسمشر حامد کرزي مرستيالان او سلاکاران دي. يو شمير نور يې دغسې دريځونو ته د رسيدا لپاره لوڅې پوڅې کوي. ډيري افغانان په ځانگړې توگه کابلپان باور لري چې ددغو ډلو د بولندويانو او سياسي مشرانو وحشي چلند او د هغوی پخوانيو کارنامو ته په کتنې هغوی په داسې دريځونو کې د پاتې کيدا وړتيا نه لري .

موږ هم د افغان ولس له دغسې باور سره همغږي يو. له تيرو پينځوويشتو کالو را پدېخوا د بشري حقونو د څار ټولنه د نړۍ په څلورو لويو وچو کې د جگړو او له جگړو وروسته حالاتو کې د بشري حقونو څارنه کوي. موږ د سولې د رغښت د بېلا بېلو لږو برياوې او ناکامۍ څارلې ؟ موږ په نړيواله کچه وخت په وخت د هغو مشرانو کره وړه مستند کړي چې د جنګي سابقې په لرلو يې د سياسي ناندریو هواری ته په ډيره مېنه او ليوالتيا را دانگلي خو د قانون پر ځای يې له زور واکۍ څخه کار اخيستای دی ؟ د هغوی دغو چلندونو يو ځل بيا بشري حقونه تر پښو لاندې کړي چې يا يې د بی قانوني دوام او يا يې د بی قانوني را ستنيدا ته لاره هواره کړې ده.

دغه نړيواله تجربې د افغانستان د نن ورځې له حالاتو سره سمون خوري. د ۲۰۰۱ ز کال د بن د تړون له ژمنې سره سره چې پایله يې د ولسمشر حامد کرزي تر مشرۍ لاندې د لنډ مهالي دولت پر جوړيدا و چورلېده د افغانستان ډيري برخې لا تر اوسه د خپلسرو ځان ځانچورليځو بولنديانو ، توپکواکانو او جنگسالارانو د واکمنۍ په ولکه کې دي

، هغوی په بیلا بیلو کچو د ملیشاوو کوشنی او غټې ډلې لري او هڅه کوي چې په هیواد کې د ټینګښت او د سولې د بیا رغښت لړۍ له گواښ او درې وړې کېدلو سره مخامخ کړي. په دغه گزارش کې د هغو بولندویانو او توپکواکانو نومونه راغلي دي چې پخوا یې په جنایت او ځورونو کې لاس درلود او له ۲۰۰۱ز کال وروسته یې بیا هم د بشري حقونو په څپنه کې ونډه لوبولې ده لکه د کورونو لوټل ، سړي تښتونه ، د بندیانو ځورونه ، جنسي تیري او وژنه .

د بشري حقونو د څار ټولنې په خپلو پخوانیو گزارشونو کې له بشري حقونو څخه د سرغړونې یو شمیر بیلګو ته نغوته کړې ده [1]. په دغه گزارش کې د ډیرو لوړ پوړو چارواکو نومونه راغلي دي چې زموږ په پخوانیو گزارشونو کې هم ورته نغوته شوې وه او دوی هغه کسان دي چې په زورواکۍ یې د نورو خلکو ځمکې نیولي دي. د افغانستان د بشري حقونو خپلواک کمیسیون یا (ای آی ایچ آر سي) [2] هم د زورواکانو گزارشونه ورکړي دي .

لنډه دا چې د ۱۹۹۰ز لسيزې د توپکواکو جگړه مارو ډیري کسان مکرره تیريگر دي. ډیریو کابلیانو ته د ریسیديویزم یا د " جنایت د تکرر" [3] دغه لړۍ یوه عادي خبره ده ، په تیرو دریو کالو کې هغوی د بشري حقونو د څار ټولنې ته په تکرار ویلي چې : " جنگسالاران ، جنگسالاران دي/ جنگسالاران، جنگ سالار هستند." خو اوس داسې ښکاري چې ډیریو افغانانو او نړیوالو چارواکو پخوانۍ ترخې تجربې هیږې کړي دي.

ددغه گزارش ځانگړې موندنې :

دغه گزارش له بشري حقونو څخه د کلک سر غړاوي ، جنگي جناياتو او د بشریت پر وړاندې د ترسره شویو جناياتو هغه ځانگړې لړۍ را سپړي چې د ۱۹۹۲ زکال د اپریل له مېاشتې وروسته تر سره شويدي ❖ په بله وینا د ۱۹۹۲ زکال د اپریل له مياشتې نیولې د ۱۹۹۳ز کال د مارچ تر مېاشتې د شوروي پلوي ولسمشرنجیب الله د واکمنۍ له پڼگیدا وروسته .

د گزارش دویمه څپرکۍ چې له پیژندنې وروسته وړاندې کیږي ، د هماغه کال د ځانگړو پېښو مخینه او پېښلیک رانغاړي. د گزارش د دریمې څپرکۍ د (الف) برخه د ۱۹۹۲ ز کال د اپریل د مېاشتې په وروستیو شپو ورځو کې د نجیب الله ضد مجاهدینو د ځواکونو په لاس د کابل نیواک را سپړي او پر هغه ناتار کره کتنه کوي چې د ۱۹۹۲ زکال د اپریل له مېاشتې بیا د همدغه کال د دسامبر تر مېاشتې پورې د مجاهدینو د ځواکونو د خپلمنځي جگړو په لړ کې رامنځته شو. دغه برخه د ځورونو هغه لړۍ په لاسونده ډول وړاندې کوي چې په همدغه مهال کې د هرې ویل شوې ډلې له پلوه تر سره شوي دي لکه : رانده پوځي بریدونه ، په لوی لاس د ملکي وگړو په نخښه کول او د

هغوی وژنه ، پر ملکي وگړو یرغل او د هغوی وژنه ، سړي تښتونه ، اجباري کار او د ملکي وگړو د کورونو لوټول. گزارش دې ته هم نغوته کوي چې د ځانگړو ډلو غړو ، پر ښځو ، نجونو او هلکانو جنسي تيري کړي دي .

د گزارش د دریمې څپرکۍ د (ب) برخه دې ته نغوته کوي چې په ۱۹۹۳ زکال کې کورنیو جگړو څنگه وده وکړه. د همدغې څپرکۍ د (ج) برخه د ۱۹۹۳ زکال د فبرورۍ په مېاشت کې د جگړې د انځور هغه لوړه څوکه رانغاړي چې د افشار کمپاین بلل شوی دی ❖ دا هغه پوځي برید ته نغوته ده چې د کابل د ښار په لويديځ کې د مجاهدینو بیلا بیلو ډلې د شیعې مجاهدینو پر ځواکونو ورواوستلې. هماغسې چې گزارش څرگندوي ، پر دغو سیمو د برید په لومړني پړاو کې په سلگونو کسان په ژنده توگه یا په لوی لاس له یوې مخې او له توپیره پرته ووژل شول ، د ملکي وگړو پر کورونو بریدونه وشول او په زرگونو کسان بې ځایه شول. گزارش په لاسوند ډول څرگندوي چې ملیشیا ځواکونو ډیر شمیر کسان د هغوی د کورنیو د غړو تر مخ ووژل. په سلگونو نور کسان و تښول شول او مخونه یې بیا چا ونه لیدل .

په څلورمه څپرکۍ کې مور د پښو قانوني اړخونه راسپړو ، مور غواړو په قانوني ډول په مستندو جنایاتو کې د ملیشو د ډلو او د هغوی د بې شمیرو مشرانو ښکیلتیا را وسپړو چې په دې کې د هغو بولندویانو نومونه گډون لري چې د ۲۰۰۵ زکال تر نیمايو پورې د افغانستان په دولت کې لوړ دريځونه یې را خپل کړي دي .

د گزارش پینځمه برخه ، زموږ سپارښتنې را نغاړي .

په جنایاتو کې ښکېل گوندونه او ډلې :

لاندې د هغو ډلو او د مشرانو نومونه اخیستل کيږي چې له بشري حقونو څخه په سرغړونو او جنایاتو کې ښکېل دي :

د افغانستان اسلامي جمعیت / جمعیت اسلامي افغانستان : چې له دې وروسته به ورته یوازې د جمعیت په نامه نغوته وشي. په ټولیز ډول تاجک توکمې سیاسي پوځي ډله ده چې سیاسي مشري یې برهان الدین رباني کوي او پوځي مشري یې احمد شاه مسعود وو. (مسعود د ۲۰۰۱ ز کال د سپتامبر په ۹ نېټه په یوې ځانورونکې پېښه کې ووژل شو .)

د نظار شوری/ شوری نظار : د بیلا بیلو پوځي ځواکونو یوه ټولگه ده چې مشري یې د مجاهدینو بیلا بیلو ډلو کوله ، دغه ډلې د افغانستان په شمال او شمال ختیځ کې دي چې ټوله مشري یې د بولندوی مسعود تر پوځي بولنې لاندې وه .

اسلامي گوند/ حزب اسلامي : د گلبدين حكمتيار تر بولنې لاندې پښتونواكه ډله ده ، دغې ډلې د ۱۹۸۰ز او ۱۹۹۰ز لسيزو په اوږدو كې د امريكا د متحده ايالاتو او پاكستان لويه پوځي مرسته تر لاسه كوله .

د افغانستان د خپلواكۍ لپاره اسلامي پيوستون/ اتحاد اسلامي برای آزادي افغانستان : چې له دې وروسته به د اتحاد به نامه وبلل شي ، د عبدالرب الرسول سياف تر مشرۍ لاندې يوه پښتونواكه ډله ده ، دغه ډله له سعودي عربستان سره تړاو لري او د سعودي عربستان له ملاتړه برخمنه ډله ده .

د افغانستان د اسلامي وحدت گوند/ حزب وحدت اسلامي افغانستان: له دې وروسته د وحدت په نامه بلل كېږي ، دا په افغانستان كې د هزاره واكو گانو شيعه ډله ده چې له ۱۹۹۲ تر ۱۹۹۳ ز كال پوري مشري يې عبدالعلي مزاری كوله او د ايران كلکه مرسته له ځان سره لري. عبدالعلي مزاری په ۱۹۹۶ز كال كې ووژل شو .

د افغانستان ملي اسلامي غورځنگ / جنبش ملي ❖ اسلامي افغانستان : له دې وروسته د جنبش په نامه يادېږي ، د افغانستان په شمال كې وزېك ❖ تورکمن واكه ډله ده چې مشري يې عبدالرشيد دوستم كوي [دوستم د ۱۹۸۰ز لسيزې په اوږدو كې د شوروي پلوي افغان وسله وال ځواک جنرال دی] دغه ډله د پخواني شوروي پلوي وسله وال ځواک او د افغانستان د شمال د مجاهدينو له يو شمير ډلو څخه جوړله شوې ده .

حرکت اسلامي افغانستان: له دې وروسته د حرکت په نامه يادېږي. د محمد آصف محسني تر مشرۍ لاندې شيعه واكه ډله ده ، دغه ډله د دغه گوند او حسين انوري له ډلو څخه جوړه يوه گډوله ده چې د ايران له ملاتړه برخمنه ده .

د گزارش په ټولو برخو كې هغه مهاليز واټن چې د گزارش د سپړنې منځتېكې پرې راڅرخي د افغانستان د دولت نوم " د افغانستان اسلامي دولت " ياد شوی دی ، دغه دولت د ۱۹۹۲ز كال د اپريل په مېاشتې كې د شوروي پلوي رژيم له ړنگېدا وروسته رامنځته شو . د دغه دولت مشري د ۱۹۹۲ زكال د اپريل له وروستيو نيولې د ۱۹۹۲ زكال د جون تر مېاشتې پورې د دوه وو مېاشتېو لپاره صبغت الله مجددي وكړه ، صبغت الله مجددي په پېښاور كې د مجاهدينو د يوې كوشني اضعيفې ډلې مشر وو ، نوموړی د مجاهدينو د گڼ شمير (نه د ټولو) مجاهد ډلو د تړون پر بنسټ چې نومونه يې پورته ياد شول د لنډې مودې لپاره د دولت د مشر په توگه و ټاكل شو. له هغه وروسته تر ۱۹۹۶ ز كال پورې يا كابل ته د طالبانو تر راتگ پورې د دولت مشري د جمعيت مشر برهان الدين رباني كوله .

د حكمتيار له اسلامي گوند پرته ، نورې ټولې ډلې په څرگنده د ۱۹۹۲ز كال د اپريل د مېاشتې د دولت تر سيوري لاندې په يوه موټي ډول راټولې شوې وې (خو په دغه گزارش كې به وروسته را و سپړل شي چې د وحدت گوند خپل دريځ بدل كړ او د ۱۹۹۲ زكال په وروستيو كې له اسلامي گوند سره يو ځای شو .) د پخواني شوروي پلوي رژيم پوليسو ، وسله وال ځواک او د څارگرو څانگو كار كوونكو چې ځانونه يې له يوې خوا په بيلا بيلو ډلو پورې تړلي ول ، لږ تر لږه په لومړيو شپو ورځو كې د همدغه دولت تر سيوري لاندې راټول شوي ول ؛ د ړنگ شوي دولت د ځواک

ډيري برخه ځانونه د جمعيت او جنبش په ډلو ته وسپارل ؛ د مليشايي ځواکونو په توگه ټولو سپارل شويو ځواکونو د اتحاد، وحدت او حرکت له ډلو سره تړاو درلود. اکثرًا وختونه د جمعيت ، جنبش او اتحاد بولندويان د همغږۍ لپاره د ولسمشر په دفتر يا د دفاع په وزارت کې راټوليدل .

په دغه گزارش کې ويل شوي دي چې د حکمتيار اسلامي گوند ، د رباني دولت په رسميت و نه پيژانده ، په کابل کې د ميشتو او دولتي ځواکونو پر وړاندې يې بريدونه پيل کړل. (د ۱۹۹۲ز کال په پای کې د مزاري د وحدت د ډلې ځواکونه د حکمتيار له ځواکونو سره يو ځای شول.)

په دغه گزارش کې دا هم ويل شوي چې په ۱۹۹۲ او ۱۹۹۳ زو کلونو کې هرې ډلې ځانته پوځي جوړښتونه درلودل ؛ هره ډله د يوه غښتلي او لوی بولندي تر مشرۍ لاندې وه ، د مشر بولندوی تر لاس لاندې سرتيري او په بيلا بيلو کچو نور بولندويان ول[4]. د بولني يا قوماندې دغه ول په ول جوړښت د ډلو مشرانو او بولندويانو ته دا وسه په لاس ورکوله چې تر خپل لاس لاندې ځواکونه په خپل کنترول او ولکه کې ولري ، د ډلو مشرانو او بولندويانو د " وکره او مه کره " وسه درلودله ؛ دغسې يوه جوړښت د ډلې جنگيالي دي ته اړ ايستل چې ددوی امرونو ته غاړه کينښودي. دغه ول په ول جوړښت نه روڼ وو او نه ټينگ --- ددغه پيچلي جوړښت جرړې په ژب توکميزو او کورنيو اړيکو کې ځغليدلې چې د بولني يا قوماندې لپاره يې مرکزي خوځښت رامنځته کاوه. په زړه پورې دا وه چې ډلې سمبال وې او بولندويانو خپل جنگيالي کنترولول. په دغه گزارش کې راټول شوي وحشتونه او ناتارونه هغسې وحشت او ناتار نه دی چې مخنيوي به يې نه شواي کيدای دغه جوړښت څرگندوي چې د هغوی مخنيوی کيدای شواي. په گزارش کې د داسې وحشتونو يادونه شوې چې بولنه يې نيغ په نيغه د بولندوی له خوا ورکړل شوې ده .

د ډلو د کرکتر او جوړښت په اړه لومړنۍ ملپانې ته ولاړ شئ .

د عدالت ارزښت :

د ټولو لاسونه په سرو وينو ککړ دي. دا هغه بله گرويينه يا اصطلاح ده چې د افغانستان په تړاو په تکرار ويل کيږي. دغه گرويينه د ډيريو افغانانو لپاره يو تورنلېک يا اتهامنامه ده ترڅو : د افغانستان په اوسني دولت کې هغه توپکوال جگړه ماران پرې سپک او سپور کړي چې پخوا په جنگي جناياتو کې ښکېل ول. که ټول افغانان نه وي ، خو ډيري افغانان د طالبانو له شلې او بد چلندې واکمنۍ څخه هم کرکه لري. له بله اړخه ډيري افغانان لا تر اوسه د افغانستان په اوسني دولت کې د لوړ پوړو سياسي او پوځي مشرانو له ناتارونو ډکه ونډه هم په ياد لري چې د طالبانو له واکمنۍ مخکې د کابل په پخواني دولت کې يې کار کاوه. هغوی په ياد لري چې دغو ډلو څنگه ښار لوټ کړ او د کابل په ښار کې يې واټ په واټ او سړک په سړک جگړه پيل کړه ، په دې جگړه کې پر ملکي وگړو د هيڅ چا

رحم او زړه سواندی نه راته او نه چا ته د ترحم وړ ول. افغانان د شورويانو او د شوروي پلويو دولتونو خونړۍ مېچنې هم په یاد لري .

خو د ډيرو افغانانو او نړيوالو ټولنو لپاره نوموړې گروپېنه يوازې يوه پلمه ده ؛ دا گروپېنه د جگړه مارانو او پوپکواکو يوه گروپېنه چې د ځان د توجیه لپاره يې کاروي ځکه چې د هغوی د جناياتو او له بشري حقونو څخه د هغوي د جدي سرغړونې پروړاندې کوم گام نه دی اوچت شوی. ځينې وختونه دغه رسمي چاواکي دا هم ور زياتوي چې د " هېڅ چا لاسونه پاک نه دي " ؛ په حقيقت کې دا په خونړي ناتار کې د پياوړو مشرانو د ونډې د پټولو لپاره د پلمې په توگه کارول کېږي ، خو په دغه باور گروهنوالو له ياده ايستلې چې په هيواد کې دننه او له هيواده دباندې په ميليونونو افغانانو هيڅکله د افغانستان په دښمنيو کې برخه نه ده اخيستې خو افغانان د هغوی د خپلمنځي دښمنيو ښکار او بلهاريان شوي دي .

د ميليونونو افغانانو " لاسونه په وينو ککړ " نه دي. د افغانانو په منځ کې ډير کسان شته چې هر يو يې د دولت د لوړو رسمي چارو او يا و د لسمشرۍ د چارو د پرمخ بيولو پياوړې وړتيا لري. يو شمير يې لا پخوا خپل ولس ته چوپړ کړی دی. تر اوسه ډيري افغانان په دولتي چارو کې له گډون څخه ويره لري ، هغوی د مليشه مشرانو له هغو خيرنو لاسونو څخه ويره لري چې په " سرو وينو رنگ او ککړ لاسونه " يا په دري کې يې " دستان آغشته به خون " بولي .

حقيقت دا دی چې ډيري افغانان د هغو بولندويانو او رسمي چاواکو محکمه غواړي چې په دغه مهال کې يې خونړي جنايتونه کړي دي د افغانانو غوښتنه يوازې ددغه مهال د پازوالو پر محکمې نه را لنډېږي ، هغوی د شوروي د نيواک د وخت د چارواکو او د طالبانو د جناياتو د محکمې غوښتنه هم کوي. د افغانستان د بشري حقونو خپلواک کميسيون په ۲۰۰۴ ز کال کې د يوشمير پراخو مرکو پر بنسټ يوه سروې تر لاس لاندې و نيوله ، په دغې سروې کې د هيواد په هر گوټ کې له افغانانو سره ژورې مرکې تر سره شوې دي ؛ د سروې د موخې منځتکي د پخوانيو جناياتو پر ارزونې او له هغو سره د راتلونکي چلند د څرنگوالي په اړوند را څرخيده. د سروې پايلو څرگنده کړه چې اکثريت افغانان د پخوانيو جناياتو د سپيناوي او محکمې غوښتونکي دي. دغه غوښتنه سرې نه هک پک کوي ځکه د افغانستان د ولس ټول وگړي په جگړو کې کړېدلي دي. نوموړی کميسيون په خپل گزارش کې وايي :

“په افغانستان کې د تر سره شويو وحشتونو او ناتارونو شميره پراخه ده ، له هغو وگړو سره چې موږ خبرې کړي څرگندوي چې د بلهاريانو کچه ډيره زياته ژوره ده. د مرکې نيږدې " هر " گډونوال په يو ډول نه په يوه ډول کړيدلی دی . په سروې کې موږ له ۴۱۵۱ تنو سره مرکې وکړې ، د سروې موخه دا وه چې موږ څرگنده کړو څو تنه د جگړو په لړ کې نيغ په نيغه ځوريدلي او کړيدلي دي ، پايلو څرگنده کړه چې د مرکو ۶۹ په سلو کې گډونوال يا په خپله او يا ددوی د کورنۍ ډير نيږدې غړي/ غړې د ۲۳ کلنې جگړې په اړدو کې له بشري حقونو څخه د سرغړونې په ناتار

کې خوریدلي او کړیدلي دي. په سروې کې د مرکو د گډونوالو په ۲۰۰۰ تنو ځانگړې پاملرنه اوښتی وه ، له هغې ډلې څخه ۵۰۰ تنو وویل چې د دوی د کورنۍ غړي وژل شوي دي. څلور سوه تنو وویل چې یا دوی په خپله او یا ددوی د کورنۍ غړي یا بندیان شوي او یا وهل او ټکول شوي دي. دا هغه مغز کرختوونکې شمیرې دي چې د نړۍ په نورو شخړو او ناندريو کې یې ساری نه لیدل کېږي] 5.

د افغانستان د بشري حقونو د خپلواک کمیسیون سروې ښيي چې ۹۴ په سلو کې افغانان د پخوانیو جنایاتو محکمه ترکومې کچې اړینه بولي : (۷۵،۹٪) ډیره اړینه او (۱۸،۵٪) یې یوازې اړینه بولي. د مرکې له گډونوالو څخه پوښتنه وشوه چې که جنګي جنایتکاران محکمه شي ، د هغه گټه به د افغانستان لپاره څه وي : د مرکو ۷۶ په سلو کې گډونوالو وویل چې " دا به په هیواد کې ټینګښت او امن خوندي کړي " او یوازې ۷،۶ په سلو کې گډونوالو وویل چې دا به " ټینګښت ترینګلی او امن ته به گواښ " را منځته کړي . د سروې د مرکو څه د باندې نیمایي گډونوالو وویل چې جنایتکاران دې همدا " اوس " محکمه شي ، او ۲۵ په سلو کې وویل چې د جنایت مرتکبین دې د " دوه وو کالو په اوږدو " کې محکمه شي] 6.

د بشري حقونو د څار ټولنې د یو شمیرنورو نړیوالو او غیر دولتي افغان بنسټونو ترڅنګ پر افغان چارواکو او په افغانستان کې پر ښکیلو نړیوالو بنسټونو په څو څو ځله غږ کړی چې د یوه خپلواک او بې پرې جوړښت او میکانیزم په جوړولو کې دې ورسره مرسته وکړي ترڅو د هغو کسانو پښه محکمې ته را وکارې چې له ۱۹۷۹ ز [۱۳۵۷ ل] کال وروسته یې جنګي جنایات او له بشري حقونو څخه کلکې سرغړونې کړي دي ، او موږ د افغانستان د بشري حقونو له خپلواک کمیسیون سره همغږي یو چې دغې ستونزې ته دې په کلکه پاملرنه وشي .

د افغانستان د بشري حقونو خپلواک کمیسیون د " روزنې " تر نامه لاندې یو شمیر نور وړاندیزونه هم کړي چې په هغو کې د لنډ مهالو او بیړنیو گامونو اوچتول گډون لري تر څو دولتي چارواکي له هغو پخوانیو جنایاتکارانو څخه حساب او کتاب واخلي چې په پرونو دولتونو او د نن له دولت سره اوږه پر اوږه ولاړ دي او جنایات یې کړي دي ، د " روزنې " دغه وړاندیز د جنایي پېښو د لړۍ کاري ظرفیت او وړتیا لوړوي او په لړ کې یې بلهاریانو ته د سیکندې " تلافۍ " او ماتنیو " غراماتو " پر ورکړې هم ټینګار شوی دی .

د بشري حقونو د څار ټولنه د افغانستان د خپلواک کمیسیون له سپارښتنو څخه په ځانگړې توګه د دولت د رسمي چارواکو د روزنې د اړتیا پر ټینګار ملاتړ کوي (و گورئ ، پینځمه برخه) ، په دغه وړاندیز کې د قضایي ظرفیت د لوړوالي جوړښت نغښتی دی او د هغو کسانو لپاره د سالمې او وړندې محاکمې چاپیریال پرانیزې چې کلک نړیوال جرمونه یې کړي دي .

لنډه دا چې موږ له ډیریو افغانانو او د افغانستان د بشري حقونو له خپلواک کمیسیون سره همغږي یو چې په افغانستان کې د پخوانیو جرایمو پر وړاندې عدالت اړین دی ، د سزا له معافیته برخمن اوسنی چاپیریال د افغانستان

د پرمختگ او د قانون او مقرراتو د بیا رغښت ، قانون واکۍ او د قانون د ټینګښت په لاره کې د ټولو هلو ځلو خنډ گرځي .

د سزا له معافیته د مجرمینو پرله پسې برخمنوالی نه یوازې د پخوانیو جنایاتو بلهاریانو ته سپکاوی دی بلکه ټولو افغانانو ته سپکاوی دی ، دغه برخمنتوب د افغانستان د راتلونکی سولې پر لار د خنډ او ښووییدنګ یو غټ کانی دی . د دغه گزارش موخه د نورو سپرنو ترڅنګ دا ده چې د سزا له معافیته د برخمنوالي د روان حالت پر وړاندې پر افغان دولت او نړیوالی ټولنې د باو یا فشار زیات شي او پای کې د افغانانو غوښتنه تر لاسه شي : عدالت

زموږ لومړنۍ سپارښتنه دا ده چې دولت دې د خپلو رسمي چارواکو لپاره د روزنې لړۍ پلې کړي . موږ ددې سپارښتنه هم کوو چې د قضایي اصلاحاتو په لاره کې دې بېرني گامونه اوچت شي . موږ ټینګار کوو چې دولت دې د " ځانګړې محکمې " د جوړولو په لاره کې هڅه وکړي تر څو د پخوانیو جرمونو د عاملینو محکمې ته لاره پرانیستل شي ، دغه محکمه دې د افغان او نړیوالو ورمندګرو " قضیانو " له ګډولې څخه جوړه شي خو په هغو کې دې د نړیوالو ورمندګرو د شمیرې ډډه درنده وي او د څارنوالانو دفتر دی د نړیوالو څارنوالانو له پلوه پرمخ بوتلل شي .

د دغو سپارښتنو بشپړه لړۍ کولای شئ په (۱۳۳ پاڼه) کې و گورئ .

د گزارش میتودولوژي

دغه گزارش د ۱۵۰ مرکو پربنسټ جوړ شوی دی ، د مرکو ګډونوال د ۱۹۹۲ او ۱۹۹۳ ز کلونو د ناتار بلهاریان ، د ډلو غړي او د ډلو چارواکي دي چې د نوموړي وخت له پېښو سره آشنایي لري . په دغو مرکو کې د کابل هغو استوګنو برخه اخیستې چې د جګړې په لړ کې په کابل کې ول ، همدارنګه په مرکو کې د افغان او نړیوالو چاپي ، راډیويي او ټلويزیوني رسنیو ژورنالستان برخه لري چې د جګړې پر مهال په کابل کې ول او هم د کابل د روغتونونو د روغتیايي چارو کارکوونکي ، روغتیاپالان ، دولتي چارواکي او د ډلو چارواکي او سرتیري او نور هم ګډون لري . د بشري حقونو د څار ټولنې له هغو پوځي کارپوهانو سره مرکې کړي دي چې د افغان مجاهدینو د ډلو له پوځي جوړښتونو او پوځي تاکتیکونو سره بلد دي په ځانګړې توګه هغه تاکتیکونه چې د ۱۹۹۲ او ۱۹۹۳ زو کلونو په اوږدو کې یې و کارول .

د دغې سکالو د حساسیت او د واکمنو کړیو د ځواک په پام کې لرلو ، د مرکو په لړ کې ډیریو افغان او نړیوالو سرچینو په ډیرو برخو کې د خپل امنیت په اړه اندیښنې څرګندې کړي چې ښایي دوی ته د هغو اوسنیو واکمنو کړیو له پلوه ګواښ رامنځته شي چې پخوايي په جنایاتو کې لاس درلود . له دې امله موږ د مرکو د ګډونوالو نومونه په یوه رمزي نوم لکه (گ ح ک) یاد کړي دي چې نوموړي رمزي نومونه د هغوی د اصلي نوم استازیتوب نه کوي .

په دغه گزارش کې که د توکمونو نومونه یاد شوي دي ، دا د دې مانا نه ښندي چې یو سپری دې د هماغه توکم استازیتوب وکړي. ډیري افغانان د خپلمنځي ودونو له امله یوه ځانگړې توکمیزه ریښه نه لري.. خو بیا هم یوگړي افغانان ځانونه په یوه ځانگړي توکم پورې تړلي بولي ؟ او ډیري یې د پلرونو نومونه غوره کوي. که په گزارش کې د توکمونو نومونه لکه (تاجیک ، پښتون ، وزبک یا هزاره) راغلي وي ، دا د ټولو افغانانو مانا نه ښندي او نه د (سني یا شیعه) مانا ښندي ، د مرکو گډونوالو د ځان د پیژندنې لپاره دغه نومونه غوره کړي دي.

[1] وگورئ : د بشري حقونو د څار ټولنه : ستاسو وژنه مور ته آسانه ده. په سویل ختیځ افغانستان کې له بشري حقونو څخه سر غړونې. د بشري حقونو د څار د ډلې لنډ گزارش ، ۱۵ گڼه. لینک ورکړل شوی لاندې وگورئ. او د بشري حقونو د څار ډله : طالبانو د تیرو جنایاتو بیه ؟ په شمالي افغانستان کې د پښتنو ځورونه او ځپنه : د بشري حقونو د څار د ډلې څلورم لنډ گزارش . لینک وگورئ :

Human Rights Watch, **◆ Killing You is a Very Easy Thing For Us ◆**: Human Rights Abuses in

Southeast Afghanistan, A Human Rights Watch Short Report, vol. 15, no. 5 (C), July 2003, available at

<http://www.hrw.org/reports/2003/afghanistan0703>; and Human Rights Watch, Paying for the Taliban's

Crimes: Abuses Against Ethnic Pashtuns in Northern Afghanistan, A Human Rights Watch Short Report,

vol. 14, no. 2(c), n. 13, available at <http://www.hrw.org/reports/2002/afghan2>.

[2] AIHRC Afghan Independent Human Rights Commission

[3] Recidivism

دا د لاتین ژبې له " رسیدیوس " څخه په اخیځ د بیا ، یا د تکرار په مانا اخیستل شوی دی. په حقوقي اصطلاحاتو کې هغه چا ته ویل کیږي چې د خپل کرغیږن چلند تکرار ته د منفي پایلو له لیدلو وروسته بیا هم لیواله وي. همدارنگه د هغو کسانو په اړه کارول کیږي چې مخکې بندي شوي وي خو د جرم په بیا تکرار لاس پورې کوي. په ساینسي او

حقوقی ادبیاتو کې د جنسي تیريو متکررو مجرمينو ته په نغوته ډیره یاده شوې اصطلاح ده. یا د الهکولي معتادینو په اړه هم کارول شوې ده. په امریکا کې د بدمعاشانو د ډلو هغو غړو ته ویل شوي دي چې په جنسي تیريو ، د مخدره توکو په قاچاق ، سړي وژني کې ښکېل دي. (ژ)

[4] په دغه گزارش کې د ډلو د بولنې جوړښت د هغو بې شمیرو مرکو پر بنسټ لیکل شوی چې د ۱۹۹۲ او ۱۹۹۳ کال د پېښو د سرچینو په توگه بلل کېدلې ، چې هم مو د افغان د بشري مرستو له سرچینو ، ژورنالستانو ، تاریخپوهانو ، دولتي چارواکو سره مرکې کړي دي ؛ هم مو د نړیوالو مرسته رسوونکو ټولنو له غړو ، د روغتیايي چارو له کارکوونکو ، ژورنالستانو او دیپلوماتانو سره مرکې کړي او هم مو له مجاهدینو او د ډلو له مشرانو سره مرکې کړي دي. د دغه گزارش په څلورمه څپرکۍ کې د ډلو د بولنې یا قوماندې جوړښت را سپړل شوی دی. ددغې بولنې د جوړښت په اړه د زیاتو مالوماتو لپاره چې د ۱۹۹۰ز لسيزې په لومړیو کې مجاهدینو تصدیق کړې وگورئ :

Barnett R. Rubin, *The Search for Peace in Afghanistan: From Buffer State to Failed State* (New Haven: Yale, 1995) pp. 117-119; Amin Saikal, *The Rabbani Government, 1992-1996* in *Fundamentalism Reborn? Afghanistan and the Taliban* (William Maley, ed., Lahore: Vanguard Books, 1998), pp. 34-36; Noor Mohammed Sangar, *Neem Negahi BarE telafhay-e Tanzimidar Afghanistan* (A Brief Glance at Factional Alliances in Afghanistan) (Peshawar: publisher unknown, 2003); and Tschanguiz Pahlavan, *Afghanistan: The Era of Mujahedeen and the Rise of the Taliban* (Tehran: Ghatreh Publishing House, 1999).

[5] Afghan Independent Human Rights Commission, *A Call for Justice: A Report on National Consultations on Transitional Justice in Afghanistan*, January 2005.

[6]هماغه

دويم : تاريخي مخينه

۲. تاريخي مخينه

“د جگړې له پېلېدا مخکې ښار روغ رمټ وو. هک پک وم چې څنگه روغ رمټ پاتې دی. څرگنده دې چې له هغه وروسته هر څه د خاورو په کنډوالو بدل شول .”

دا د بي بي سي خبريال جرمي براون[1] دی چې په ۱۹۹۲ز کال کې د شوروي پلوي رژيم له ړنگېدا وروسته د مجاهدينو د خپلمنځي جگړو په اړه خبرې کوي .

د اوسني افغانستان د وسله والو نښتو تاريخي مخينه د ۱۹۷۸ز کال د اپريل له مېاشتې وروسته هغه مهال را پيلېږي چې افغان کمونيست دولت د يوې وسله والې کودتا په ترڅ کې د ولسمشر سردار محمد داوؤد خان د واکمني په ړنگولو يې دولتي واک را خپل کړ ؛ سردار محمد داوؤد خان د پخواني پاچا محمد ظاهرشاه د تره زوي وو ؛ هغه په خپل وار په ۱۹۷۳ زکال کې د افغانستان پاچاهي د يوې سپينې کودتا په لړ کې ړنگه کړې وه [2].

د " غوايي انقلاب " له هماغې لومړۍ ورځې په خورا کرغېړنې بڼې پيل شو. د کمونيستانو گوند چې په کابل کې يې واکمني ټينگه کړې وه له دوه وو غټو ډلو ، د " خلق " او " پرچم " [3] له گډولې څخه جوړ يو گوند وو. هرې ډلې ډير لږ ټولنيز ملاتړ له ځان سره درلود په ځانگړې توگه له کابل او د هيواد له نورو لويو ښارونو دباندې ، د ټولنې پراخې پارکې " طبقې " ، پوليس او وسله وال ځواک له کودتا سره په کلک ټکر کې ودریدل .

د نوی دولت واکمني له لږ ځنډ وروسته د خلقي بېباکه تيرغمال " ظالم " مشر حفيظ الله امين منگولو ته ور پر يوته له ؛ امين د ترهگرۍ ، نيونو او د مخالفينو د پاک کارۍ له لارې غوښتل په يوې شپې کې په افغانستان کې د کمونيستي اقتصاد پر ستنې ولاړ يو دولت رامنځته کړي. په ۱۹۷۹ز کال کې د نوي رژيم پر وړاندې ولسي پاڅون را وپاړيد ، شوروي د مړژواندي درې وړې کېدونکي " انقلاب " او ړنگېدونکي دولت د ژغورنې په موخه پر افغانستان تيری وکړ د پرچم د ډلې مشر ببرک کارمل يې د واکمنۍ پر گدی کښيناوه .

خو د پاڅونوالو په ټکونه کې وار له واره تير وو ځکه چې د پاڅون لمنه هرې خوا ته پراخه شوې وه. د ياغيانو ډلې د افغانستان د وسله وال ځواک له پخوانيو سرتيرو او افسرانو ، ايران او پاکستان ته د شړل شويو اسلامي مليشاوو له غړو او د نورو خوا بدو شويو سياسي ډلو له غړو څخه جوړې شوې وې. دغه خورې وړې ډلې ټولې تر يوې موخې لاندې را ټوليدلې ؟ د شوروي د نيواک او ايډيالوژۍ پر وړاندې له اسلامي او افغاني ارزښتونو څخه ننگه ؟ دغو

بیلا بیلو ډلو په افغانستان کې دننه او له هیواده دباندې پراخ ملاتړ له ځان سره درلود. د دوې جگړه د " جهاد " او دوی ټول د " مجاهدینو " په نامه یاد شول .

د مجاهدینو د گوندونو په منځ کې هیڅکله رښتونی یو موټیوالی نه وو : یو شمیر یې د یو بل پر وړاندې برالا دښمني درلودله او له یو بل سر یې جگړې کولې. خو د ۱۹۸۰ز لسيزې په اوږدو کې د مجاهدینو ډلو د امریکا د متحده ایالاتو ، د انگلستان ، سعودي عربستان ، چین، ایران او پاکستان د هراړخیزو مرستو په مټ د شوروي او د افغان د ملي وسله والو ځواکونو پر وړاندې کلکه او اغیزمنه گوریلایي جگړه پیل کړه ؛ هغوی پر کاروانونو ، گزمو ، وسلتونونو ، دولتي ودانیو ، هوایي ډگرونو او ان پر ملکي استوگنو سیمو بریدونه کول. افغان وسله والو ځواکونو او شورویانو په خپل وار د مجاهدینو اډې او د هیواد ټول کلي تر بمبارد لاندې ونيول ، د مجاهدینو ډلې او نور دولتي ضد فعالیتونه به یې په ډیرې بې رحمۍ ډرې وړې کول. د ۱۹۸۰ز لسيزې په اوږدو کې د هیواد هره سمه او غر ، لاره او گودر ، لنډه دا چې هر گوټ د جگړې په ډگر بدل شوی وو.

په افغانستان کې جگړې د پرگنو په ژوندانه ډیرې ناوړه اغیزې و شپنډلې. د جگړې دواړو خواوو په کلکه له بشري حقونو څخه سرغړونه وکړه او نړیوال بشري قانون یې تر پښو لاندې کړ. شورویانو ډیري وختونه د خپلو پوځي بریدونو په لړ کې ملکي وگړي او ملکي میشتې سیمې په نښه کولې ، د شورویانو تر لاس او ولکې لاندې دولتي ځواکونو په ډیرې بیرحمۍ ملکي پرگنې و خپلې. د مجاهدینو ځواکونو هم ځپنې او ټکونې کولې ، هغوی به د بریدونو لپاره ملکي سیمې غوره کړې او غیرقانوني میتودونه [4] به یې کارول. اټکلي شمیرې وایي چې د شوروي د نیواک په وخت کې د شخړو او وحشت په کړس کې څه دباندې یو میلیون وگړي ووژل شول او (۷) میلیونه کسان کډوال شول[5].

له پوځي اړخه سترې او له مالی اړخه مفلسه شوروي د " بیا رغښت " [6] د پالیسۍ د څپیرې په رڼا کې په ۱۹۸۹ز کال کې له افغانستانه په شا شوه. خو د نجیب الله تر مشرۍ لاندې خپل شوروي پلوي دولت ته یې د مرستو لړۍ جاري وساتله ، نجیب الله له دې مخکې د شوروي په لاس د روزل شوې څارگرې څانگې " خاد " مشر وو .

شورویانو او کمو نیستي واکمنۍ ، دواړو ، افغان ولس ډرې وړې او په څو ټوټو ویشلی وو. تر ۱۹۸۹ز کال پورې د ټول ولس له وگړو څخه څه د باندې ۵/۱ وگړي له هیواده د باندې وتلي ول او د افغانستان د ټولو کلیو بنسټونه نړول شوې ول . د افغان ولس ، د ولسي اړیکو او د ملي یووالي بنسټونه په ډیر بد ډول ویجاړ شول؛ هم د مجاهدینو د ډلو په منځ کې او هم د رژیم په منځ کې د ټولنیزو ، ژب توکمیزو ، مذهبي ❖ گروهنیزو او د سیاسي بیلتونپالنې کړنې په ژوره توگه کېنډل شوې وې .

همداشان جگړو ، د هیواد هر گوټ د وسلو په زیرمو او وسلتونونو بدل کړ. له کمونیستي کودتا مخکې افغانستان تر ۱۹۷۰ز لسيزې پورې ډیرې ځانگړې وسلې نه درلودلې او یو پوځي هیواد نه وو. په ۱۹۷۹ز کال کې مجاهدینو له شوروي لښکر سره د ډغرو وهلو لپاره وسلې نه درلودلې ، هغه څه یې چې درلودل ډیرې وروسته پاتې وسلې وې ، له

بلي خوا افغان کمونیسټ وسله وال ځواک هم کنډ و کپر او نامظمه وو او ډیرې وروسته پاتې وسلې یې درلودلې. له هغې وروسته هر څه بدل شول. د ۱۹۸۰ز لسيزې په اوږدو کې د امریکا متحده ایالاتو او سعودي عربستان، او تر یوې کچې چین او ایران د مجاهدینو ډلو ته په اټکلیز ډول د ۶ تر ۱۲ بیلینو ډالرو په ارزښت پوځي مرسته ځانگړې کړه، له بله اړخه شوروي اتحاد د ۳۶ تر ۴۰ بیلینو ډالرو په ارزښت پوځي مرسته د خپل لاسپوڅي افغان دولت د ملاتړ لپاره ځانگړې کړه. (پاکستان د مجاهدینو د ډلو کوربه هیواد وو او هغوی ته یې پوځي روزنې ورکولې او هم یې د امریکا او سعودي عربستان مرستې په مجاهدینو باندې ویشلې). د ۱۹۸۰ز لسيزې په اوږدو کې افغانستان په نړۍ کې لومړنی هیواد وو چې ډیرې سپکې وسلې یې درلودلې؛ د ۱۹۹۲ز کال اټکل شوې شمیرې څر گندوي که د هند او پاکستان سپکې وسلې سره یو ځای کړو نو شمیره به یې بیا هم د افغانستان د سپکو وسلو تر کچې ونه رسیږي. سرچینه و گورئ [لمنلیک] 7]

د ۱۹۸۹ او ۱۹۹۱ز کلونو په اوږدو کې له افغانستانه د شوروي له په شا کېدنې وروسته د مجاهدینو او دولتي ځواکونو ترمنځ کلکو جگړو دوام وکړ. د مجاهدینو ډلو د تړونونو او وړاندیزونو له لارې د سولې څو هڅې وکړې خو نجیب الله په سرتمبه گۍ پښه بنده کړه او له

پر شوبلې ناست شوروي سرتیري د پوځي پریډ پر مهال ❖ دا ۱۹۸۸ز کال دی چې شوروي سرتیري له افغانستانه په شا کیږي. Robert Nickelsberg 1988

واکمنۍ نه په شا کېده. د مجاهدينو د ډلو ترمنځ د مذهبي او ژب توکميز بيلتانه ژورې کرښې ایستل شوې وې. کله چې مجاهدينو له دولت څخه يو شمير سيمې ونيولې، په خپلو منځو کې له يو بل سره ونښتل. سره له دې چې پاکستان، سعودي عربستان او ايران هم د مجاهدينو ډلو ته د مرستو لړې وغځوله خو امريکا له افغانستانه خپل مخ واړاوه او پښه يې سپکه کړه. شوروي د نجيب الله حکومت ته په خپلو مرستو کې پرله پسې اوږه ورکړه. په افغانستان کې د وسله والو ډلو د لا درې وړې کيدلو د مخنږوي او پر هغه د پټۍ د اېښودلو لپاره څو نړيوالې هلې ځلې وشوې. د سولې مأموريت تر ډيرې کچې د ملگرو ملتونو د سکرترجنرال دفتر ته پرېښودل شو خو ملگرو ملتونو دومره سياسي ځواک نه درلود او نه يې اغيزمنې اړيکې دومره پراخه وې چې د ښکېلو خواوو ترمنځ سوله رامنځته کړي. دلته ده چې له شوروي سره بهرنۍ جگړه د څو گوندونو ترمنځ په کورنۍ جگړې واوښتله او وده يې وکړه.

ولسمشر نجيب الله د شوروي له ملاتړه برخمن د افغانستان وروستنی ولسمشر د هغه مخکې نجيب الله د شوروي د روزل شوې څارگرې ادارې "خاد" مشر وو. د شوروي له وتلو وروسته نوموړی تر څلورو کالو پورې ولسمشر پاتې شو. شوروي د ۱۹۹۲ز کال د مارچ په مېاشت کې خپلې مرستې ورباندې بندې کړې، له هغې مودې درې مېاشتې وروسته نجيب الله استعفی ته غاړه کښيښودله. نجيب الله په ۱۹۹۶ز کال کې طالبانو وواژه.

په دغه مهال کې د سولې په لاره کې د خنډ کېليدي ټکي د افغان مجاهدينو ترمنځ يو موټيوالی وو او د امريکا، پاکستان او سعودي عربستان پالیسی چې د نورو گوندونو په پرتله يوازې يوه گوند ته يې بې انډوله مرسته ورکوله دغه خنډ لاپسې پراخ کړ. دغه گوند د گلبدين حکمتيار اسلامي گوند [8] وو. د ۱۹۸۰ز لسيزې په اوږدو کې حکمتيار له نوموړو هيوادونو څخه تر ټولو ډيره وسله ترلاسه کوله او په ۱۹۹۱ز کال کې سي آی اې (د پاکستان په

مرستې) د امریکا د مرستو ډیری برخه حکمتیار ته ورکوله ❖ په دغو وسلو کې هغه روسي وسلې او شوبلې هم وې چې امریکا د فارس د خلیج په لومړۍ جگړه کې له عراقه ولجه کړې وې (له دغو وسلو څخه حکمتیار په کابل کې د ۱۹۹۲ ❖ ۱۹۹۶ کلونو په اوږدو کې کار واخیست). [9] حکمتیار د نجیب الله د حکومت له ړنگېدا وروسته په دولت کې تر ټولو لوړه ونډه غوښتله، دغې غوښتنې د مجاهدینو ترمنځ د پیوستون او یووالي ستونزه لا پسې کړکېچنه کړه؛ د مجاهدینو نورو ډلو هم د حکمتیار د دریځ پر وړاندې قهر او کرکه څرگنده کړه او ټینګار یې کاوه چې د لږ مرستې په تر لاسه کولو یې د حکمتیار د گوند په څیر د شوروي پر وړاندې جگړه کړې ده [10]. اټکل کیده چې د شوروي له نړیدا سره سم به شوروي پلوي رژیم هم ړنگ او ورسره جوخت به په افغانستان کې د جگړو د دوام لړۍ هم پراخه شي.

*****

د ۱۹۹۱ ز کال د سپتامبر په مېاشت کې شوروي اتحاد او امریکا په دوه اړخیزه ډول تړون وکړ چې دواړه به د ۱۹۹۲ ز کال د جنورۍ د مېاشتې له لومړۍ وروسته په یوه وخت کې د نجیب الله دولت او د مجاهدینو ځواکونو ته خپلې مرستې بندې کړي. په دغه پړاو کې ټولو گوندونو ته څرگنده وه چې د نجیب د دولت ورځې په شمار راغلي دي. د پاکستان سرحدی لیکې ته ورڅیرمه د ټولو پرتو سیمو په گډون، د هیواد ډیرې برخې د مجاهدینو لاس ته ورغلې وې، د شوروي د مرستو له بندېدا سره سم په کابل کې د نجیب الله پر رژیم مرگڅپانې تبه خپره شوه او دولت خپله ولکه وار په وار له لاسه ورکوله [11].

له دغه پرمختګ سره سره، د مجاهدینو مشرانو بیا هم د نجیب الله د دولت له پرځیدا وروسته په واکمنۍ کې د ونډې د ویشاک پر پلان یو بل ته غاړه نه ایښودله. د ۱۹۹۲ ز کال په پسرلي کې ملګرو ملتونو د پاکستان او سعودي عربستان د چارواکو په ملتیا د یوه دولت د جوړولو په موخه د مجاهدینو له سني او شیعې ډلو سره اوږه په اوږه کار وکړ.

د ۱۹۹۲ ز کال د مارچ په ۱۸ نېټه د نجیب الله دولت د پاکستان او امریکا د پیاوړي دباوله امله (د ملګرو ملتونو له لارې) ومنله چې د لنډ مهالې واکمنې "عبوري" ډلې له رامنځته کېدا سره سم به ددولت له مشرتابه څخه لیرې کیږي او خپله استعفی به وړاندې کړي. نجیب الله په افغان ټلويزیون کې را څرگند شو او استعفی یې وړاندې کړه [12]. په سبا یې په شمال کې ځواکمن پوځي مشر جنرال عبدالرشید دوستم دولت ته شا کړه او د وحدت او جمعیت له بولندویانو سره په یو ځای کېدلو یې پریکړه وکړه چې دهغوی له ځواکونو سره به یوځای یو ټلواله دولت جوړوي. د نوې ټلوالې ځواکونو، د مزار شریف ښار او ور څیرمه سیمې په خپلې ولکې کې راوستلې [13]. د هغې ترڅنګ د مجاهدینو نورو ډلو ټولې هغه سیمې لاندې کړې وې چې له پاکستان سره په ورڅیرمه کرښه کې پرتې وې، اوس هغه شېبه را رسیدلې وه چې کابل د اغیزمنې کلابندی په منگولو کې رانښکېل وو.

د ۱۳۷۱ لمريز کال د پسرلي د برابر و شپو ورځو په پېلېدا چې د ۱۹۹۲ز کال د مارچ له ۲۱ نېټې سره سمون خوري ، ټولو ته څرگنده وه چې په افغانستان کې د کمونيستي واکمنۍ ټغر مخ په ټوليدا دی خو دا څرگنده نه وه چې ۱۳۷۱ لمريز کال به د سولې کال وي که نه. په دغه موده کې ملگرو ملتونو د نجيب الله له واکمنۍ وروسته د واکمنۍ د ويشاک پر پلان کار کاوه او د کابل دولت بيا هم په پښو ولاړ وو .

د اپريل د مېاشتې په لسمې نېټې ملگرو ملتونو ، سکرتر جنرال پتروس پتروس غالي پلان د مجاهدينو ډلو ته وړاندې کړ او د مجاهدينو ډلو هم و مانه ؛ په پلان کې ويل شوي ول چې د مجاهدينو ډلې به لومړی " د بې پرې افغانانو له منځه يوې جوړې شوې شورې " ته غاړه کښيږدي ترڅو له نجيب الله څخه واکمنۍ واخلي ؛ له هغه وروسته به نوموړې شوری په کابل کې لويه جرگه را بولي چې يو لنډ مهالی دولت و ټاكي[14]. په پلان کې ويل شوي ول چې ملگري ملتونه به له هيواده دباندې توکميز مشران او سپين روبي په خپلو الوتکو کې د اپريل د مېاشتې په ۱۵ نېټه کابل ته و رسوي او نجيب الله به له هيواده دباندې بل چيرې و ليږدوي. په پلان کې ويل شوي ول چې په دغه پړاو کې به د مجاهدينو ټولې ډلې له ښاره د باندې دريږي .

ددغه پلان برعکس په پوځي سياسي ډگر کې بل ډول پرمختگونه رامنځته شول. د مسعود ځواکونو د کابل شمال ته د بگرام په هوايي ډگر او د پلازمېنې شمال ته د شمالي پر ټولو سيمو منگولې ښخې کړې ، د مسعود ډلو د دوستم له ډلو سره يو ځای کار کاوه ، دوستم په دغه مهال کې خپل پوځي- سياسي گوند " ملي اسلامي غورځنگ ' جنبش ' " جوړ کړی وو. دواړه ځواکونه د کابل په څنډو کې پراته ول. د حکمتيار ځواکونه د ښار په سويلي څنډو کې ديره شول .

دولتي ځواکونه هر يو په خپل وار د مجاهدينو بيلابيلو ډلو ته تسلېميدل او هر يوه ته يې د کابل ښار په ور نونټلو کې د مرستې وړاندیز کاوه. حکمتيار او مسعود دواړو د دولت د تسليميدونکو امنيتې ځواکونو په منځ کې خپل زړي کرلي ول ، دوستم خو پخوانی دولتي چارواکی ووچې لا وختي يې د کابل له چارواکو سره تړاوونه درلودل .

د تسليميدنې دغه لړۍ په ژوره توگه د ژب توکميز تړښت په څرنگوالي پورې تړلې وه. د کورنيو چارو په وزارت کې (خلقي) پوليسان او افسران له حکمتيار سره د ټلوالې د جوړولو په هڅه کې شول ، د وسله وال ځواک او دولت چارواکي (پرچميان) له مسعود سره غاړه غړۍ شول. تورکمن او وزبک چارواکي دوستم ته ور واوښتل .

د اپريل په ۱۵ نېټه کله چې نجيب الله د واکمنۍ پرېښودلو ته چمتو کېده ، د مجاهدينو گوندونو د ملگرو ملتونو له تړون څخه ډډه وکړه او تړون يې له گواښ سره مخامخ کړ. په هماغه شپه د ملگرو ملتونو منځگړی بنن سيوان د نجيب الله د راپورته کولو لپاره د کابل پر لور والوت. کله چې نجيب الله د کابل هوايي ډگر ته نيږدې شو مليشيا ځواکونو د هغه بدرگه موټر و دراوه. نجيب الله بيرته د کابل پر لور ستون شو او په کابل کې د ملگرو ملتونو په ودانۍ کې يې پناه واخيستله (نوموړی تر څلورو کالو د طالبانو تر راتگ پورې دلته پاته شو او بيا ووژل شو.) [15]

سیون بیرته پاکستان ته والوت چې د خبرو لړۍ ته دوام ورکړي. په همدې لړ کې د نجیب الله د ړنگې شوې واکمنې د کورنیو او دفاع د وزارتونو پښتون توکمو افسرانو د حکمتیار د اسلامي گوند ځواکونو ته د اجازې په ورکولو پیل وکړ چې ښار ته دننه شی او هم یې ښار ته د هغه د ننوتلو لپاره ځانونو سمبالول. د مسعود او دوستم ځواکونه د ښار په شمال کې دیره پاتې شول او په بل اړخ کې د مجاهدینو استازو په پېښاور کې د ځواک د ویشاک پر پلان کار کوه .

د اپریل په ۲۴ نېټه حکمتیار نېرېدې وو چې د ښار ولکه را خپله کړي خو د مسعود او دوستم ځواکونه پر کابل ور ننوتل اود ټولو وزارتونو او دولتې ودانیو ولکه یې په لاس کې ونیوله. د جمعیت او جنبش ځواکونو د اسلامي گوند پر ځواکونو چې د کورنیو چارو د وزارت او د ولسمشرۍ ماڼۍ " ارگ " یې نیولې وو برید وکړ او هغوی یې د ښار سویل ته په شا و تمبول. د اپریل په ۲۵ او ۲۶ نیټو پر ښار توغندي و وریدل او سړک په سړک جگړې دوام وکړ .

د مجاهدینو مشران چې لا تر دغه دمه په پاکستان کې ناست ول د اپریل په ۲۶ نېټه اعلان وکړ چې د واکمنۍ د ویشاک پر یوه تړون چې د " پېښاور تړون " نومیده له یو بل سره سلا شوي دي. په تړون کې سلا شوې وه چې د کوشنۍ خپلواکې مذهبي ډلې مشر صبغت الله مجددي دې د کالخواي " سرپرست " ولسمشر په توگه د دوه وو مېاشتو لپاره کار وکړي او له هغه وروسته به د جمعیت سیاسي مشر برهان الدین رباني د څلورو مېاشتو لپاره دغه دنده په غاړه واخلي. له رباني وروسته به یوه شوری یو لنډ مهالی دولت غوره کړي او نوموړی دولت به تر اتلسو مېاشتو پورې واکمن وي او له وروسته به د ولسمشرۍ ټاکنې تر سره شي. د تړون پر بنسټ پتېبل شوې وه چې مسعود دې د لنډ مهالي دولت د دفاع د وزارت کالخواي وزیر وي. حکمتیار په بشپړه توگه له دولت څخه گوښې ودریده .

د اپریل تر ۲۷ نېټې پورې د حکمتیار د ځواکونو ډیرۍ برخه د کابل د ښار سویلي برخې ته په شا تمبول شوې وه چې توپچي ځواکونو یې کولای شوی ښار تر کلک گواښ لاندې ونیسي. ښار د څو ډلو په منځ کې ویشل شوی وو ، په دغه موده کې د اتحاد ، وحدت او حرکت ځواکونه هم پر کابل ننوتلي ول. د پخواني دولت د پولیسو او وسله والو ځواکونو په زرگونو کسانو یا ځانونه د خپلې خوښې ملیشو او یا د مجاهدینو په نوي دولت کې د مسعود تر مشرۍ لاندې ځواکونو ته سپارلي ول. یو شمیر نور یې تښتېدلي ول. یو شمیر پښتنانه چارواکي چې مخکې له مخکې یې له حکمتیار سره اړیکې درلودلې د ښار سویل ته ولاړل او له حکمتیار سره یو ځای شول ، یو شمیر نور یې پښتونواکه گوند اتحاد ته ور واوښتل[16]. تر دغه مهاله سره له دې چې په کابل کې جگړې روانې وې ، بیا هم ښار دومره نه وو ویجاړ شوی. شوروي پلوی رژیم په داسې حال کې ړنگ شو چې ښار ته ډیر لږ تاوان اوښتی وو.

۱۹۹۲ز کال د اپریل ۱۸ نېټه : د جمعیت نظار شوری بولندوی احمد شاه مسعود د جنبش له مشر جنرال عبدالرشید دوستم سره له کتنې وروسته له نورو بولندویانو سره د یوه دښتني تېلفون له لارې خبرې کوي. شپږ ورځې وروسته کله چې د حکمتیار ډلې د ښار له سویلي لوري پر ښار ننوتلي د جمعیت او جنبش ځواکونه هم پر کابل ور ننوتل. Robert Nickelsberg 1992.

۱۹۹۲ز کال د اپریل ۲۵ : د شوروي پلوي رژیم تسلیمېدونکي ځواکونه د جلال آباد د سړک پر غاړې ځانونه د جمعیت مجاهدینو ته سپاري. د نجیب الله له استعفی وروسته دولتي ځواکونو د مجاهدینو پر وړاندې له مقاومت لاس واخیست؛ او کابل له جگړې پرته تسلیم شو. له هغه وروسته د مجاهدینو د ډلو د سیالیو له امله وحشت رامنځته شو. Robert Nickelsberg 1992

۱۹۹۲ ز کال د اپریل ۲۵ : د جنبش سرتیري د کابل په ختیځ کې د اسلامي گوند د ځواکونو پر وړاندې د سړک په سړک جگړې په حال کې. Robert Nickelsberg 1992

۱۹۹۲ز کال د اپریل ۲۵ : د جنبش سرتیري د اوږو د سر توغندي لپړدوي. د کابل سویل. Robert 1992
Nickelsberg

۱۹۹۲ ز کال د اپریل ۲۷ : ملکي وگړي د جنبش او اسلامي گوند د ځواکونو په اورکې گیر او تپیان شوي دي . 1992

Robert Nickelsberg

۱۹۹۲ ز کال د کابل ختیځ د دریمې کارتې روغتون : تنکی هلک د ۱۹۹۲ ز کال د مې په مېاشت کې د سړک پر سړک جگړو په لړ کې تپي شوی دی . د ۱۹۹۲ ۱۹۹۳ ز کال په لړ کې په لس گونو زره ښاریان تپیان او ووژل شول . 1992

Robert Nickelsberg

[1] Jeremy Bowen,

د بشري حقونو د څار د ټولنې مرکه دبی بی سي له خبریال جرمني براون سره. نوموړی له ۱۹۹۲ ز نیولې د ۲۰۰۴ ز کال د اپریل د مېاشتې تر ۱۴ نېټې پورې په کابل کې وو .

[2] په دې اړوند د نورو مالوماتو لپاره کولای شئ لاندینئ سرچینې و گورئ :

For information about the periods discussed in this section, see Barnett R. Rubin, *The Fragmentation of*

Afghanistan: State Formation and Collapse in the International System, Second Edition (New Haven: Yale, 2002) and Rubin, *The Search for Peace in Afghanistan*; Olivier Roy, *Islam and Resistance in Afghanistan* (Cambridge: Cambridge University Press, 1986); and Steve Coll, *Ghost Wars: The Secret History of the CIA, Afghanistan, and Bin Laden, from the Soviet Invasion to September 10, 2001* (New York: Penguin, 2004). See also Mohammad Nabi Azimi, *Ordu va Siyasat Dar Seh Daheh Akheer-e Afghanistan* (Army and Politics in the Last Three Decades in Afghanistan) (Peshawar: Marka-e Nashrati Mayvand, 1998); Sangar, *Neem Negahi Bar E-telafhay-e Tanzimi dar Afghanistan*; and Mir Agha Haghjoo, *Afghanistan va Modakhelat-e Khareji* (Afghanistan and Foreign Interferences) (Tehran: Entesharat Majlesi, 2001).

[3] د دغو دوه وو ډلو نومونه د هغوی د اړوندو ورځپاڼو له نومونو د "خلق" او د "پرچم" له ورځپاڼو څخه اخیستل شوي نومونه ول. د غوايي د کودتا په شپو ورځو کې د خلق او پرچم دواړو ډلو د "افغانستان د خلق ډیموکراتیک گوند" تر نامه لاندې یو موټي شوي وې.

[4] د شوروي د نیواک په کلونو کې د بشري حقونو د ځینې او د نړیوال قانون د ترپښو لاندې کولو په اړه د لا مالوماتو لپاره د بشري حقونو د له ۱۹۷۹ز کال څخه ۱۹۸۴ز پوري وگورئ: Tears, Blood, and Cries: څار د ټولني گزارشونه وگورئ::

A Helsinki Watch and Asia Watch Report, 1984; Human Rights Watch, *To Die in Afghanistan*, A Helsinki Watch and Asia Watch Report, 1985; Human Rights Watch, *To Win the Children*, A Helsinki Watch and Asia Watch Report, 1986; Human Rights Watch, *By All Parties to the Conflict*, A Helsinki Watch and Asia Watch Report, 1988. See also, Jeri Laber and Barnett R. Rubin, *A Nation is Dying* (Illinois: Northwestern University Press, 1988); Amnesty International, *Afghanistan: Torture of Political Prisoners* (London: Amnesty International Publications, 1986).

[5] Rubin, *The Fragmentation of Afghanistan*, p. 1.

[6] Perestroika, Перестройка

دا يوه سياسي گروپينه ده چې په ۱۹۸۷ز کال کې شوروي ولسمشر ميخائيل گرباجف شوروي د اقتصادي ريفرم لپاره و کاروله او نن يې د انگيسي ژبې ته لاره موندلې ده. (ژ)

[7] See Larry P. Goodson, Afghanistan's Endless War: State Failure, Regional Politics, and the Rise of the

Taliban (Seattle: University of Washington Press, 2001), pp. 63 and 99; Coll, Ghost Wars, pp. 65-66,

151, 190, and 239. See also generally, George Crile, Charlie Wilson's War: The Extraordinary Story of the

Largest Convert Operation in History (New York: Atlantic Monthly Press, 2003); Human Rights Watch,

Crisis of Impunity: The Role of Pakistan, Russia, and Iran in Fueling the Civil War, A Human Rights Watch

Short Report, July 2001, vol. 13, no. 3 (C); Haghjoo, Modakhelat-e Khareji, pp. 106-160; and Mohammed Nabi Azimi, Ordu va Siyasat, pp. 225-325.

[8] سرچينه و گورئ :

See Haghjoo, Modakhelat-e Khareji, pp. 168-189; for a broad discussion of the disunity among mujahedin groups, see Mohammed Zaher Azimi, Afghanistan va Reeshey-e Dardha 1371-1377

(Afghanistan and the Roots of the Misery 1992-1998) (Peshawar: Markaz-e Nashrati Mayvand, 1998).

[9] سرچينه و گورئ :

See Coll, Ghost Wars, p. 226; and Steve Coll, Afghan Rebels Said to Use Iraqi Tanks, The Washington Post, October 1, 1991.

[10] سرچينه و گورئ :

See Rubin, *The Fragmentation of Afghanistan*, pp. 196-201; Saikal, ❖*The Rabbani Government*, 1992-

1996❖ in *Fundamentalism Reborn*, pp. 30-31.

[11] ددغه پړاو د پېښو په اړوند د لا زیاتو مالوماتو لپاره و گورئ :

Rubin, *The Fragmentation of Afghanistan*, pp. 266-274, and *The Search for Peace in Afghanistan*, pp. 127-135; Saikal, ❖*The Rabbani Government, 1992-1996*❖ in *Fundamentalism Reborn*; M. Hassan Kakar, *Afghanistan: The Soviet Invasion and Afghan Response, 1979-1982 (Epilogue)* (Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1995).

[12] سرچینه و گورئ :

See Rubin, *The Search for Peace in Afghanistan*, p. 128.

[13] د مزار شریف د پرځېدنې په اړه د لا مالوماتو لپاره دغه سرچینې وگورئ :

For a detailed discussion of the political background and details of the fall of Mazar-e Sharif, see

Assadollah Wolwalji, *Safehat-e Shomal-e Afghanistan dar Fasseleh-e Beyn-e Tarh va Tahaghghogh-e Barnamey-e Khorooj-e Artesh-e Sorkh az een Keshvar* (❖*What Occurred in the Northern Plains of Afghanistan During the Planning and Implementation of the Withdrawal of the Red Army from This Country*❖) (Unknown, likely Peshawar: Edareh-e Nashrati Golestan, 2001); see also Mohammed Nabi Azimi, *Ordu va Siyasat*, pp. 512-525 (regarding the conduct and views of the Afghan national armed forces in the north during this period).

[14] سرچینه و گورئ :

U.N. Department of Public Information, ❖*Statement of the Secretary-General on Afghanistan*,❖

April 10, 1992.

[15] محمد نبي عظيمي چې په دغه وخت کې د افغان وسله وال ځواک لوړ پوړی چارواکی وو د خپل کتاب " اردو و سياست " په ۵۵۷ او ۵۶۳ پاڼو کې وايي چې هغه د کابل له پرځېدا وروسته د نجيب الله او بنن سيوان تر منځ د خبرو شاهد وو او ټينگار کوي چې نجيب الله له خپلو ډيرو نيردې ملگرو سره له کابله د تللو په اړه خبرې نه وې کړې .

[16] ددغه مهال د سياسي او ژب توکميز جوړښت او پيژاندلپاره کولای شئ دغه سرچينه و گورئ :

Saikal, TheRabbani Government, 1992-1996 in Fundamentalism Reborn, pp. 30-37, and Rubin, The Search for Peace in Afghanistan, pp. 128-129.

۳ : د کابل جگړه : ۱۹۹۲ ز کال اپریل ۱۹۹۳ ز کال مارچ

[واشنگتن پُست : ۱۹۹۲ ز کال د مې مېاشتې ۲ نېټه] : د نن کابل هرڅه دی ، مگر د بریا وو او سوبو په لمر کې سوځېدونکي ښار. د ملکي وگړو پر کورونو د توغندیو او د شوبلو د مرمیو وریا دوام لري .... دغه توغندي د گوریلایانو د بنسټپالي مشر گلبدین حکمتیار ځواکونه وروځي. په سلگونو ملکي وگړي په روغتونونو کې خواره واره پراته دي ، په روغتونونو کې بریښنا ، اوبه نسته او طبي وسایل په نسته دي. نور ټپیان هم هره ورځ روغتونونو ته راوړل کېږي .... په درندو وسلو سمبال او په ژب توکمیزو ډلو ویشل شوې ملیشیاوې پر سړکونو او واټونو په پټه او ښکاره گرځي ، هغوی له خپلو سیالانو څخه د څو گامونو په واټن کې خپلې نیول شوې سیمې ساتي ، د خپلو بیلابیلو غلیمانو په اړه په ترڅه او تونده ژبه خبرې کوي او کله کله کورونه او هټۍ گانې لوتی. [1]

وروسته له دې چې د حکمتیار ځواکونه د سویل پر لور په شا و تمبول شول ، د امن او ټینګښت لپاره د کوشنیو گامونو اوچتول ډیر دوام ونه کړ. په ښار کې ډیرې میشتې ډلې یو بل ته د دښمنۍ په اور کې په څرگند ه برگې وې او حکمتیار په نوي دولت کې د زیاتې ونډې پر غوښتنې ټینګار کاوه .

د مې په ۲۵ نېټه د مسعود او حکمتیار تر منځ د سولې خبرې وشوې ، دولت په لومړي سر کې ومنله چې حکمتیار ته به په نوي دولت کې د سروزیږۍ څوکۍ ورکړي ، خو دغه تړون له یوې اونۍ څخه په لږه موده کې هغه مهال شندې شو کله چې له اسلام آباد څخه د کابل پر لور د ولسمشر مجددې الوتکه د توغندي تر اور لاندې راغله. مجددې دعوی وکړه چې د حکمتیار اود نجیب الله د پخواني دولت ایجنټانو دواړو په گډه دده د سپرلۍ الوتکه په نخښه کړې او دا چې حکمتیار له دې مخکې هم د هغه د الوتکې د راغورځولو گواښ کړی وو. [2] په همدې لړ کې حکمتیار ټینګار کاوه چې د دوستم وزبکې ملیشیاوې دې له کابل وځي (دغه کار حکمتیار ته دا شېبه په لاس ورکوله چې په آسانۍ مسعود له کابله دباندي وباسي او ښار په خپله ولکه کې راولي.) [3] د مې د مېاشتې په ۳۰ نېټه د جمعیت او جنبش د ځواکونو گډولې د ښار په سویلې برخه کې د حکمتیار د ځواکونو پر وړاندې جگړې پیل کړې. حکمتیار د ښار ټولې برخې د شوبلو په مرديکو او توغندیو وويشت او د جمعیت او جنبش ځواکونو د ښار سویلي برخې تر اوریزو پنډوسکو لاندې ونيولې. له بلې خوا د ښار په لويديځه برخه کې د اتحاد د سني ډلې او د وحدت د شيعه ډلو ترمنځ د جگړو لمنه پراخه شوه .

په لاندنۍ برخه کې د جمعیت او اسلامي گوند ، د اتحاد او وحدت د گوندونو او د جمعیت او وحدت ترمنځ د جگړو بڼه په پېښلیکېزه ډول ویل شوې چې په ترڅ کې یې په زرگونو ملکي وگړي ټپیان او ووژل شول او په سلگونو زره نور اړ شول که له کابله د باندي کېوال شي.

الف : ۱۹۹۲ زکال : له اپریله تر دسامبره

د کابل په لویديځ کې ژبتوکمیزې ګروهنیزې جګړې او پر کابل پر ښارد اسلامي ګوند برید دغه برخه د کابل په لویديځ کې د ډلو ترمنځ د خپلمنځي دښمنیو اړخونه او هم د کابل پر سویلي برخې باندې د اسلامي ګوند د توپونو بریدونه راسپړي. د همدغې برخې په پای کې یوه ځانګړې جاج اخیستونکې برخه راځي چې ددغو دښمنیو او ترېګنیو پر لږ کې له نړیوال بشري قانون او د بشري حقونو له قانون څخه سرغړونه پکې ویل شوېده.

[1] Steve Coll, "Afghanistan's Fate: Healing or Disintegration?" Washington Post, May 3, 1992.

[2] سرچینه و گورئ :

Sharon Herbaugh,

له اسوشیټد پرس څخه شیرون هر باوغ ۱۹۹۲ زکال د مې د مېاشتې په ۳۱ د "ولسمشر یاغیان او کمونیستان د هغه په وژنې تورنوي" تر سرلیک لاندې یوه مقاله لیکلې ده. هر باوغ ددغو تورو په غندنه کې د اسلامي ګوند د ویاند عبدالقدیر کریاب که خولې وایي چې : " که موږ دا کار کړای وای ، موږ به دا کار لږ تر لږه په ۲۰ توغندیو کړای وای چې د ژندوي پاتي کیدلو هیڅ چانس نه وای پاتې ، خو موږ دا کار نه دی کړی .

[3] په دغه مهالیز واټن کې د حکمتیار د ویناوو په اړه د لا زیاتو مالوماتو لپاره د سنگر لیکنې د [نیم نگاهې بر ائتلاف های تنظیمی در افغانستان] له ۱۱۵ تر ۱۱۶ پاڼې پورې او ورسره مل سرچینې و گورئ.

دويم : تاريخي مخينه

جنگي جنايتونه : په وینو سره لاسونه (پرلپسې لړۍ)

ژباړه : رحمت اريا

د کابل لويديځ : وحدت ، اتحاد او جمعيت

د ۱۹۹۲ زکال د مې په مېاشت کې يوازې څو ورځې وروسته له دې چې حکمتيار د کابل له ښاره دباندي په شا و تمبول شو ، د کابل په لويديځ کې د (عبدالرب الرسول سياف تر مشرۍ لاندې) د اتحاد پښتونواکه ډله او د (عبدالعلي مزارې تر مشرۍ لاندې) د هزاره واکه شيعه ډله په خپلو منځو کې له يو بل سره و نښتلې ، پر يو بل يې د توغنديو ويشتل پيل او سرک په سرک يې د يو پر ضد بريدونه وکړل. هرې ډلې هڅه کوله چې يو بل د خپل گاونډيتوب له هغوسيمو او دولتي ودانيو څخه په شا و تمبوي چې ځواکونو يې لا مخکې نيولې وې .

جگړې په داسې ځايونو کې را پيل شوې چې د ملکي وگړو پراخه گڼه گڼه وه او هر چا ددې اټکل کولای شواى چې ډير ملکي وگړي به ووژل شي ، د ملکي وگړو ډير کورنه او نورو ملکي بنسټونه به و نړول شي. جگړه هغه مهال بې گټې او بې مانا شوې چې ښکېلو خوا وو ، ودانۍ په ودانۍ او سرک پر سرک جگړه کوله او ټولې ودانې له خاورو او ايرو سره يو شوې. د کابل د ښار لويديځه برخه د ۲۰۰۵ ز کال تر نيمايو پورې هماغسې د کنډوالو په شان ښکاريدله څنگه چې د ۱۹۹۲ او ۱۹۹۶ زيږديزو کلونو په لړ کې نړول شوې وې .

هيڅ داسې ډاډ مننه سرچينه نشته چې په زباد ورسوي کومې خوا ، اتحاد يا وحدت ، دغه جگړې را پيل کړې. ځينې څارونکي باور لري چې دغه شخړې د ډيرو کوشنيو خبرو پر سر راپيل شوې : پوسترونه. د اتحاد او وحدت ډلو هرې يوې د بلې ډلې د مشرانو سياف او مزارې پوسترونه څيرل ؟ خبره د دواړو خواو د ځواکونو او جنگياليو ترمنځ په لفظي شخړو واوښتله او وروسته د دواړو ځواکونو ترمنځ پخه جگړه راپيل شوه .

د شوروي د نيواک د مهال لوړپوړی جنرال ، محمد نبي عظيمي چې غوښتل يې په نوي دولت کې د ملي وسله وال ځواک په جوړولو کې جوگه شي ، د خپلو د ۱۹۹۸ زکال په يادښتونو کې د وحدت او اتحاد د ډلو ترمنځ نښتې داسې راسپړي :

" د هزاره گانو او اسلامي اتحاد ترمنځ جگړه د ۱۹۹۲ زکال د مې د مېاشتې په ۳۱ نېټه پيل شوه. په لومړي سرکې د وحدت د گوند د مشرتابه څلور تنه د کابل د سيلو په سيمه کې ووژل شول : کریمي ، سيد اسماعيل حسيني ، چمن علي ابو ذر او وثيق. لومړني درې تنه د وحدت د گوند د مرکزي کميټې غړي ول. د نظار شوری [دولتي چارواکو] د وحدت گوند ته خبر ورکړ چې د سياف سړيو ، نوموړي کسان وژلي دي . له هغه وروسته [د اتحاد د يوه پياوړي

بولندوي [حاجي شيرعلم موټر د کابل سره پله [پل سرخ] ته په نيږدې سيمه کې درول کيږي ، کله چې نوموړی بولندی د هغوی له منگولو راخلاص شو په موټر کې جگړه وشوه او له سپرليو څخه يو تن ووژل شو]. 1]

پرتله له دې چې د وحدت او اتحاد ترمنځ د لومړنيو نښتو لامل په پام کې ونيول شي ، د دغو ډلو ترمنځ نښته نه بايد څوک هک پک کړي. د وحدت د شيعه مسلمانې ډلې او د اتحاد د سني مسلمانې ډلې ترمنځ ترينگلتيا لا له پخوا خپلې تر لوړې کچې رسيدلې وه ، د اتحاد ډله په کلکې محافظه کارې گروهې باورلري چې وهاييزم بلل کيږي او شيعه ييزم ته د ارتداد په سترگه گوري. د ترينگلتيا بل لامل کيدای شي د دواړو ډلو په منځ د بهرنيو جنگياليو ، جنگي سلاکارانو ايجنتانو اغيزه وبلل شي چې له ايران او په شوني توگه له سعودي عربستان څخه ول ؟ دغو بهرنيو له دواړو ډلو سره کار کاوه ؟ ايرانيانو له وحدت او سعوديانو له اتحاد سره. د وحدت په گوند کې دننه بې شميرو ايراني ايجنتانو کار کاوه او موخه يې د وحدت د ډلې د پوځي ځواک غښتلواله او پياوړتيا وه چې له دې لارې دولت تر خپلې اغيزې لاندې راولي. له بلې خوا سعودي ، شخصي يا دولتي ايجنتانو د سياف د اتحاد د پياوړي کولو لپاره په هماغې موخې کار کاوه .

کله نا کله به د جمعيت د بولندويانو ، د مجددي يا د رباني د استازو يا د سره صليب د نړيوالې ټولنې د رسمي چارواکو په منځگړيتوب اوربند وشو خو اوربند به د څو ورځو په لړ کې بيرته مات شو. د دغې شخړې د اور د لا تود ساتلو او پر هغې د نورو تيلو او څڼلو د شيندلولپاره به ، يو شمير نورې ډلې په بيلابيلو وختونو کې د ښکيلو خواوو ملاتړ ته ورغلې. د حرکت ډلې به د اتحاد پر وړاندې له وحدت سره يو ځای شوې. وروسته له دې چې د وحدت ډلې د ۱۹۹۲ زکال د جولای په مياشت کې پر جمعيت بريد وکړ د مسعود سرتيرو د کابل د ښار پر لويديځې برخې غچ اخیستونکي بريدونه تر سره کړل (او بې شميره ملکي وگړي يې ووژل) 2.]

د بشري حقونو د څار ټولنې د کابل د ښار د لويديځې برخې د ۱۹۹۲ز کال د جگړو له بلهاريانو او شاهدانو سره مرکې کړي دي ، په دغو مرکو کې پر هغوی باندې تير شوې وحشت او د ملکي وگړو پر ژوندانه باندې د جگړو اغيزې راسپړل شوي دي .

س ک د کابل په لويديځ کې يو روغتيا پال وو ، نوموړی د هغه ورځني ناتار او وحشت په اړوند خبرې کوي چې د ښار په لويديځ کې د ميرويس ميدان او د هغه په ور څيرمو سيمو کې تيریده:

“ څه ووايم ؟ ما په دغو شپو ورځو کې داسې پيښې ليدلې چې د ژوند تر پايه به يې هيرې نه کړم. کله چې هغوی جگړې کولې په سلگونو کسان به يې ټپيان کړل ؟ هغوی هر وخت جگړې کولې. روغتون له ټپيانو او ناروغانو ډک وو ، نور ځای نه وو مور نه شواي کولای د هر راوړل شوي ناروغ درملنه وکړو. خلک د روغتون په دالانونو کې مړه کېدل. د خلکو درملنه نه کېدله. هرې خوا مړي پراته ول او هر ځای په سر وينو رنگ وو. کله چې جگړو زور اخیست ، مور نه شواي کولای ناروغان بلې خواته يوسو ، روغتون به په اونيو اونيو له مړيو ډک وو ، هر کله به چې له روغتونه

مړي و ایستل شول ، روغتون به بیا په مړیو ډک شو. کله به چې خبریالان راتلل هغوی ټولو یو پوښتنه کوله : " څومره توغندي مښتي دي؟ څو تنه وژل شوي دي؟ څو تنه تپیان شوي دي؟" خبریالان یوازې همدغو پوښتنو ته لیوالتیا درلودله...

ما د کابل د ښار په لویدیځ کې پر سړکونو او هرې خواته مړي لیدلي دي. په روغتون کې د ناروغانو په پرتله ډیري مړي ول ، د هغوی خپلوانو نه شواي کولای چې راشي او خپل مړي واخلي] 3.

س ک زیاته کړه چې د کابل په لویدیځ کې روغتونونه په څو څو ځله د اتحاد/جمعیت او وحدت جگړو په لړ کې په توغندیو ویشتل شوي دي. " یو ځل د روغتون د ماشومانو څانگه وویشتل شوه او دوځله د عملیاتو خونه. ناروغان او ورغتیایي کارکوونکي یې ټول ووژل]. " 4]

د کابل ښار یوه استوگن د بشري حقونو د څار ټولنې ته په خپلو سترگو لیدلی هغه وحشت څرگند کړ چې د ۱۹۹۲ زکال په دوبي کې یې د کابل په لویدیځ کې لیدلی وو :

"میرمنې مې زموږ لومړنی ماشون زیرواوه. موږ بې وزلي وو ، په کور کې وو، موږ نه شواي کولای هغه چیرې [روغتون ته] بوزو. میرمنې مې راته وویل چې د هغې خور د مرستې لپاره راوړم. له دې امله د کابل لویدیځ ، قرغې ، ته ولاړم [قرغه له پغمان سره په پوله کې پرته ده]. کله چې زه هلته وم جگړه پیل شوه . موږ د افشار سړک و نیو چې کورته ولاړ شو. موږ پر سړک روان وو ، د بایسکل ترشا مې خوښینه را سره وه .

د قرغې او افشارو ترمنځ د سړک پر سر ما د مړیو جسدونه ولیدل ❖ اوه لس ، اتلس ، نه پوهیږم ، خو ټول یې ملکي کسان ول. هغوی پلي لاریان او سپرلی. (د بایسکلونو) ول ، هغوی جنگیالان نه ول. د مړیو جسدونه پرسیدلي ول. ما هزاره جنگیالي ولیدل ، په ونو پورې تړل شوي ول او بیا په ډزو وژل شوي ول. ما څلور تنه په همداسې یوه حالت کې ولیدل. زما خوښینه ډیره خواشېنې وه ، هغې کانگې پیل کړې ، زه اړ شوم چې و درېږم. هغې ډیرې کانگې کولې ، موږ نه شواي کولای پر مخ ولاړ شو. هغه ، تر نن ورځې پورې غوښه نه خوري.... موږ اړ شوو چې په راغلي لار بیرته ولاړ شو. موږ بیرته قرغې ته ولاړو او له هغه ځایه مو بل سړک ونیو.... کله چې کورته راوړسیدلو ، میرمن مې زموږ لومړی ماشوم زیږولی وو ، زما لومړی ماشوم مړ شوی وو. د مړه ماشوم ښخول موږ ته ډیر گران کار وو ، ډیره درنده جگړه روانه وه او ښخول یې گران ول] 5.

یوه افغان خبریال چې تل یې په ۱۹۹۲ز کال کې د کابل په لویدیځ کې کار کاوه ، څرگندوي چې ورځنۍ جگړې څنگه پرمخ تللي:

“د کابل پر لویدیځ او افشارو به شپه او ورځ د شوبلو مرمۍ او توغندي وریدل ... د نظار شوری به د ژوو له بن او سیلو څخه بریدونه کول. د سیاف ځواکونو به له لویدیځ لوري پر دشت برچې او د ښار د لویدیځ پر مرکز میرویس میدان بریدونه کول. د کابل لویدیځ د اتحاد، وحدت او جمعیت د جگړو له امله په کنډوالو بدل شو، د مسعود تر مشرۍ لاندې د نظار شوری به د کابل د ښارد زړه له منځه له دوه وو لوړو څوکو د تلویزیون د غره او د مأمورینو د کارتې د غونډۍ له پاسه د توپونو ډزې کولې او توغندي به یې ویشتل... زه ډیریو هغو ځایونو ته تللم چې توغندي به لگیدلي ول. ما ډیر مړي ولیدل، ډیرې وحشتناکې پیښې وې.” [6]

د ۱۹۹۲ ز کال د جون د مېاشتې لومړنۍ اونۍ له ځانگړي بدوالي برخمنه اونۍ وه، له بلې خوا د حکمتیار ځواکونو هم د سویل له لوري ښار د شوبلو تر مردکو لاندې ونیو. [7] (پر ښار باندې د حکمتیار د ډزو په اړه لاندینې برخه و گورئ.) د کابل ښار یوه استوگن جمیل الرحمن کامگار د کابل د پېښو یوه پېښلیکنیزه برخه نېټه په نېټه لیکلې او وروسته یې خپره کړې ده، نوموړی د وحدت او اتحاد د ځواکونو ترمنځ او د جگړې د درولو په موخه د (جون په دویمه نېټه) پر دولتي منځگړو د برید خبره لیکي؛ نوموړی لیکي چې د (جون په درېیمه نېټه) د اتحاد سرتیرو او هزاره جنگیالیو په سلگونو ملکي وگړي و تښتول؛ هغه زیاتوي چې د (جون په پینځمه نېټه) په سلگونو ملکي وگړي ووژل شول، د سره صلیب په روغتون کې نور ځای نه وو او په سلگونو کورنۍ د هغوی د کورونو له ړنگیدو وروسته اړ ایستل شوې چې کډه وکړي. [8]

د اسوشټد پرس خبریال شیرون هر باوغ [9] چې په ۱۹۹۳ز کال کې د کابل په شمال کې د چورلکې د رالویدلو په پېښه کې ووژل شو، د جون په پینځمه نېټه دغه لنډ گزارش لېرلې دی:

“آدېنه 'جمعه'، د جون ۵، ۱۹۹۲ ز کال]: بریدونه دوام لري، ښايي نور بریدونه هم وشي، په ويجاړې شوې پلازمېنې کې کورونه او ښوونځي نړیدلي دي. نن لږ تر لږه ۲۰ تنه ووژل شول او ۱۰۰ تنه نور ټپیان شول... سیال ځواکونه د یو بل خواووې په توغندیو او د شوبلو په مرمیو ولي، دا بریدونه دومره پیاوړي دي چې په یوه لیکه کې د پرتو کورونو او هټیو لړۍ له خاورو سره یوه کوي او د برېښنا مزي پر ځمکه را پریوتلي دي. د کابل د ښار په زړه کې پر دریو تشو ښوونځیو توغندي و موبستل، څلور تنه لار رویان یې ووژل او ښوونځي د اور د خولې مړۍ شول. شاهدانو وویل چې نن هم د کابل په شمال کې توغندي منبتي دي او په یوې کورنۍ کې یې شپږ تنه وژلي دي. شاهدانو وویل چې نا پیژندل شویو وسله والو کسانو د کابل د ژوو بن ته څیرمه د هټیو لړۍ پاکې او و نړولې او لس تنه یې ټپیان کړل. په شیعیه میشتو سیمو کې شاهدانو وویل چې سني یاغیانو کورونه او هټۍ و لوټلې، لارویان یې ووژل او د ټپي شویو گوریلایانو سترگې یې د سترگو له گاټو را و ایستلې او د مړیو جسدونو ته یې اور ورته کړ” [10].

په همدې اونۍ کې د فرانسپرس د ایجنسۍ یوه خبریال د ښار په لویدیځ کې په سلگونو ملکي وگړي ولیدل چې له کورونو وتلي ول او د خوندي ځای د موندلو په لټه کې په تېښته ول ، هغه ولیدل چې ملکي وگړي په ږندو ډزو کې وژل کیدل ، هغه ولیدل چې ټپي ماشومان به د خاورو په لاسي کراچيو کې روغتون ته ځغلول کېدل]. 11

یوه ملکي وگړي چې د کابل په لویدیځ کې د سیلو په شااو خوا کې یې ژوند کاوه د وحدت او اتحاد د ډلو ترمنځ د جگړو په اړه چې د هغه په باور د ۱۹۹۲ ز کال د جون په مېاشت کې له یوه لنډ اوربند وروسته رامنځته شوه داسې وایي:

“خلک ډیر هېله من ول چې اوربند به دوام وکړي: خلکو دیکخوا ایخوا تگ راتگ پیل کړ او هغه کارونه یې چې تر دغه دمه نه شواى کولای وکړل... د سهار زهه بجې وې.

ناڅاپه چاودنې او د وسلو ډزې پیل شوې. هرې خواته مرمۍ وریدلې لنډه دا چې هر شی به په خپله مرمۍ گرځېدلې ، ډیر بد حال وو. هر چا هڅه کوله چې و تښتي او ځان یوه خوندي ځای ته ورسوي. میرونو خپلې میرمنې هیرې کړې وې ، وروڼو خپلې خویندې هیرې کړې وې ، میندو خپل ماشومان هیر کړي ول ، او ترورو خپل ورپرونه هر چا هرې خواته ځغستل او هر څه په خوځښت راغلي ول ، ټول یوازې په یوه شي پوهیدل او هغه دا چې ځان یوه خوندي ځای ته ورسوي. خلکو زموږ د گاونډیتوب سیمو ته را ځغستل ځکه چې د نظار د شوری په ولکه کې وې. د وحدت ډلې د سیلو له سویلي برخې د میرویس میدان له سیمې څخه چې له ورايه په سترگو ښکاریدله ډزې کولې. د اتحاد ډلې د سیلو له لویدیځې برخې د خوشحالخان له سیمې څخه ډزې کولې. دواړو غاړو غوښتل چې سیمه تر ولکې لاندې راولي ، هغه لوټ کړي او بیا خپلې پوځي اډې په کې ځای پر ځای کړي. دواړو غاړو د ملکي وگړو پر کورونو وږ وډانگل ، کور په کورې مورچلونه جوړ کړل. هغوی د یو بل پر لور توغندي ، درندې وسلې لنډه دا چې هر ډول وسلې کارولې.

زما کور د نظار د شوری یوې پوستې ته نیږدې وو. ما لیدل چې ښځې او نارینه له سرکونو زموږ پر خوا راځغستل او د ډزو له ویرې یې غوښتل ځانونه خوندي کړي. په دې لړ کې به خلک په مرمیو او د چاودنو په چرو لگېدل. خلکو به د سرک پر مخ پروت وکړ. چا چې سرونه پورته کول نو په ډزو کې به و نښتل او بیرته به پر ځمکه راپریوتل. یو شمیر کسانو بیا هم مندې وهلې او شا ته به یې نه کتل چې څوک و لگید یا ووژل شو. هر چا مندې وهلې ترڅو ځان خوندي وساتي. ډیره بوږنوړې ورځ وه... .

هرې خواته ډزې روانې وې. مرمۍ په هر څه او هر چا مښتلې : ملکي وگړي لگېدل ، لنډه دا چې مرمۍ هر چیرې لگېدلې. د سیاف ځواکونو ځایونه ونیول هغوی د توپکو ډزې کولې او توغندي یې ویشتل ، هغوی د سیلو تر شا د کارته مأمورین پر لور د مرغانو په شان را الوتل او د خلکو د کورونو ترشا پټېدل. هرې خواته توغندي وړیدل. جگړې

تر تياره ماښامه پورې دوام وکړ. د سیاف ځواکونه زموږ د سیمې گاونډ ته راغلل. موږ د سیاف د جنگیالیو په منځ کې کندهاریان ولیدل. [12]

په کابل کې یوه ژورنالیست د ۱۹۹۲ زکال د جون په ۴ نېټه د هزاره گانو پر سیمو باندې د اتحاد کلک بریدونه مستند کړي دي او د سیمې له استوگنو وگړو سره یې مرکې کړي دي ، هغوی وویل چې د اتحاد ځواکونو پر هغوی د میرویس میدان په سیمه کې برید وکړ او شپږ تنه ملکي وگړي یې ووژل. د سیمې یوه ترهیدلې وگړي وویل : " گوریلايان کور په کور گرځېدل ، هغوی ویل چې موږ شيعه گان وژنو" [13]

د همدې مېاشتې په اوږدو کې جگړو دوام وکړ او لږی یې تر دوبي پورې و غځېدله. د جمهوریت روغتون چې د کورنیو چارو د وزارت تر څنګ وو ، ټولې هیندارې یې ماتې شوې وې ، روغتون د جون په ۲۴ نېټه و تړل شو. کله چې ژورنالیستان د همدې اونۍ په ترڅ کې له روغتونه لیدنه وکړه د " نومیدې یوه زړه بوږنونکې ننداره یې ولیدله " [14].

[1] محمد نبي عظیمي " سیاست و اردو" پ: ۶۰۶ [دغه برخه د بشري حقونو د څار ډلې ژباړلې ده]

[2] سرچینه و گورئ :

John Jennings, ❖ Warring rebel groups blast Afghan capital, ❖ Associated Press, July 19, 1992;

Suzy Price, ❖ Kabul shelling injures hundreds of people, ❖ Reuters, July 19, 1992.

[3] : سرچینه و گورئ :

Human Rights Watch interview with S.K., Afghan medical worker in Karte Seh (West Kabul) during early 1990s, Kabul, July 9, 2003.

[4]هماغه

[5]سرچینه وگورئ :

Human Rights Watch interview with F.R.G., Kabul resident, Kabul, July 3, 2003.

[6]سرچینه و گورئ

Human Rights Watch interview with O.U., Afghan journalist, Kabul, July 13, 2003.

[7] په کابل کې روغتیايي چارو چارواکو فرانسپرس ته د ۱۹۹۲ز کال د جون د مېاشتې په ۹ نېټه وویل چې د جون د مېاشتې په لومړې اونۍ کې ۱۰۰ تنه وژل شوي او ۴۰۰ تنه ټپیان شوي ول .

[8] جمیل الرحمن کامگار: حوادث تاریخي افغانستان: ۱۹۹۰ ❖ ۱۹۹۷: پېښاور د میوند خپرندویه ټولنه. ۲۰۰۰ زکال ، له ۶۶ تر ۶۸ پاڼې پورې ژباړه [د بشري حقونو د څار ټولنه] کامگار دا هم زیاتوي چې د حکمتیار پر ځواکونو به د شپې له خوا د توغندیو او د شوبلو د مرمیو وریا وې پیل شوې ، دغه وریا وې به ډیري وختونه جنرال عبدالرشید دوستم ته پالیاله ځواکونو کولي د جون د مېاشتې د لسمې نېټې پر شپه دومره توغندي او د شوبلو مرمۍ و وریدلې چې توره شپه یې په رڼا ورځ اړولې وه .

[9] Sharon Herbaugh

[10] سرچینه و گورئ :

Sharon Herbaugh, ❖ Pro-Government militias intervene as fighting continues in Kabul, ❖ Associated

Press, June 5, 1992. See also Andrew Roche, ❖ Gunbattles rage in Kabul, death toll over 100, ❖

Reuters, June 5, 1992: ❖ At least three civilians were shot dead on Friday morning [June 5], witnesses

said. Residents scurried out of the area and units from neutral guerrilla factions sealed off road junctions around the maze of alleys near Temur Shahi Park as bullets flew over rooftops. . . ❖

[11] سرچینه :

Agence France-Presse dispatch, June 2, 1992.

[12] سرچینه :

Human Rights Watch interview with F.K.Z., resident of west Kabul, Kabul, July 9, 2003.

[13] Andrew Roche, ❖ Gunbattles rage in Kabul, death toll over 100, ❖ Reuters, June 5, 1992.

[14] Kurt Schork, Fighting Erupts in Center of Kabul, Reuters, June 25, 1992; and Kabul   Beirut without the Green Line,   Reuters, June 26, 1992.

دويم : تاريخي مخينه

جنگي جنايتونه : په وینو سره لاسونه (پرلپسې لړۍ)

ژباړه : رحمت اريا

د اسلامي گوند توغندي او د شوبلو ډزې

يوازې د کابل لويديځ د خطر سيمه نه وه. هماغسې چې د ښار په لويديځ کې اتحاد او وحدت جگړې کولې د جمعيت او اسلامي گوند تر منځ به هم په سويلي سيمو کې د جگړو د لمبو خپې خپرې وې ، په ښار باندې به د توغنديو او د شوبلو د مرميو د باران وريا وه ؟ دغه بريدونه د ښار پر هر گوټ کېدل ، د هغوی موخه ځانگړې پوځي سيمې نه وې. دغه جگړې د خپل د وخت تر ټولو ويروونکې مرگڅپانې جگړې وې .

ولسمشر مجددي د پېښاور د تړون پر بنسټ د جون په پای کې واک رباني ته و سپاره ؟ لا تر دې مخکې رباني او د مسعود ځواکونو ټول وزارتونه او د امنيتي چارو فعالين په خپله ولکه کې درلودل. حکمتيار بيا هم له دولت سره يو ځای کيدل و غندل. د حکمتيار اسلامي گوند خپلو بريدونه ته لا پونده ورکړه او پر ښار يې توغندي او د شوبلو مرمۍ وړولې. هر لور ته توغندي لگيدل.

په ټول کابل کې حالات په يوه ډول ول ، هر څوک په هره شېبه کې او هر چيرې وژل کيدای شوای : توغندوي پر کورونو ، ښوونځيو، دفترونو ، د بسونو پر تمځايونو او مارکټيونو مښتل.[1] د کابل ښاريانو د بشري حقونو د څار ټولنې ته وويل : هغوی ليدل چې توغندي او د توپونو مرمۍ د ښار پر لور راتلې ، دوی وايي موږ پوهيدلو چې دا د حکمتيار د ځواکونو له لوري راځي ځکه د توغنديو د راتگ کرښه د ښار د سويل لويديځ برخې وې ، دوی وايي چې دغه سيمې د اسلامي گوند په ولکه کې وې او يا يې اوريدل چې توغندي له همدغه لوري ويشتل کيږي.

۱۹۹۲ز کال ، د مې ۲۹ نېټه : د ولسمشر صبغت الله مجددي ویشتل شوې الوتکه د کابل هوایي ډگر د ځغاستې پر لېکه راکوزه شوې ده. دغه الوتکه له اسلام آباده را خوځېدلې وه او د کابل هوایي ډگر ته نیږدې د راکوزیدلو په وخت کې ویشتل شوې ده. د برید پر مهال د الوتکې پزه الوتې ده ، مرستیال پیلوټ د توغندي په چرې ټپي شو خو پیلوټ الوتکه خوندي را کوزه کړه. مجددي چې روغ رمټ پاتې وو د برید پرې پر حکمتیار او د کمونیستي رژیم پر ایجنټانو و غورځوله. په بله ورځ یې د جنبش او جمعیت ځواکونو د کابل پر سویل برید وکړ.

◆ 1992 Ed Grazda

د کابل ښار یو استوګن د بشري حقونو د څارټولنې ته د ۱۹۹۲ز کال د دوېي د توغندیو په اړه داسې وویل :

“ حکمتیار هر وخت پر ملکي سیمو توغندي وروول. یوه ورځ زه په ده افغانانو کې د ښوونې او روزنې د وزارت د ودانۍ تر شا ولاړ وم. بس ته سترګې په لاره وم. یو زور سپری مې ولید چې په یوې کراچۍ کې یې چاکلیټ ، مندکې او بادام پلورل. بس راغی ، زما له مخې تیر شو ، ما په بس پسې و ځغستل او د بس شا ته و ختمل. بس ته د ختلو په حال کې وم چې ناڅاپه یو توغندی و منبت ، توغندی پر هاغه ځای و منبت چې زه ولاړ وم. بودا سپری له خپله ځایه تری تم شوی وو. چا د هغه د ځان یوه ټوټه هم ونه موندله. تری تم شو. گومان کوم شل تنه هلته وژل شوي ول او نور ټپیان هر لور ته خواړه واړه پراته ول” [2].

د کابل د ښار د لویدیځ یوه استوګنه میرمن د ۱۹۹۲ز کال د جون د مېاشتې د ږندو توغندیو پېښې په یاد راوړي. د هغې په باور چې بریدونه د حکمتیار ځواکونو د کابل د سویل له لوري کول، ځکه هغې اوریدل چې د توغندیو د برید د ډزو غږ د سویل له لوري راته:

“د مازیګر څلور بجې وې، د باندې مې د نغري پر سر ډوډۍ پخوله. ناڅاپه یوه درنده چاودنه وشوه. زه پر ځمکه پریوتم. بله چاودنه وشوه. دغه میرمن زما ګاونډۍ ده، کله چې را پورته شوم و مې لیدل چې هغه ژاړي او دباندې راوتلې وه. [ګاونډۍ میرمن، دغې میرمن ته وویل چې د هغې کیسه مور ته وکړي. کله چې دغې میرمن کېسه کوله نو هغې به ور سره سر ښوراوه چې رښتیا ده.] د دې زوی د باندې دیوال ته نږدې ناست وو او توغندی پر هماغه ځای چې دی ناست وو ومنبت، هغه درې وړې او ټوټې ټوټې شوی وو. دې هرې خواته مندې وهلې او په چیغو او کوکارو یې په خپله لمن کې د خپل د زوی د غوښو ټوټې راټولولې. د هغه نوم سخي وو. هغه ټوټې ټوټې شوی وو او ورک وو. د دې لمسی مختار هم په همدغه چاودنه کې ووژل شو.” 3.

د منځني عمر خاوند یو بل استوګن په همدغه مهال کې د یوې بلې چاودنې کیسه کوي چې حکمتیار پر ښار د شوبلو او توغندیو برید کاوه:

“مور په دریم مکروریان کې وو [دغه سیمه د جمعیت او جنبش د ځواکونو په ولکه کې وه]، د ماسپښین درې بجې وې. زه د یوه سړي کورته نږدې چې الیاس نومیده ولاړ وم. مور په انگر کې د ونو ترڅنګ ولاړ وو. هغه د رومي بانجانو پټي درلودل، ډیر ښه بانجان یې درلودل او ما د هغو د بیو پوښتنه کوله. ناڅاپه یو توغندی زموږ په څلویښت مترۍ کې ومنبت. ما پر ځمکه پروت وکړ. یوه دقیقه وروسته مې الیاس ولید، په وینو کې لیت پیت وو. هغه ژوندی وو. ما ورته وویل چې "روغتون ته به دې بوزم." هغه وویل: "نه، د دومه وخت نه دی پاتې. زه مړ کیږم." ما په غیر کې ټینګ نیولی وو، ما ژړل او له سترگو مې اوبسکې را بهېدلې. د هغه له یوې ډډې وینې بهېدلې، کېنه ډډه یې وه. زما جامې په وینو رنګ وې. د هغه کورنۍ راغله، ټول را ټول شول، ټولو ژړل. لس دقیقې وروسته هغه سا ورکړه او مړ شو. دا د مکروريانو ۱۹ بلاک وو.” 4.

یوه ژورنالیست چې په دغه مهال کې یې په کابل کې کار کاوه، د کابل پر روغتونونو د توغندیو د بریدونو ناوړه اغیزې په یاد لري، کله چې د ښار له سویلي برخې توغندي راتلل نو روغتونونه به په ټپیانو ډک شول:

“د دغو ورځو ډیر بدې پېښې په ځانګړې توګه په روغتونونو کې زما په یاد دي. ما تنکي کوشنیان، ماشون او میرمنې ولېدل چې ټپیان ول. داسې ماشومان به هم لیدل کیدل چې پښې به یې چاودنو ور پریک کړې وې. د هغوی پښې نه وې. یو ځل مې یو موټر ولید چې روغتون ته راغی، موټر له ماشومانو ډک وو، هغوی سر پر سر په موټر کې اچول شوي ول او پښې یې نه درلودلې. د ښار پر هر ګوټ توغندي وریدل. ما ولیدل چې دا د حکمتیار ځواکونه ول.” 5

دوه وو تنکیو ځوانانو د اسلامي گوند د سیاسي او پوځي مشر گلبدین حکمتیار پوسترونه په لاس کې نیولي دي .

◆ 1992 Ed Grazda

یوه انځور اخیستونکي ژورنالیست هم پورتنی ژورنالیست ته ورته په روغتون کې له بریدونه وروسته حالت په ورته ډول څرگند کړ : " د دروازې په خوله کې به د مړیو څلور پینځه جسدونه پراته ول ، تابوتونه به هم لیدل کیدل ، دننه هم مړي پراته ول.... ډیر غملرلی او ویروونکی حالت وو. دغه توغندي سړی ټوټه ټوټه کوي." [6]

د ۱۹۹۲ز کال د اگست په مېاشتې کې چې تر دې مخکې هم د حکمتیار ځواکونو ښار د توغندیو تر برید لاندې نیولی وو ، د توپونو او توغندیو تندرېزه برید تر لاس لاندې ونیو او د کابل ټولې هغه سیمې چې د جمعیت ، جنبش ، اتحاد او حرکت په ولکه کې وې تر اور لاندې ونیولې ، په حقیقت کې ټول ښار د اور تر برید لاندې راغی. د دغه تندرېزه برید موخه دا وه چې دولت سازښت او تړون ته غاړه کښېږدي ، داسې ښکاري چې حکمتیار د پاڅه او برخلیک ټاکنو کې برید لپاره ډیر جنگیالي او سرتیري نه درلودل .

په دغه برید کې ډیر کورونه و نړېدل ، اټکل شوې چې له ۱۸۰۰ تر ۲۵۰۰ تنو پورې ووژل شول او په زرگونو نور تپیان شول. [7] دولتي چارې لا وختي په ټپه درېدلې وې. د ولسمشرۍ پرماني ، د سره صلیب پر نړیوال دفتر او د سره صلیب پر روغتون توغندي و منبتل. د ښار لوی برېښنا کوټ درې وړې شوی وو. [8] ځینې ورځې به پر ښار دومره توغندي راغلل چې لړۍ به یې هېڅ نه درېدله ، ټول ښار ترهیدلی وو او په وحشت کې یې لوڅې پوڅې کولې .

د کابل د اوسیدونکي جمیل الرحمن کامگار یادښتونه چې د پیښو د پېښېدا لړۍ یې هره ورځ په پېښلیکنیزه بڼه لېکلي ده په یوه ځای کې داسې وایي :

۱۹۹۲ ز کال ، د اگست ۱ : د کابل هوايي ډگر تر برید لاندې راغی . اسلامي گوند د بریدونه پازوالي د راډیو له لارې واخیستله او تینگار یې وکړ چې دغه بریدونه د دولت د پرونیو بریدونو په ځواب کې ول چې د ښار پر سویلې برخه یې کړي ول .

۱۹۹۲ ز کال د اگست ۲ : د کابل پر بیلابیلو برخو نیږدې ۱۵۰ توغندي و منبتل ؛ دولت د برید پړه د حکمتیار د ځواکونو پر غاړه واچوله . د برید له امله ډیر کسان ووژل شول .

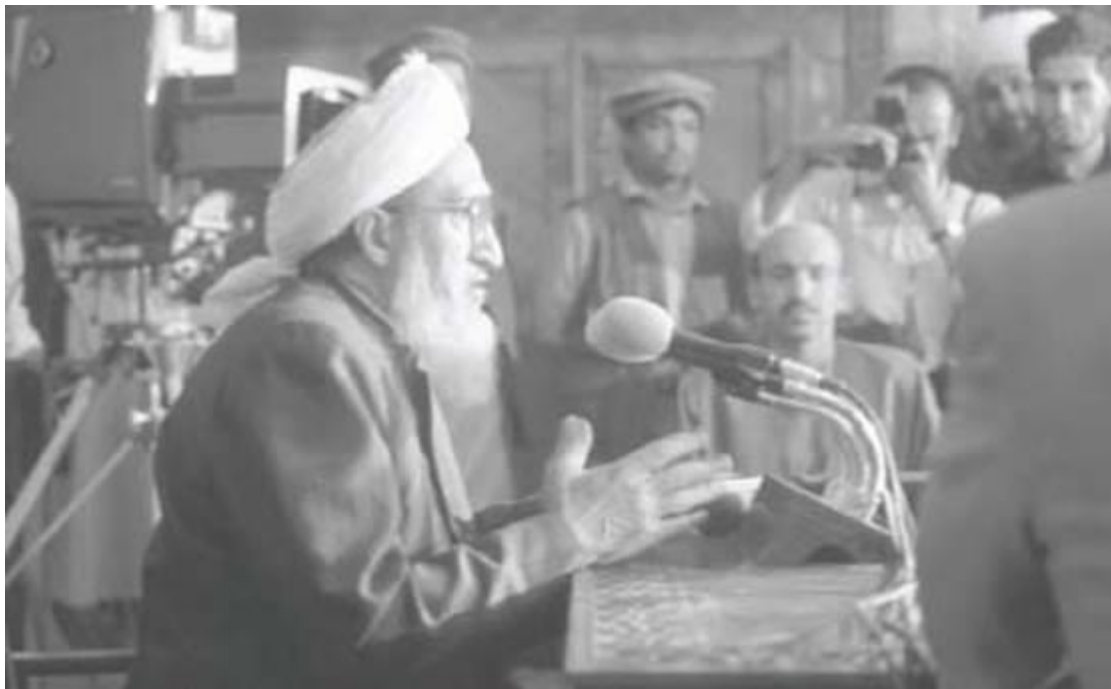
۱۹۹۲ ز کال د اگست ۵ : د نن ورځې د توغندیو بریدونو پینځوس تنه ووژل او څه دباندي ۱۵۰ تنه یې تپیان کړل .
 ۱۹۹۲ ز کال د اگست ۱۰ : د نن سهار په پینځو بجو د دولت او د حکمتیار د ځواکونو ترمنځ جگړه و نښتله . دولت وایي چې د حکمتیار ځواکونو د ښار له دریو اړخونو ، چهلستون ، دارالامان او د مرنجان د غره له خوا برید پیل کړ . په روغتونونو کې روغتیایي توکي په نست دي او روغتیایي کارکوونکي نه لیدل کیږي . د سره صلیب په روغتون توغندی و منبت .

۱۹۹۲ ز کال د اگست ۱۱ : نن د کابل پر ښار نیږدې ۱۰۰۰ توغندي و منبتل . لږ تر لږه ۲۵۰ توغندي پر هوايي ډگر منبتلي دي . ښایي په زرگونو کسان وژل شوي وي . د توغندیو دغه بریدونه له هغه لوري ویشتل شوې چې حکمتیار پکې دیره دی .

۱۹۹۲ ز کال د اگست ۱۴ : جگړه په دیره چټکۍ مخ په ودې ده . د کابل ښاریان تښتي . د څرخي پله پوسته د کډوالو په اډې بدله شوې ده . [9]

د اتحاد او جمعیت ځواکونو په خپل وار د ښار د سویل پر لور د حکمتیار پر مورچلو بریدونه کول ، د دوی ډزې هم د کابل په سویل لویدیځ کې د ملکي وگړو پر کورنو نیغې وې .

د افغانستان اوسنی ولسمشر چې په هاغه وخت کې د بهرنیو چارو مرستیال وزیر وو د ۱۹۹۲ ز کال د اگست په ۹ نېټه خبریالانو ته وویل : " زه نه پوهیږم چې څه به پېښ شي ... مور یوازې یو بل وژنو . احساس نشته . [10]

۱۹۹۲ ز کال د جون مېاشت : ولسمشر صبغت الله مجددي خبري کنفرانس ته وينا اوروي. مايکروفون ته څيرمه د بهرنيو چارو مرستيال وزير حامد کرزي هم ليدل کيږي .

1992 Ed Grazda

د کابل روغتونونو ته هم ډيره گرانه وه چې په روان وحشت کې کارته دوام ورکړي. په کابل کې د آی سي آر سي يا د سره صليب د نړيوالې کميټې استازي په ۱۹۹۲ز کال کې د ملگرو ملتونو په يوه يادښت ليک کې د ۱۹۹۲ز کال د اگست د مېاشتې حالت په لاندې ډول انځوروي :

"موږ نن ماسپښين په خپل روغتون کې ۳۵۳ تنه ناروغان لرو او يوازې ۳۰۰ بسترونه لرو. د روغتون د ننوتلو د دروازې په دالان او د روغتون په انگر کې ناروغان پراته دي. اته ديرش تنه مخکې له دې چې تر درملنې لاندې ونيول شي ، مړه شول ، ۷۷ تنه د عمليات خونې ته سترگې په لاره دي ، نن ماسپښين ۶۰ تنه نور راوړل شول ، ۹۱ تنه پرون راوړل شوي ول او د پيلنې " يکشنبې " په ورځ ۱۸۳ تنه راوړل شوي ول" [11]

د اگست په ۲۰ نېټه په کابل کې د ملگرو ملتونو د مأموريت مشر خبريالانو ته وويل :

" حالت ډير وحشتاک دی. دولت په هېڅ شي واک نه لري او هېڅ شی نه شي کنترولای ؛ د قانون او مقرراتو په نامه څه نشته. سرکونه له وگړو ټول تش شوي دي ، يوازې وسله وال سرتيري پر سرکونو گرځي. يوه اونۍ کيږي چې

نه برېښنا شته او نه اوبه ، زما ملگري چې د روغتيا د نړيوال سازمان غړي دی ويره لري چې ساري ناروغۍ به خپرې شي" [12].

ملگرو ملتونو اټکل کړی چې د همدغه کال د دوېي تر پای پورې څه ناڅه ۵۰۰۰۰۰ ښاريان د کابل له ښاره او له افغانستانه دباندي د خوندي سيمو د لټون په موخه د حکمتيار د توغنديو او د شوبلو د مرميو له امله و تښتېدل.[13]

[1]د ۱۹۹۲ز کال د دوېي په اوږدو کې بيلابيلو رسنيو د کابل ښار ورځنی وحشت او شدلتيا مستنده کړې ده. د همدغه کال د اپريل او اگست د مېاشتو په منځ کې د بي بي سي د آرشيف لاسوندونه ښيي چې د کابل پر بيلابيلو سيمو د شوبلو مرمۍ او توغندي لگېږي او چاودنې تر سره کېږي، د کابل په بيلابيلو روغتونونو کې د وژل شويو او تپيانو انځورونه ليدل کېږي. چاپي رسنيو د همدغه کال په اوږدو کې د بې شمېرو قصابيو گزارش په پراخ ډول ورکړی دی. و گورئ :

John Pomfret

"توغنديو د خرابات پر سيمې سور اور بل کړی دی." اسوشیئټد پرس ، ۱۹۹۲ز کال د مې ۵ نېټه . شپرون هرباوع : " ياغيانو پر پلازمېنې سور اور بل کړی دی . " اسوشیئټد پرس ، ۱۹۹۲ز کال د مې ۵ نېټه ؛ او نور : لکه :

Associated Press, May 5, 1992; Fighting follows attempt

on Afghan leader s life, Associated Press, May 31, 1992; Kurt Schork, Afghan Factions Battle on

Edge of Kabul, Reuters, June 24, 1992; At least 48 killed in Kabul by rocket barrage, Reuters, July

4, 1992; At least 100 dead in heavy fighting in Kabul, Agence France-Presse, July 5, 1992; Rebel

rocket attacks kill at least 50, Associated Press, July 5, 1992; Rebels Rocket Kabul, Associated

Press, August 6, 1992; John Jennings, Rival Factions Shell Afghan Capital, August 8, 1992.

[2] Human Rights Watch interview with A.S.F., Kabul resident, Kabul, July 2, 2003.

[3] Human Rights Watch interview with F.W., woman in Afshar, Kabul, July 2, 2003.

[4] Human Rights Watch interview with G.M.A., Kabul resident, December 7, 2003.

[5] Human Rights Watch telephone interview with Jeremy Bowen, correspondent with the British

Broadcasting Corporation in Kabul in 1992, April 12, 2004.

[6] Human Rights Watch interview with R.N., photojournalist, New York, December 18, 2004.

[7] سرچینه او نور مالومات و گورئ :

Interim Report on the Situation of Human Rights in Afghanistan, prepared by Felix Ermacora, Special Rapporteur on Afghanistan for the U.N. Commission on Human Rights, November 17, 1992,

U.N. Doc A/47/656, para. 34 (citing reports of 1,800 killed, thousands wounded); Human Rights

Watch interviews with former U.N. officials working in Afghanistan in 1992, Kabul, December 10

and 11, 2003.

[8] سرچینه او نور مالومات و گورئ :

For detailed accounts of the August 1992 attacks on Kabul, see Interim Report of the Special Rapporteur, November 17, 1992, para. 34; Barnett R. Rubin, *The Fragmentation of Afghanistan*, pp. 272-

273 (citing U.N. Department of Humanitarian Affairs, Note on Winter Emergency Needs in Afghanistan, November 1, 1992, and U.N. Office for the Co-ordination of Humanitarian and

Economic Assistance Programmes Relating to Afghanistan, Immediate Humanitarian Needs in

Afghanistan Resulting from the Current Hostilities, press release, August 23, 1992); Saikal,

The

Rabbani Government, 1992-1996 in Fundamentalism Reborn, p 33; Goodson, Afghanistan's Endless War,

pp. 74-75. See also, John Jennings, Rival factions shell Afghan capital, Associated Press, August 8,

1992; Residents curse rebel rivalries, Associated Press, August 15, 1992; Mushahid Hussain, Kabul

and rebels claim advances, Inter Press Service Global Information Network, August 21, 1992.

[9] Kamgar, Havadess-e Tarikhi, pp. 78-80 [translation by Human Rights Watch].

[10] Fighting in Afghanistan's Capital Kills 35, Associated Press, August 9, 1992.

[11] Interim Report of the Special Rapporteur, November 17, 1992, para. 35.

[12] Philip Bruno, La seconde bataille de Kaboul Le gouvernement ne contrle plus rien, Le Monde,

August 20, 1992.

[13] Rubin, The Fragmentation of Afghanistan, pp. 272-273 (citing U.N. documents).

دويم : تاريخي مخينه

د بشري حقونو له قانون څخه سرغړونه:

په افغانستان کې د ۱۹۹۲ څخه ۱۹۹۳ز کال نښتې غیرنړیوالې نښتې وې ، دغه نښتې کورنۍ وسله والې نښتې وې چې د ژنیوا د کنوانسیون او د بشري حقونو دودیز قانون یوازې د دولتي ځواکونو او غیر دولتي ځواکونو په اړه د پلي کېدلو وړ دی. (د شخړې قانوني اړخونه د ځانگړو کسانو د سزا قابلیت لاندې په څلورمه برخه کې ویل شوي ده).

ډیرې هغه پېښې چې پورته وویل شوې د جنګي جنایت په اډانه کې شمیرل کېږي. هغه رانده بریدونه چې له امله یې د ملکي وگړو وژنه پېښیدای شي ، او یا هغه په لوی لاس بریدونه چې پکې ملکي وگړي او د ملکي وگړو بنسټونه له منځه ولاړ شي د نړیوالو بشري حقونو د قانون تر پښو لاندې کول بلل شوي او د جنګي جنایت په نامه یادېږي. په بله څرگنده وینا ، نړیوال دودیز قانون دا اجازه نه ورکوي چې د یوازیني پوځي موخې لپاره دې څوک ټول ښار تر اور او برید لاندې ونیسي [1] ، قانون د جگړو له ښکیلو غاړو غواړي چې د بریدونو پر وړاندې دې د ملکي وگړو د ژوند د خوندي ساتلو په موخه تر شونې کچې له احتیاط څخه کار واخلې ، په دې کې له هغو میتودونو او وسلو څخه په نه کار اخیستلو ټینګار شوی چې له مخې یې د ملکي وگړو ژوند ته گواښ رامنځته کېږي او د جگړې خواووې باید له هغو بریدونو څخه ځان لیرې و ساتې او یا دې بریدونه و ځنډوي چې ملکي وگړو ته د غیر ضروري تاوانونو لامل گرځي. د هغې ترڅنګ په لوی لاس بریدونه او د ملکي وگړو پراخه وژنه چې د توغندیو او توپونو د پرله پسې او ناپایه بریدونه امله رامنځته کېږي د بشریت پر ضد د جنایت په نامه بلل شوي دي]. 2

د انفرای کسانو ، جنګیالیو او ان د ملکي کسانو جنایتکاره چلند د جنګي جنایت په نامه پیژندل کېږي او هر څوک د خپلو کړو وړو پازوالي په غاړه لري. بولندویان د هغو امرونو او هڅونو په تړاو په جنایت کې ښکېل او د جنګي جنایتکار په نامه پیژندل کېږي چې تر لاس لاندې کسانو ته یې د تر سره کولو امرونه ورکړي دي. د بولنې " قوماندې " پازوالی یو بولندوی په جنګي جنایت کې هغه وخت پر گڼې چې د هغه تر لاس لاندې کسان یې تر سره کوي ، که بولندوی پوهیده ، پوهیږي او یا یې دلیل درلود او یا دلیل لري چې دده تر بولنې لاندې دغسې جنایات تر سره کېږي او د هغه د مخنیوي لپاره یې هېڅ گام نه دی اوچت کړی او یا یې تر لاس لاندې کسانو ته د تر سره شوي جنایت په ځواب کې سزا نه وي ورکړي نو بولندوی د جنګي جنایتکار په نامه پیژندل کېږي]. 3

د کابل په لویدیځ کې د اتحاد ، وحدت او جمعیت د دښمنیو په اړه انکار نه منونکي لاسوندونه شته چې هرې ډلې په پرله پسې ډول او په لوی لاس ملکي وگړي او د ملکي وگړو استوګنې سیمې په توغندیو ویشتلې ، دوی د ملکي وگړو پر دغو سیمو په بې پروایۍ او په ړندو سترگو بریدونه کړي دي. ډیر لږ لاسوندونه شته چې دغو ډلو د خپلو

دېښمنيو په ناندريو او شخړو کې ملکي وگړو ته د تاوان د مخنيوی په لاره هڅه کړې وي او يا يې پر ملکي سيمو د بريدونو مخنيوی کړی وي .

يوه افغان ژورناليست چې پورته مو هم د هغه له خولې يادونه وکړه د بشري حقونو د څار ټولني ته وويل چې هغه په ۱۹۹۲ ز کال کې په خپلو سترگو ليدلې چې د اتحاد او وحدت ډلو په لوی لاس د ملکي وگړو پر هغو کورنو د توغنديو بريدونه کول چې يوې ډلې به نيولې ول.[4] هغه دا هم وويل کله چې د جمعيت ډله د ۱۹۹۲ ز کال په پای کې د اتحاد له ډلې سره يو ځای شوه هغوی په رندو سترگو او په پر له پسې ډول د کابل په لويديځ کې د ملکي وگړو پر سيمو ډزې او بريدونه کول. هغه وايي :

“د کابل د تلویزيون ” آسمایي “ [آشا مایي ؟] او د مأمورينو د کارټې د غونډۍ له پاسه د توغنديو ويشتنه او د شوبلو ډزې يوه عادي ورځنۍ خبره وه چې هغوی به د دشت برچي او دهمزنگ سيمې تر اور لاندې نيولې وې. همدارنگه د توپ د غونډۍ له پاسه [له ۱۹۷۳ ز کال مخکې به د پاچا په وخت کې د غرمې توپ ويشتل کېده] د جمعيت ډلې توپ ځای پر ځای کړی وو. هغوی د دغو غرونو له غونډيو له پاسه هر ځای تر اور لاندې نيوه.[5]

د نظار د شوری يوه پخواني لوړپوړي چارواکي منلې چې د جمعيت سرتيرو د مأمورينو د کارټې (د تلویزيون د غره له لويديځې لورې څوکې) څخه شپه او ورځ د توغنديو او شوبلو ډزې کولې او د ۱۹۹۲ ؟ ۱۹۹۳ ز کال په اوږدو کې يې له دغه ځايه د ملکي وگړو کورونه او ملکي بنسټونه تر اور لاندې نيول.[6]

“ د بشري حقونو د څار ټولني ته يوې نړيوالې ژورناليستي د وحدت ، اتحاد او جمعيت ترمنځ د جگړو په اړه وويل [“دغو ډلو ” ملکي وگړو ته د تاوان په مخنيوي کې ډير لږ هڅې کړي دي]. [7] مسعود او سياف يوې خواته ، او هزاره گان بلې خواته. دهمزنگ د جگړې د ډگر بيلوونکې کرښه وه. هغوی په هر چا او هرڅه يې چې مخې ورتلل ، ډزې کولې.”[8]

له روغتياپال س.ک. څخه مو مخکې يادونه وکړه ، هغه د بشري حقونو د څار ټولني ته دا هم وويل چې د جمعيت ځواکونو د تلویزيون د غره له پاسه د کابل مرکز تر سره اور لاندې نيولی وو :

“داسې وختونه به راغلل چې د جمعيت سرتيرو به د تلویزيون د غره له پاسه د علاالدين پر سړک [د کارته سه عمومي سړک] پر هر شي ډزې کولې. هغوی يوازې پر هغه شي چې خوځېده ان پيشو گان او سپيان به يې هم ويشتل.

يو وخت مې په ياد راځي چې کلنيک ته د طبي وسايلو لپاره تللی وم ، کله چې زه يې د غره له پاسه وليدلم ډزې يې پيل کړې.

هغوی ته هرڅه چې د انسان په بڼه ښکارېدل ، ډزې یې پرې کولې. هغوی هر ډول وسلې کارولې لکه توغندي ، د توپ مرمۍ او د توپکو ډزې. داسې وختونه به راغلل چې سړک به په مرمیو ډک شو" 9.

یوه انځور اخیستونکي ژورنالیست چې د ۱۹۹۲ز کال کې یې په کابل کې په پرله پسې ډول کار کاوه او له بیلابیلو پوځي پوستو څخه لیدنه کوله ، د بشري حقونو د څار ټولنې ته وویل چې د جمعیت ځواکونو د هماغو غرونو او غونډیو له پاسه د ملکي وگړو سیمې تر اور لاندې نیولې وې :

“هو! هغوی به د ټلويزيون [آسمایي / آشامایي] د غره له پاسه هر وخت ډزې کولې. د لیونتوب په ناروغۍ اخته کسانو به د خپلو ساعت تیریو لپاره هر څه کول. هغوی به د غره له پاسه تر خپلو سترگولاندې ملکي بنسټونه او د ملکي وگړو کورونه د سره اور تر باران لاندې ونیول. یوازې او یوازې د ساعت تیری لپاره. هغوی د ژوو بڼ ته نېرډې د ترافیکو د ریاست ترشا ټول کورونه ، د سیلو تر شا کورونه تر اور لاندې ونیول. هغوی پر دولتې او د وزارتونو پر ودانیو ډزې نه کولې ، هلته د دوی ملگرو پوستې درلودلې او د شگو او خاورو د کڅوړو مورچلونه یې جوړ کړي ول. هغوی یوازې د وحدت پر مورچلونو ډزې نه کولې ، ټول کورونه یې تر اور لاندې نیولي ول. په هغو کورونو کې یوازې هزاره گان نه ول ، هلته تاجیکان هم ول چې د جمعیت د ډلې هم توکمه ول” 10.]

د وحدت ، اتحاد او جمعیت ډلو د بیلابیلو وسلو له گډولې څخه یو نوی سیستم جوړ کړی وو چې نخښې یې په څیر نه شي ویشتلای ، له دغو وسلو څخه به دوی نخښه و نیوله خو کله چې مرمۍ له دغه سیستم څخه وتله ، هرځای چې لگېدله ، وبه لگېدله ، په دغو وسلو کې د " سکر " توغندي ، د " یو ؟ " بی ؟ ۱۶ " او " یو ؟ " بی ؟ ۳۲ " ایس - ۵ " د چورلکې توغندي ویشتونکو هم گډون درلود چې د شوبلو پر سر به یې ایښودل. د توغندي ویشتونکي د سیستم د نخښې ویشتلو دغسې ډول وړتیا ته له تخنیکي اړخه " گنگ " [زموږ په عوامو اصطلاح کې بې خریطه ډزې بلل کیږي ؟ ژا یا غیر دقیق ویل کیږي. [11] یو پوځي کار پوه وايي چې " سکر " توغندي د بوتلي توغندیو په څیر دي چې له ځان سره یو انجن لېږدوي [12] دغه سیستمونه د لاس او گریوان جگړو لکه ښاري جگړو یا سړک په سړک جگړو لپاره نه دي جوړ شوي : په لاس او گریوان جگړو کې لکه په ښاري جگړو کې دغه ډول سیستمونه کار نه کوي او نه شي کولای چې د پوځي او ملکي نخښو ترمنځ توپیر وکړي. د " ایس ؟ ۵ " د توغندیو ویشتلو دغوسیتیمونو چې په ځانگړي ډول د کابل په ښار کې یې جوړ او په کارېې و غورځول ، څرگنده کړه چې دغه ډول وسله بیکاره او په هغه ډول چې وکارول شوه څرگندوي چې دغه وسله د ملکي او پوځي نخښو تر منځ نه شي کولای .

[13]

د جمعیت ، اتحاد او وحدت د بولنې " قوماندې " د دقیق او څرگند جوړښت په اړه چې په پورتنیو جگړو کې د هغوی د ښکیلتیا په اړه نغوته وشوه ، ډیرې څیړنې ته اړتیا لیدل کیږي. موږ په څلورمه برخه کې د جمعیت ، اتحاد

او وحدت د ځواکونو د بولنې د جوړښت او د ځانگړو بولندويانو د پازوالۍ " مسؤوليت " په اړه په څه نا څه ډول خبرې کړې دي .

که د اسلامي گوند د ځواکونو (توپچي ځواک ته پام وکړو) نو د هغوی توپونه او توغندي په دې ډول کارول کېدل چې په لوی لاس يې د ملکي وگړو سيمې په نخښه کولې او د پوځي نخښه په ځير ويشتنه کې پاتې راتلل ، او که د هغوی (د توغنديو د ويشتلو بڼه پام کې ونيسو) هغوی خپل توغندي په بې باکۍ ويشتل او دغسې ډول وسلې په هغو ځايونو کې چې د ملکي وگړو گڼه گڼه وي نه بايد کارول شوی وای ، هغوی ټول ښار د يوې واحدې نخښې په توگه په نخښه کړی وو .

د اسلامي گوند د توپچي وړتيا په اړه لاسوندونه شته او دې ته نغوته کوي چې دغه گوند د پوځي نخښو د ويشتلو وړتيا درلودله خو يا يې په بې باکۍ له دغې وړتيا څخه کار وانه خيست او يا يې په لوی لاس د خپل توپچي ځواک مخه په ملکي وگړو او د ملکي بنسټونو پر خوا را اړولې وه او دا له نړيوال بشري قانون څخه سرغړونه ده . اسلامي گوند د نورو په پرتله د نړيوالو مرستو لويه برخه تر لاسه کوله او مجاهد ځواکونه يې د پاکستان ، امريکا او انگلستان تر ټولو ښه روزنه تر لاسه کړې وه او دغه ځواک په هغه وخت کې تر ټولو ښه روزل شوی ځواک وو . د توغنديو او توپچي ځواک په برخه کې د اسلامي گوند ډيري بولندويان او جنگيالي پاکستاني ، امريکايي او انگليسي کارپوهانو روزلي ول . هغو ژورنالستانو چې د کابل په سوېل کې د اسلامي گوند د ځواکونو له سيمو څخه هر وخت ليدنه کوله وايي چې هغوی " ډي - ۳۰ ۱۲۲ ملي ميټري " توپونه ليدلي ول چې اسلامي گوند پر کابل د بريد پر مهال کارول ؟
د توپچي ځواک دغه سيستم نخښه په ځير ويشتلای شي . [14] د اسلامي گوند د ځواکونو د ۱۹۹۲ او ۱۹۹۳ ز کال ويډيويي انځورونه او گزارشونه دې ته نغوته کوي چې هغوی کولای شوی پوځي نخښې ځای پر ځای او په ځير په نخښه کړي : د بي بي سي د ۱۹۹۲ز کال د مې د مېاشتې ويډيويي انځورونه څرگندوي چې د اسلامي گوند ځواکونو د جنبش او جمعيت د ځواکونو مورچلونه په ډير ځير په کابل کې ويشتل . [15] تيرينس وايت [16] د فرانسپرښ خبريال گزارش ورکړ چې د اسلامي گوند ځواکونو د ۱۹۹۳ ز کال په پيل کې [17] د کابل په سوېل کې د جمعيت مورچلونه په ډير ځيروویشتل . خو ددغه گزارش په گډون نور گزارشونه څرگندوي چې د اسلامي گوند توپچي ځواک او توغنديو ملکي بنسټونه په نخښه کړي ول او دې ته نغوته کوي چې يا يې په لوی لاس ملکي بنسټونه په نخښه کړي ول او يا يې ټول کابل په بې باکۍ په نخښه کړی وو . د جگړو د دوام د مهاليز واټن اډانه ، پراخوالی او د نخښو پرله پسې خطا وتنه په ډيرې پياوړتيا په دې ټينگار کوي چې د اسلامي گوند د توپچي ځواک د نخښې ويشتنې په درجه بندۍ کې يا د وسلو په سيستم کې کومه ستونزه نه وه . پر ملکي بنسټونو او د ملکي وگړو پر کورونو داسې وسلې ويشتل شوې چې په ډير ځير يې نخښه ويشتلای شوی او د دغه ډول وسلو کارول له نړيوال بشري قانون څخه سرغړونه ده . د حکمتيار ځواکونو هم " بي ايم ؟ ۴۰ " ، " بي ايم ؟ ۲۲ " او " بي ايم ۱۲ " توغندي ويشتونکي او شوروی " سکر " توغندي پر کابل د بريد په مهال کارولي دي . [18] هاغسې چې مخکې مو ورته گوته ونيوله ، د

توغندیو دغسې سیستمونه " گنگ " بلل شوي دي چې نخښه په ځیر نه شي ویشتلای: دغه ډول وسلې د نیردې او لاس او گریوان جگړو لپاره نه دي جوړې شوې او په ښارونو کې نه شي کولای نخښې په ډیر ځیر وولې او نه شي کولای د نخښه نیولو پر مهال د ملکي او پوځي ځایونو ترمنځ توپیر وکړي. [19] په کابل کې ددغه ډول سیستم کارول چې په ښارونو کې تر سره کیده له نړیوال بشري قانون څخه څرگنده سرغړونه بلل کېږي .

د بریدونو لړۍ او کرکترستیک څرگندوي چې حکمتیار او دهغه بولندویانو ټول ښار په نخښه کړی وو او یا یې ټول ښار د یوې واحدې نخښې په توگه په نخښه کاوه. [20]

د جنرال محمد نبي عظیمي یادښتونه د جولای او اگست د مېاشتو د توغندیو د باران په ترڅ کې څرگندوي چې د حکمتیار ځواکونو ملکي سیمې په لوی لاس بمباردولې:

“د حکمتیاردرندو وسلو بیا پر کابل د گوليو او اور وریا پیل کړه. د ۱۹۹۲ زکال د جولای وروستی ورځې او د اگست د مېاشتې پېلۍ ورځې د جگړو د لوړ پړاو ورځې وې. کله چې جگړې سوکه شوې د حکمتیار توغندي ویشتونکي اوتوپچي ځواک پیاوړي بریدونه وکړل. همدا اوس د " تخت شاهي " لوړې څوکې د حکمتیار په لاس کې دي ، دغه لوړې څوکې د سویل له لوري د کابل پر ښار سپرې دي. دوی هلته د بې سیم د اړیکو مخابراتي درلودلې. د حکمتیار د توپچي ځواک ملا ، روزل شویو افسرانو ورتینگوله... حکمتیار کولای شوی پوځي نخښې وولې. خو هغه غوره بلله چې ښار او بې دفاع وگړي تر اور لاندې ونیسي تر څو د مسعود او رباني پر وړاندې د خلکو په منځ دباو او ناخوښي زیاته کړي" [21].

یوه ژورناليسټ چې پر کابل د پرله پسې بریدونو شاهد وو د بشري حقونو د څار ټولنې ته وویل : " هغوی پر پوځي سیمو بریدونه نه کول . کله چې د توغندیو ډزې پیلیدلې ، توغندي به د ښار په هره برخه کې مېنټل. د ښار په هرگوت کې به د توغندیو د چاودیدلو غبرونه اوریدل کېدل." [22] د ملکي وگړو د وژل کیدا او د هغوی لوړه شمیره دې ته نغوته کوي چې پر ملکي سیمو ډزې په لوی لاس تر سره کېدلې.... " هو زه گومان کوم چې هغوی یو شمیر پوځي ځایونه وویشتل ، خو هر څه چې ول ډیر توغندي د ښار پر بیلابیلو برخو لگېدل او ملکي وگړو ته ډیر کلک تاوانونه اوښتل ، تاسو ولاړ سئ روغتونونه وگورئ" [23].

مارک بايوټ [24] چې د جمهوریت په روغتون کې د روغتیايي چار چارواکی وو د بشري حقونو د څار ټولنې ته وویل : " هره شېبه او هر چیرې به دا ویره وه چې توغندی به کله او چیرې و موبلې.... کله به چې تا پښه دباندي کښیښودله ته نه پوهېدلې چې توغندی به کله ستا پر ککره ومبلي. هغوی په ښارونو کې توغندي ویشتل ، توغندي به هر لوري لگېدل : پر سړکونو ، مارکیتونو او کورونو .... تر ټولو غټه ستونزه دا وه چې د توغندیو د لگېدلو ویره هره شېبه او هر چیرې هرچا ته په تیندکو وه. په داسې ډول ، یوه پټه سیاسي لیوالتیا لیدل کېدله چې ټول ښار د

یوې نخښې په توگه په توغندیو په نخښه کړې او د اور باران پرې جوړ کړې- دا باران پر ټول ښار او د ملکي وگړو پر کورونو کېده. هر لوري او هر چیرې د گوليو او توغندیو باران وو] "25.

له یوه ژورنالېست څخه چې مخکې مو یادونه کړه او تل یې د کابل په سویل کې د اسلامي گوند له مورچلونو څخه لیدنه کوله د بشري حقونو د څار ټولنې ته وویل داسې بریښي چې د توپچي ځواک د نخښه ویشتلو مخه باید په لوی لاس د ملکي وگړو پر سیمو راتاو شوي وي :

“مو به تل له افسرانو سره خبرې کولې ❖ هغوی د نخښه ویشتلو وسایل او کشفان درلودل. هغوی ټینگار کاوه چې دوی پوځي ځایونه په نخښه کړي دي او هماغه ځایونه ولي. خو افسران پوهیدل چې څه تیرېږي. مسعود او حکمتیار دواړو روزل شوي افسران درلودل. هغوی نخښه ویشتلای شواي. د نخښې ویشتلو زاویه ، کښته او پورته والی بدلیدلای شواي. خو هغوی [د اسلامي گوند ځواکونو] ښار په نخښه کړی وو. هغوی په ښار کې کشفان او جاسوسان درلودل : اسلامي گوند کولای شواي پر ښار ننوځي یا په ښار کې نفوذ وکړي ، دا کار هغوی ته آسانه وو. خو موخه دا وه چې د ملکي وگړو په ترهولو ویره خپره کړي] " 26

پورتنې لاسوندونه دې ته نغوته کوي چې اسلامي گوند او حکمتیار د کابل ټول ښار په نخښه کړی وو تر څو ملکي وگړي و ترهوي او وپې وژني .

په دغو بریدونو کې د ځانگړو بولندویانو د ونډې د سپړلو لپاره ډیرو څیړنو ته اړتیا شته. د افغانستان لپاره د عدالت پروژې چې یوه خپلواکه غیردولتي ډله ده او له ۱۹۷۹ز تر ۲۰۰۱ ز کال پورې یې په افغانستان کې د پوځي عملیاتو په اړه پلټنې کړي باور لری چې په اسلامي گوند کې د حکمتیار تر څنگ لاندینو بولندویانو هم د عملیاتي بولنې پازوالي په غاړه درلودله چې له خپلو پوځي پوستو څخه یې د گزارش د مهالیز واټن په اډانه کې پر کابل د توپچي ځواک او توغندیو بریدونه کړي دي :

بولندوی تورن خلیل ❖ د اسلامي گوند د توپچي ځواک لوړپوړی افسر چې د ۱۹۹۲ او ۱۹۹۳ ز کلونو په اوږدو کې یې د توغندیو او توپچي ځواک د اور د څارنې پازوالي په غاړه درلودله ، نوموړی د کابل په سویل کې د چهار آسیاب د سویل د تیلو د ز یرمتون بولندوی وو

بولندوی امان الله ❖ د " سما" د فرقې بولندوی ، دغه فرقه د کابل په سویل کې په ریشخورو کې پرته وه .

بولندوی زر داد ❖ د " شورواکي په لیسه کې " [27] د پرته پوځي اډې بولندوی

انجنیرزلمی ❖ د کابل په سویل کې د چهلستون سویل ته " د هیندکي د کوتل په غاښي کې " [28] د " لشکر ایثار " د پوځي اډې بولندوی .

نوررحمان پنجشیری ❖ د کابل په سویل ختیځ کې د "شاهک" [29] د کلي بولندوی ، د دغه کلي څارنه د "سما" فرقي کوله .

جنرال وليشاه ❖ د نجيب الله د ړنگ شوي دولت افسر چې په ۱۹۹۲ زکال کې اسلامي گوند پناه ور وره ، نوموړی د کابل په سویل کې د لوگر د " سنگ نوشتې " د پوځي اډې بولندوی وو .

پوځي سلاکاره ډله " شوری نظامي " ❖ بولندویان : فیض محمد ، کشمیر خان او سباوون

د حکمتیار په گډون د اسلامي د گوند د دغو بولندویانو د قانوني پازوالۍ په اړه نوره کره کتنه په څلورمه برخه کې لوستلای شئ .

[1] Section IV below. Provisions of Article 51 of the Geneva Conventions Additional Protocol I, which are considered generally to amount to customary international law for international or noninternational

conflicts, prohibit indiscriminate attacks ❖ by bombardment ❖ which treat ❖ as a single military objective a number of clearly separated and distinct military objectives located in a city. . . . ❖

Protocol I (1977) Additional to the Geneva Conventions of 1949 (❖ Protocol I ❖), art. 51 (5).

[2] For more on the definition of crimes against humanity, see section IV below.

[3] څلورمه برخه وگورئ

[4] د لا زیاتو مالوماتو لپاره څلورمه برخه وگورئ

[5] هماغه ځای

[6] Human Rights Watch interview with S.A.R., former Shura-e Nazar official, Kabul, July 20, 2003.

[7] Human Rights Watch interview with Suzy Price, correspondent for the British Broadcasting Corporation and Reuters, New York, April 1, 2004.

[8] هماغه ځای

[9] Human Rights Watch interview with S.K., Afghan medical worker in Karte Seh (West Kabul) during early 1990s, Kabul, July 9, 2003..

[10] Human Rights Watch interview with R.N., photojournalist, New York, December 18, 2004.

[11] Human Rights Watch telephone interview with Colonel Ron Bailey, weapons system expert, United

States Marine Corps, December 20, 2004. Human Rights Watch interview with A.G., military analyst,

New York, April 9, 2004.

[12] د بشري حقونو د څار ټولنې د جمعيت د ډلې د ۱۹۹۲ ز کال د توغنديو ویشتونکي سیستم انځورونه د وسلو جوړولو کارپوه ته وښودل

د توغندي ویشتونکي دغه ډول سیستم په ساده ژبه یو بې پروا او بیکاره سیستم دی چې نخښه نه شي ویشتلای او توغندی چې هر چیرې ورڅخه ولاړهماغته ځي : هغوی د روسي چورلکي له " هیند" څخه د توغندي ویشتونکي سیستم را اخیستی او د ټانک پر سر یې ایښی دی. خو ستونزه دا ده چې په دغسې سیستم کې چورلټ ځیروالی نشته او نخښه نه شي ویشتلای. ته کولای شی چې د ټانک خول کښته پورته کړئ ، زاویه ته یې بدلون ورکړئ خو دغه سیستم له ټانک سره کار نه کوي ځکه د ټانک له کښته پورته کیدو یا د ټانک په نخښه ویشتونکي کې د زاویې په بدلون د توغندي ویشتونکي زاویه بدلون نه مومي هغه لاسي او خود کاره نه دي ، هغه اتوماتیک دي او د لیرې واټن لپاره دي. دا د توپ هغې مرمی ته ورته ده چې یوازې پرته له نخښې نیونې اور ور واچوئ. ته کولای شي چې نخښه دې یوې خواته و نیسې خو دا چې توغندی چیرې ځي ستا له واکه نه ده ، هرې خواته چې ولاړ ، ځي درڅخه .

Human Rights Watch telephone interview with Colonel Ron Bailey, weapons system expert, United States Marine Corps, December 20, 2004.

[14] Human Rights Watch telephone interview with John Jennings, April 10, 2004; Human Rights Watch

telephone interview with Anthony Davis, July 9, 2004.

[15] This information is based on viewing by Human Rights Watch of stock film footage from April and

May of 1992, on file with the libraries of the British Broadcasting Corporation.

[16] Terence White

[17] Terence White, (South Kabul under intense rebel bombardment, many casualties, Agence France-

Presse, January 21, 1993 (Chelsitoon palace gardens in south Kabul, once likened to a Greek temple

setting, were being chewed up by the very accurate Hezb artillery barrage).

[18] Human Rights Watch telephone interview with John Jennings, April 10, 2004; Human Rights Watch

telephone interview with Anthony Davis, July 9, 2004. The Afghan Justice Project (see footnote 75

and accompanying text) also interviewed witnesses who described Hekmatyar's weaponry to include

BM-21 rocket launchers.

[19] Anthony Davis Human Rights Watch telephone interview with Anthony Davis, July 9, 2004.

انتوني ديويس چې د جينز ډيفينس ويكلي شنونكي دي په ۱۹۹۲ز او ۱۹۹۳ز کلونو کې په کابل کې د حکمتيار د " سکر" د توغنديو د کارولو او خيروالي په اړه داسې وايي : " دا دوسله وال خواک وسلې دي ، نه د نيردې واټن جگړو لپاره. دغه وسلې ډيرې پيچلې دي. ته کولای شې چې وې ولې خو نخښه ورباندې نه شې نيولای ، هر لور چې ولاړ ، خي ".

[20] See text in Section IV below outlining prohibitions on indiscriminate attacks including attacks by

bombardment which treat as a single military objective a number of clearly separated and distinct

military objectives located in a city. . . . from Protocol I (1977) Additional to the Geneva Conventions of 1949 (Protocol I), art. 51 (5).

[21] Mohammed Nabi Azimi, *Ordu va Siyasat*, pp.626-627 [translation by Human Rights Watch].

[22] Human Rights Watch telephone interview with Jeremy Bowen, correspondent with the British

Broadcasting Corporation in Kabul in 1992, April 12, 2004.

[23]هماغه

[24] Marc Biot

[25] Human Rights Watch telephone interview with Marc Biot, official at Jamhuriat hospital in Kabul in

1992-1993, July 10, 2004..

[26] Human Rights Watch telephone interview with John Jennings, Associated Press correspondent in

Kabul 1992-1993, April 10, 2004.

[27] Lycee Shorwaki

ما ژباړونکي ته دغه نوم سم نه ښکاري ، که لوستونکي ورسره مخامخ کيږي ، هيله من يم چې د هغه سمونه لپاره دې د بينوا د ويبپاڼې له چلوونکي سره اړيکه ونيسي (ژ)

[[28] Kotal Hindki pass

ما ژباړونکي ته دغه نوم سم نه ښکاري ، له لوستونکي ورسره مخامخ کيږي ، هيله من يم چې د هغه سمونه لپاره دې د بينوا د ويبپاڼې له چلوونکي سره اړيکه ونيسي (ژ)

[29] Shahak,

ما ژباړونکي ته دغه نوم سم نه ښکاري ، له لوستونکي ورسره مخامخ کېږي ، هيله من يم چې د هغه سمونه لپاره دې د بينوا د ويبپاڼې له چلوونکي سره اړيکه ونيسي (ژ)

دويم : تاريخي مخينه

سړي تښتونې ، " تري تم کېدنې " ځورونې او له بنديانو سره د بورنورپو چلندونو نورې بڼې

[رويټر : د ۱۹۹۲ زکال د جون څلورمه] : چاودنو او د درندو وسلو ډزو په کابل کې ازانگې خپرې کړي دي .... کابل پوهنتون ته نږدې د وحدت د گوند د ټلوالې گوريلايي جنگيالي د اسلامي اتحاد د سني جنگياليو پر وړاندې جگړه کوي ، شيعه ډلو ، کابل پوهنتون په خپلې پوځي اډې بدل کړی دی. د منځنۍ " سه شنبې " او ځلنۍ " چهار شنبې " په ورځو د دواړو ډلو گوريلايانو د توپک په وچ زور په سلگونو ملکي وگړي و درول او هغوی يې خپلو خوځندونو زندانونو ته بوتلل ، هرې ډلې په خپلو پوستو کې له نيول شويو ملکي وگړو څخه د هغوی پيژند پانې وغوښتلې تر څو هر څوک د توکميز تړاو پر بنسټ و پيژني ، بيا يې بوتلل. شيعه ډلو پښتانه سني مسلمانان له ځان سره بوتلل ، او د اتحاد ډلې هزاره شيعه گان له ځان سره بوتلل. هغو کسانو چې دغه پښې په سترگو ليدلي وايي چې دغو ډلو نيول شوي کسان د توپکو تر ويرې لاندې په سوتيو او لرگيو په وهلو وهلو له ځان سره بوتلل] 1.

په ۱۹۹۲ زکال کې د جگړې د وحشت تر څنگ ، د اتحاد او وحدت تر منځ جگړو د يوې بلې کړکېچنې ستونزې لپاره لمن پراخه کړه : سړي تښتونه د ژب ❖ توکميز تړنست پر بنسټ. د اتحاد او وحدت ډلو د ملکي وگړو تښتونې ته په دې موخه وده ورکړه چې يا يې بيرته د پيسو په بدل او يا يې د يرغملو کسانو په بدل کې خوشي کړي ❖ اتحاد هزاره گان تښتول او وحدت پښتانه ، تاجيگان او غير هزاره گان تښتول. يو ژورناليسټ د بشري حقونو د څار ټولنې ته وويل :

“د کابل ښار په لويديځ کې د سړي تښتولو لمنه ډيره پراخه وه. د سياف او وحدت تر بولنې لاندې ، بولندويانو موټران ، بسونه او پلي ټلونکي وگړي درول او هزارگان او پښتانه يې لټول. سيافيان هزاره گانو پسې گرځېدل او وحدتيان پښتنو پسې] 2.“

هغسې چې لاندې ښودل شوې ، سړي تښتونې د ۱۹۹۲ز کال د مې له مياشتې وروسته پيل شوې. مخکې مو له لوړ پورې چارواکي جنرال محمد نبي عظيمي څخه يادونه کړه ، نوموړی وايي چې دواړو ډلو خپلې پوستې په هر گوټ کې ځای پر ځای کړې وې چې له هغه وروسته سړي تښتونې پيل شوې:

“ پښتنو چې هر چيرې هزاره گان ليدل هغوی به يې نيول ، او هر چيرې چې هزاره گانو پښتانه ليدل هغوی به يې نيول. هغوی د نيول شويو کسانو نوکان ايستل ، د بنديانو سرونه يې پريکول ، د بنديانو پښې يې ور غوڅولې او ان د بنديانو د ککرو په کوپړيو کې به يې ميخونه ټکوهل. هغوی به انسانان په کانتينرونو کې واچول او بيا به يې

کانتینرونو ته اور واچاوه.... وحشت ، شپلتیا ، بی عدالتی او د انسانیت نشتوالی د یوې ساري ناروغۍ په څیر پیل شو ؛ هر لور ته وحشت خپور وو او انساني پرتم له ستوني زیندی شوی وو] 3.

د ډیرو تښتول شویو کسانو مخونه چې دواړو ډلو تښتولې ول ، بیا چا ونه لیدل. یو لږ شمیر را خلاص شول خو یا د یرغملو په بدل کې ، یا د دولتي منځگرو د منځگړیتوب له امله او یا له مذهبي ښه توکمیزو مشرانو سره د بندیانو د شخصي تراو له امله .

د بشري حقونو د څار ټولنې په ۲۰۰۳ز کال کې له دغو نیول شویو کسانو سره یو شمیر مرکې ترسره کړي دي ، دغه نیول شوي کسان هزاره گان ، پښتانه او تاجیکان ول ، ډوی ټولو خپلې کیسې موږ ته وویلې چې لنډیز یې لاندې وړاندې کيږي.

د ۱۹۹۰ز لسيزې په لومړيو کې د وحدت د گوند سياسي او پوځي مشر عبدالعلي مزاري. د مزاري د وحدت ډلې او هم د عبدالرب الرسول سياف د اتحاد ډلې د ۱۹۹۰ز لسيزې په پيل کې د کابل په لويديځ کې جنگي جنايات او نور بيل بيل وحشتونه تر سره کړي دي

1994 Robert Nickelsberg ښه .

د وحدت د گوند سړي تښتونې

د کابل په لوېدیځ کې یو ځوان تاجیک چې د ده په وینا د ۱۹۹۲ز کال په دسامبر کې د سیلو څنگ ته د سړک په سړک د جگړو په لړ کې تښتول شوی وو د بشري حقونو د څار ټولنې ته وویل چې دی د وحدت د گوند هغه غړي پیژني چې دی یې تښتولی وو[4]:

“ورور مې راغی او له مور څخه یې وغوښتل چې له دغې سیمې څخه ژر تر ژره ووځو. مور چای څښه او په همدې اړه مو خبرې کولې چې ناڅاپه زموږ د کور د انگر دروازه وټکول شوه، گورم چې د وحدت د ډلې کسان دي او زموږ د کور دروازه ټکوي .

د وحدت بولندوی پوښتنه وکړه: " دا کور د چا دی؟ " ما ورته وویل " زما کور دی. " بیا یې پوښتنه وکړه " ستا نوم څه دی؟ " ما ورته وویل " زما نوم "....." دی [مور د مرکه کوونکي د خوندیتوب لپاره نوم پاک کړی دی]. بولندوی پوښتنه وکړه " تاسو د کابل یاست؟ " ما ورته وویل زه د .....یم. " بولندوی راته وویل " ته درواغ وايی " بولندوی یو نوملیک را وایست، په نوملیک کې یې زما، زما د پلار او زما د وروڼو نومونه وموندل. زموږ د نومو تر څنگ لیکل شوی ول چې مور د شمالي یو. [شمالي د کابل شمال ته سیمه ده چې ډیري تاجیکان پکې ژوند کوي.] بولندوی وویل " تاسو د شمالي یاست؟ " ما ورته وویل " هو مور د شمالي یو. " ما ورته وویل چې زه په کابل کې خپلې زده کړې کوم. بولندوی را ته وویل درځه چې دننه ولاړ شو. هغه زه د خپل کور انگر ته دننه تیل وهلم. کله چې دننه انگر ته ننوتلو ما خپل ورور د لاس په اشاره پوه کړ چې ځان پټ کړي خو هغه پوه نه شو. بولندوی هغه هم ولید. مخکې له دې چې د وحدت بولندوی مور له ځان سره بوزي، هغه یو وردکي ځوان هم نیولي وو، هغه ډیره سرتکونه کوله، د هغه سترگې یې ورتړلې. هغوی مور ټول په یوه موټر کې واچولو خو کله چې میرویس میدان ته ورسیدلو زموږ سترگې یې هم را ورتړلې. وروسته له هغه پوه نه شوو چې مور چیرې یو او چیرې مو بیایي " .

کله چې موټر ودرید، تښتول شویو کسانو گومان وکړ چې هغوی د وحدت د گوند په پوځي اډې دشت برچي کې دي خو وروسته ورته څرگنده شوه چې هغوی د دریمې کارتې د لویدیځ په څلور کیلومتری کې د دشت برچي شمال ته په اونچي باغبانان کې دي.

“مور له موټره را وایستل شوو. مورې په کانتینر کې واچولو... وروسته یو بولندی سره له دوه تنو ساتونکو راغی، بولندوی له ساتونکو سره کانتینر ته راغی او پوښتنې یې پیل کړې. هغه وویل: " تاسو شمالي وال یاست، د مسعود مرسته کوئ. " ما وویل " زه د طب محصل یم، نه ما او نه مې ورته هېڅ یو د چا سرتیري او جنگیالي نه یو. مور شمالي وال یو خو د چا جنگیالي نه یو. " هغه وویل " خوله دې ورتړله. " بیا د هغه ساتونکو د کلاشنیکوفونو

شاوړونو ته مرمۍ ور تیرې کړې. بولندوې خپلو ساتونکو ته وویل چې مور بوزي. زموږ سترگې یې را تړلې وې. لغتې او د سوتیو وهل پیل شول او په وهلو وهلو وخوځېدلو، وروسته پوه شوو چې په یوې کوشنۍ خونې کې یې بندیان کړي یو".

تنبتول شوي سړي وویل چې هغه او نورو بندیانو ته یې یوازې یو غاب وریچې ورکولې چې ټولو خوړلې. په هماغه شپه نور بندیان راوستل شول او ټول بندیان له دغه ځایه بل ځای ته ولیږدول شول:

“مور یې په موټر کې بوتلو. بیا یې په د یوې ودانۍ په کښتنۍ خونې "زیر زمینی" کې واچولو ❖ نه، نه، دا داسې ځای وو چې [تر زیرزمینې لاندې بله زیرزمینې وه] تپه تیاره وه کرغیرنه، بوینه او ډیره سره وه. مور اوریدل چې له پاسه د ماشینگڼو غبرونه راځي. مور گومان کاوه چې مور په داسې یوه ځای کې یو چې د جگړې لومړۍ کرښه ده ځکه ډزې ډیرې وې.

په هماغه شپه یې درې تنه نور هم راوستل: یو ځوان د ننگرهار وو، بل یې یو شمالي وال کارگر وو او دریم تن یې د پوهنتون استاد وو. هغوی یې هم له مور سره په تنگه او تیاره خونه کې واچول. د ټولو لپاره دومره ځای نه وو، به سختۍ ځاییدلو. هوا ډیره ککړه وه، تپه تیاره او تور تورتم وو، هېڅ شی په سترگو نه ښکاریدل. مور یې د څو ورځو لپاره وساتلو. په ورځ کې یې دوه ځله تشناب ته بیولو".

دغه تر ځمکې لاندې خونه د کنگل کیدلو تر درجې سره وه او دغه ځوان وایي چې هغه ویریده چې د سړې هوا له امله مړ نه شي. دغه ځوان له خپل ورور سره له یوې اونۍ وروسته خوشې شو، داسې ښکاري چې د خپلوانو د منځگړیتوب له امله چې د وحدت د گوند له بولندویانو سره یې اړیکه درلودله خوشې شول. خو ده وویل چې له هغه سره نور بندیان له بیلابیلو برخه لیکونو سره مخامخ شول:

“له مور سره نور بندیان هېڅکله خوشې نه شول. هغوی تري تم شول. زه پوهیږم، بندیانو مور ته وویل چې د هغوی کورنیو ته خبر ورکړو. زه د هغوی کورنیو ته څو ځله ورغلم او خبر مې ورکړ. د هغوی کورنۍ ورپسې ډیرې وکړېدلې چې پیدا یې کړي. مور ورته یو شمیر لارښوونې وکړې. خو بندیان تر یوې مېاشتې پورې نه ول خوشې شول. څو موده وروسته کله چې ما د هغوی د کورنیو له غړو سره خبرې وکړې پوه شوم چې هغوی نه ول خوشې شوي او تري تم شوي ول".

یو پښتون سپین رویی وایي چې نوموړی د ۱۹۹۲ز کال د مېاشتې په نیمايو کې د وحدت ځواکونو نیولی وو او هغه لیدلي چې د وحدت د گوند غړو بندیان وژل:

“سهار مهال وو. غوښتل مې د چهلستون د بن پر لور ولاړ شم. لس کلن زوی هم را سره وو. د لارې په اوږدو کې وحدتیانو ودرولو. هغوی دوه تنه ول. مور یې د حبیبې لیسې ته راوستلو. کله چې مور یې ونیولو په لومړي سر کې

یې له مور سره بد چلند ونه کړ، یوازې پوښتنې یې کولې.... خو یو کانتینر مې ولید چې له بندیانو ډک وو. هغو دوه وو تنو چې مور نیولي وو په خپلو منځو کې خبرې کولې، یوه یې ویل چې "خوشې یې کړه دغه دواړه بې گناه دي." بل یې ویل "نه، مور ښه وکړل چې دوی مو ونیول ځکه دوی پښتانه دي." هغوی ډیر نور پښتانه هم نیولي ول او لیدل مې چې هغوی یې په کانتینر کې اچول.

لومړي جنگیالي ویل چې: "دوی دواړه په کانتینر کې واچوه!" بل یې ویل چې "نه، له ده سره کوشنی هلک دی." لومړني سړي ویل: "څه کیږي، په کانتینر کې یې واچوه، دوی پښتانه دي، ما درته وویل چې په کانتینر کې یې واچوه!" ددوی دغې شخړې تر څو دقیقو پورې دوام وکړ. وروسته یې پرینسودلم چې ولاړ شم او مور خوشې شولو." [5]

دغه سړي وویل چې د دوی له خوشې کېدا سره سم وحدتیانو له بندیانو ډک کانتینر په توغندي وویشت.

"له زوی سره مې نوی په لاره خوځېدلی وم. مور د چاودنې غږ واورید. وحدتیانو کانتینر له بندیانو ډک کړی وو، بیا یې د کانتینر دروازه ور پسې تړلې وه. چاودنه مې تر غوږ شوه، شا ته مې وکتل، و بیریدلم او د زوی لاس مې ونیو او په ځغاستو مو پیل وکړ، مور خپل ژوند له مرگڅپاني گواښ سره مخامخ لیده. بیا مې شا ته وکتل، له ډز سره سم گورم چې له کانتینره لیرې، په شا او خوا کې وحدتیانو هم په ځغاستو پیل وکړ.... د ویشتل شوي کانتینر له منځه د بندیانو د بې وسو کوکارو ډک غږونه مې اوریدل، د سوري سوري کانتینر له منځه چيغې راختلې. توغندی نیغ په نیغه په کانتینر ننوتلی وو او هلته چاودیدلی وو" [6....]

د بشري حقونو د څار ټولنې له هغو پښتنو او تاجیکانو سره مرکې کړي دي چې په ۱۹۹۲ز کال کې د وحدت د گوند جنگیالیو نیولي ول، دغه کسان د هغوی د کورنۍ د غړو او یا د هغوی د ملگرو په مرسته خوشي شوي دي چې د بیلابیلو ډلو له مشرانو سره یې اړیکې درلودلې. د جمعیت د دولت یوه لوړ پوړي ملکي چارواکي د بشري حقونو د څار ټولنې ته وویل چې د وحدت د گوند د سړي نیولو او سړي تښتولو په اړه دولت ته ډیر شکایتونه وشول، او دولت داسې لاسوندونه په لاس کې لری چې د وحدت ډلې د کابل په لویدیځ کې په یوه ځای کې چې "قلعه خانه" نومېږي یو زندان جوړ کړی وو، د دغه زندان بولندوی "شفیع دیوانه" نومېده. نوموړي بولندوی په دغه زندان کې خلک وهل، ټکول او هغوی یې همدلته وژل. د جمعیت چارواکو ته داسې غوښتنلیکونو هم راغلل چې د وحدت جنگیالیو ژوندي بندیان د خښتو جوړولو په داشونو کې سوځول. [7]

د کابل په لویدیځ کې یوه روغتیاپال چې مخکې مو ورڅخه هم یادونه وکړه د بشري حقونو د څار ټولنې ته وویل چې د کابل په لویدیځ کې د روغتون کارکوونکي پوهېدل چې د وحدت جنگیالیو په زرگونو تنه بې گناه ملکي وگړي دشت برچي ته تښتولي ول، ځینې وختونه به یو شمیر کسان د منځگرو او مخورو کسانو د منځگړیتوب او خبر اترو له امله خوشې شول خو ډیري کسان هېڅکله خوشې نه شول او نه یې چا مخ ولید. [8]

-
- [1] Andrew Roche, ❖ Guerrillas clash in Kabul, some hostages freed, ❖ Reuters, June 4, 1992.
- [2] Human Rights Watch interview with O.U., Afghan journalist, Kabul, July 13, 2003.
- [3] Mohammed Nabi Azimi, Ordu va Siyasat, p. 609 [translation by Human Rights Watch].
- [4] Human Rights Watch interview with F.K.Z., resident of west Kabul, Kabul, July 9, 2003.
- [5] Human Rights Watch interview with Y.N., Kabul, December 6, 2003.
- [6] هماغه
- [7] Human Rights Watch interview with R.D., former official in the interim government 1992-1995,
Kabul, July 16, 2003
- [8] Human Rights Watch interview with S.K., Afghan medical worker in Karte Seh (West Kabul) during early 1990❖s, Kabul, July 9, 2003.

دويم : تاريخي مخينه

د اتحاد د ډلې سړي تښتونې:

مخکې مو هم ورته نغوته وکړه چې د اتحاد ډلې هم سړي تښتونې کولې. يوه پښتون توکمه تښتول شوي سړي د بشري حقونو د څار ټولنې ته وويل سره له دې چې دی پښتون وو خو بيا هم نوموړی د ۱۹۹۲ زکال په دوې کې د اتحاد ځواکونو نيولی وو ځکه د اتحاد له جنگياليو سره يې شخړه کړې وه. هغه وويل چې د اتحاد په زندان کې له ده سره څه دباندې دیرش تنه هزاره توکمه بنديان ول او دده په وينا يوازې په دې گناه نيول شوي ول چې هزاره گان ول. [1] هغه د خپلو سترگو ليدلی حال داسې وايي :

“د سياف يو شمير پغمانيو جنگياليو ونيولم. هغوی زما له اوبني سره يوه مالي شخړه درلودله او د هغه پر ځای يې زه د يرغمل په توگه ونيولم. زه يې سيلو ته نيردې د خوشالخان مېنې د بريننا کوټ اډې ته بوتلم. زه يې په يوه خونه کې واچولم، او راته يې وويل چې نن شپه به همدلته تيروم او سبا به مې خوشې کړي. د هغوی د بولندوی نوم تورگل وو. خو په سبا ورځ يې د اتحاد او وحدت ترمنځ جگړه ونښتله.”

دا سړی وايي په هماغه شپه کله چې د کلکو جگړو لمنه پراخه شوه، د اتحاد جنگياليو نور هزاره گان راوستل: “د سياف ځواکونو دیرش يا څلويښت تنه هزاره گان راوستل..... هغوی جنگياليان نه ول، ټول بې گناه ملکي وگړي ول، په هغوی کې ځوانان او بوډاگان ول.” دغه سړی زياتوي چې د اتحاد جنگياليو په هماغه شپه له ده سره ناست بنديان په اتوماتيکو وسلو ووژل:

“کلکه جگړه روانه وه. مور د توپونو ډزې اوريدلې. ډيرې زياتې ډزې وې. ما د سياف د جنگياليو غږ اوریده چې ورو ورو په شا کيږي. په دې لړ کې يو تن په بولندوی تورگل غږ وکړ: “له بنديانو سره څه وکړو؟” هغوی په پښتو خبرې کولې، هزاره بنديان په پښتو نه پوهېدل. زه په پښتو پوهيدم. يو يې وويل: “ورسه او بنديان ووژنه!”

زه د دروازې څنگ ته وم. کله مې چې دا واوريدل د دروازې له خولې ليرې شوم او ځان مې يوې گونبې ته کړ. يو سړی راغی او دروازه يې پرانسيته، توپک يې په ټولو را تاو کړ او د کلاشنیکوف اتوماتيک ډزې يې پيل کړې. هغه د کوټې هرې خواته ږنډې ډزې کولې. لس تنه ووژل شول، او څلور تنه تپيان شول. هېڅ څوک نه ښوريدل. مور چې ژوندي پاتې وو، په ويره کې ترهيدلي وو، وانبې وانې مو تښتېدلې وې. د باندې ډيره بده او کلکه جگړه روانه وه، بولندوی د خونې کړکې ته راغی او پر ډزې کوونکي سړي يې غږ وکړ چې له دوی سره جگړې ته ولاړ شي او په دې توگه هغه ووت: “

بندیان ویریدل چې وژل شوي کسان و ښوروي. خو کله چې جگړه و درېدله بندیانو په ډیرو ننواتو او زاریو له جنگیالیو وغوښتل چې هغوی خوشې کړي. " دا ځل چې جنگیالی راغلل ، ما ورته وویل چې واورئ! زه پښتون یم او زه له دغو کسانو سره نه یم نیول شوی. " یو تن جنگیالی وویل چې ما دې بلې خونې ته بوزي ځکه چې زه هزاره نه وم. دا سړی وایي چې " زه د نورو بندیانو له برخه لیکه خبر نه شوم ".

ددغه سړي خپلوانو چې د اتحاد د ډلې بولندویان پیژندل او له سیاف سره یې په پغمان کې لیدلي ول ، و شو کولای چې د سیاف د جنگیالیو له منگولو څخه ځان خوشي کړي. د بشري حقونو د څار نړیوالې ټولنې ته ددغه سړي خپلوانو وویل چې سیاف [.....] وزیر ته وویل چې دا سړی دې خوشې کړي.[2] (د وزیر نوم د بشري حقونو د څار نړیوالې ټولنې لیرې کړی دی). ددغه بندي خپلوانو وویل چې له هغه وروسته وزیر ، بولندوی تورگل ته لیکلی امر ورکړ او دی یې خوشې کړ. په څو پیښو کې دا په زباد رسېدلې چې سیاف په خپله خبر وو چې د اتحاد ډله هر وخت ملکي بې گناه وگړي نیسي او هغوی بندي کوي او سیاف پر خپلو ټولو بولندویانو ولکه او کنترول درلود .

د بشري حقونو د څار نړیوالې ټولنې له بې شمیرو هزاره گانو سره مرکې کړي دي چې په ۱۹۹۲ او ۱۹۹۳ ز کال کې د اتحاد ځواکونو نیولي ول او له هغوی څخه یې په اجباري کارونو کې کار اخیست (د دغو خلکو کیسې " پر افشار " د برید په برخه کې راغلې دي.)

[1] The quotes and descriptions of this case are taken from a Human Rights Watch interview with

F.R.G., Kabul resident, Kabul, July 3, 2003.

[2] Human Rights Watch interview with L.R.G., relative of the prisoner, Kabul, July 3, 2003.

د بنديانو ځورونه:

د بشري حقونو د څار ټولني ته ډير گزارشونه او لاسوندونه را سيدلي چې ډير ملكي وگړي د اتحاد او وحدت ډلو نيولي ول او له هغوی څخه يې په اجباري کارونو کې کار اخيستی، هغوی وهل، ټکول او ځورول شوي دي. مخکې مو له روغتيا پالې س. ک څخه يادونه وکړه، هغه وايي چې د ډيرو هغو بنديانو درملنه يې کړې، ددې ناروغان دواړو ډلو نيولي ول، بنديان په ټپي ځانونو خوشې شوی ول، بنديانو نوموړي روغتياپالې ته وويل چې له دوی سره په بنديتوب کې ډير بد چلند شوی او ډير کلک وهل شوي دي.

“ما داسې يرغمل شوي ناروغان وليدل چې ډير کلک ځورول شوي ول: ملكي او غير ملكي. د دواړو خواو له پلوه د خلکو نيول او خوشې کول يوه عادي خبره گرځېدلې وه، يرغمل نيول شوي کسان د هغوی خپلوانو روغتون ته راوستل [هغوی د بنديتوب په وخت کې وهل شوي ول]. وحدتيانو پښتانه او تاجيکان نيول او د اتحاد سپړيو هزاره گان نيول.

ما ليدل چې له هغوی سره څه ډول چلند شوی دی: خلک وهل شوي ول، خلک شکنجه شوي ول. د هغوی په معقدونو کې آر پي جي ننه ايستل شوي ول. داسې نجونې هم وې چې پر هغوی ډله ييز جنسي تيري شوي ول. زما ناروغان دغسې بلهاريان " قربانيان " [1].

د بشري حقونو د څار ټولني له يو شمير ژورناليسټانو سره مرکې کړي دي، دغو ژورناليسټانو په ۱۹۹۲ او ۱۹۹۳ ز کلونو کې له نيول شويو بنديانو او يرغملو سره مرکې کړي دي او يرغمل نيول شويو ويلي چې هغوی ډير کلک شکنجه شوي دي. [2] د بي بي سي او اسوشيټد پرس خبريالانو له بيلابيلو بنديانو سره چې له بيلابيلو توکمونو سره يې توکميز ټراو درلود مرکې کړي دي او هغوی ته يې د خپلو نيونو او په بنديتوب کې د ډيرو کلکو ځورونو په اړوند خپلې کيسې کړي دي]. [3]

ډيره شوني ښکاري چې د سړي تښتونو او د هغوی د ځورونو لړۍ په روان وحشت کې د غچ اخيستنې يوه برخه وه. د مجاهدينو بولندوی عبدالحق چې په ۱۹۹۲ زکال کې د کابل د پوليسو د ادارې مشر وو (د ۲۰۰۱ ز کال د اکتوبر په مېاشت کې په ختيځ افغانستان کې طالب ځواکونو اعدام کړ)، په ۱۹۹۲ ز کال يوه ژورناليست ته وويل چې د جون د مېاشتې په لومړۍ اونۍ کې غيراتحادي او غير وحدتي بولندويانو هڅه وکړه چې د يرغمل نيول شويو کسانو په خوشې کولو کې د مبادلې په ډول مرسته وکړي خو د يرغملانو د بدلونې دغه لړۍ هغه مهال په ټپه و دريدله کله چې دواړو خواو وليدل يو شمير يرغملان په ډيره بده بڼه وهل او ټکول شوي ول]. [4]

(د بندیانو د ځورونو ، وهلو او ټکولو په اړه نور مالومات د " جنسي تیريو " په برخه کې یا " پر افشار " له برید وروسته راغلي دي)

د خلکو تري تم کېدنه:

د بشري حقونو د څار ټولنې د کابل په لويديځ کې له څو کورنيو سره مرکې کړې دي ، دغو کورنيو ويل چې په ۱۹۹۲ زکال کې یا د هغوی خپلوان یا د کورنۍ غړي ، یا وحدت یا اتحاد تښتولي او بيا يې مخونه نه دي ليدلي. دغو کورنيو د نوموړو ډلو له ويرې د بشري حقونو د څار ټولنې ته د تښتول شويو کسانو نومونه ور نه کړل .

د بشري مرستو يوه افغان کار کوونکي چې د کابل په لويديځ يې کار کاوه په ۱۹۹۶ ز کال کې يې د کابل په لويديځ کې د يو شمير تښتول شويو " تري تم شويو " کسانو نومونه او انځورونه " خپاره کړل. [5] دغه پروژې د ۱۹۹۳ ۱۹۹۵ ز کلونو په لړ کې د هغې پلټنې پر بنسټ پلې شوه چې موخه يې يوازې د هزاره گانو د تري تم کېدنې په اړه د مالوماتو د راټولو پر چورليځ را څرخېدله چې د اتحاد د ډلې له پلوه تښتول شوي او بيا تري تم شوي ول. خو کتاب په خپلې سپړنې کې د وحدت او جمعيت د ډلو د سړي تښتونو په اړه هم پراخ مالومات لري او تر يوې کچې د ستونزې د پراخوالي انځور رانغاړي.

دغه کتاب په خپله پلټنه کې ۶۷۱ پېښې را څيړي او ټولې يې هغه پېښې دي چې ډيري يې د کابل په لويديځ کې د ۱۹۹۲ - ۱۹۹۳ ز کلونو په لړ کې رامنځته شوي دي. ح. ک. [6] چې د کتاب يو څيړونکی دی د بشري حقونو د څار ټولنې ته وويل :

“د نجيب الله د دولت له پرځېدا وروسته په لومړي کال کې د کابل په لويديځ کې د ۱۰۰۰ تنو د تري تم کيدنې گزارش ورکړل شوي دي .

موږ د تري تم شويو کسانو د نومونه شميره لږ ښودلې ده ځکه موږ يوازې د هغو پېښو په اړه پلټنه کړېده چې موږ ته څرگنده وه او پوهېدلو چې نوموړي کسان څنگه تښتول شوي ول. يو شمير نور لاسوندونه او د بولندويانو په اړوند نور مالومات شته ، موږ سره دومره وخت نه وو او هڅه مو وکړه چې يوازې راټول شوي شته مالومات خپاره کړو .

موږ ته ډيره ستونزمنه وه چې د هرې پېښې په اړوند جلا جلا کار وکړو. د پلټنې پر مهال زموږ يو تن کارکوونکی د حکمتيار د ځواکونو له پلوه و نيول شو ، هغه يې د پيسو لپاره نيولی وو چې د پيسو په بدل کې يې بايد خوشې کړو ، هغه يوازې د همدغې پلټنې په گناه نيول شوی وو د هغه نوم [. نوم موږ ايسته کړی دی] وو. هغه په دشت برچي کې و نيول شو ، دا هغه مهال وو چې نوموړي پلټنه کوله. له خوشې کېدلو وروسته هغه وويل چې د بنديتوب په وخت کې په ډيره بده بڼه وهل شوی وو[7].

ح. ک وویل چې د پلټنې د پروژې کار کوونکو د تښتول شویو کسانو په را خوشې کولو کې چې بیلابیلو ځواکونو نیولي ول ، هڅه وکړه:

“د ټولو هغو کسانو په اړوند چې مور پلټنه کړېده ، تقریباً ټول یې ترې تم شوي دي. په ډیرو لږو پېښو کې ډیر لږ کسان خوشي شوي دي ، دا هم هغه کسان ول چې مور ددوي په هکله مالومات درلودل ، مور پوهیدلو چې چا او چیرې نیولي او مور هڅه وکړه چې خوشې یې کړو. له مور سره یو تن وو چې د اتحاد له ډلې سره یې خبرې اترې کولې ، هغه زموږ د مالوماتو پر بنسټ کار کاوه او یو شمیر کسان یې را خوشې کړل. نوموړي سړي په لومړي سر کې په خپله له سیاف سره خبرې کولې او وروسته یې له احمدزي [د اتحاد یو چارواکی چې یو وخت یې د سر وزیر په توګه کار کاوه] خبرې کولې .

ټولو بولندویانو او ټولو انکار کاوه چې دوی سړي نه دي تښتولي او نه له دوی سره څوک شته. خو په ډیرو لږو پېښو کې کله چې مور نوموړو کسانو ته خپل ټول په ځیر را ټول شوي مالومات ور سپارل ، نو له هغه وروسته به یې تښتول شوی سړی خوشې کړ. خو دغه یوازې د ګوتو په شمار پېښو کې رامنځته شول .”

ح.ک. وویل چې ډیري را خوشې شوي کسان ډیر سخت وهل شوي ول او پر ځانونو یې د وهلو ټکولو نڅبنې لیدل کېدلې. هغه د یوه نیول شوي سړي کیسه وکړه چې دی ېې په راخوشې کولو بریالی شوی وو ، دغه سړی د اتحاد ځواکونو تښتولی وو او وایي چې په پغمان کې د یوه بولندی په بڼ کې ور باندې د یوه " مریي " په توګه کار شوی دی. (د اجباري کارونو په اړوند پر " افشار د برید " په برخه کې نور مالومات هم ورکړل شوي دي)

“مور ټولې پېښې په مستنده ډول راټولې کړې دي. کله چې نوموړی راخوشې شو ، ما ورسره مرکه وکړه. کله چې هغه نیول شوی وو نو د اتحاد ځواکونو کلک وهلازی وو او په زندان کې ډیر سخت ځورول شوی وو. له هغه سره پینځوس تنه نور هم ول ، هغه ویل چې دوی د پغمان په یوه سیمه کې ول. له څو اونيو وروسته یې " یوه بڼ " ته را استولي ول چې شپه او ورځ پر ځمکه کار وکړي .”

د رباني د دولت یوه پخواني چارواکی د بشري حقونو د څار ټولنې ته د اتحاد او وحدت د سړي تښتونو په اړوند مالومات ورکړل او دا هم ورزیاتوي چې د جمعیت ، حرکت ، جنبش او اسلامي ګوند ځواکونو هم ځینې وختونه انسانان یوازې د پیسو لپاره تښتول.[8] ر. د. د رباني د دولت د کورنیو چارو د وزارت یو پخوانی چارواکی دی او د روانو پېښو په اړوند یې مالومات درلودل ، هغه وایي چې د " نظار د شوری " لوړ پوړی بولندوی " انور ډنګر " [د سړي تښتونو په لړۍ کې ډیرې ژورې جرړې درلودلې] او د جمعیت بل بولندوی " قاسم جنگل باغ " به تل انسانان تښتول او یا به یې د پیسو لپاره یرغمل ونيول.[9]

پورتني پلټنيزه پروژه د يو شمير سړي تښتونو پيښې را بر بندوي. ح. ک. وایي :

د احمد شاه مسعود تر مشرۍ لاندې د نظار شوری هم ډیر سړي تښتولي دي. په ډیریو پښو کې چا څه نه شواي کولای، خو په دريو پښو کې مور وکولای شول چې د پښې په اړوند لاسوندونه ومومو او د هغو پر بنسټ نوموړي کسان خوشې کړو. هغوی د هغه وخت د ملي امنیت [افغان څارگرې ادارې] له مشر [محمد قسیم فهمیم] سره خبرې وکړې او وروسته یې خوشې کړل.

د بشري حقونو د څار ټولني ته د جنبش د ځواکونو له پلوه د سړي تښتونو د پښو په اړه لاسوندونه او مالومات ورکړل شول چې په ۱۹۹۲ ز او ۱۹۹۳ ز کلونو کې یې خلک تښتولي ول. د بشري حقونو د څار ټولني ته د جنبش یوه رسمي چارواکي ومنله چې د جنبش ځواکونه په ۱۹۹۲ ز او ۱۹۹۳ ز کلونو کې د بندیانو په وژنه کې په نه سترې کېدونکې توګه ښکیل ول.

[1] Human Rights Watch interview with S.K., Afghan medical worker, Kabul, July 9, 2003. See also

testimony of H.K., Afghan NGO worker, below.

[2] Human Rights Watch interview with Y.U., Afghan journalist, Kabul, July 8, 2003; Human Rights

Watch interview with O.U., Afghan journalist, Kabul, July 13, 2003.

[3] Sharon Herbaugh, [Civilians Tell of Captivity, Torture by Rebels](#), Associated Press, June 6, 1992, quoting interview with released Hazara prisoner. [We were kept in containers, so many of](#)

[us that we couldn't sit down. They wouldn't give us food or water,](#) said Nadir Ali, a 22-year-old Hazara candymaker who was held with [. . .] others at an abandoned interrogation center of the

former secret police. He was clutching his right arm, which was swollen and probably broken from

the blows with rifle butts and chains.

[4] Andrew Roche, [Gunbattles rage in Kabul, death toll over 100](#), Reuters, June 5, 1992.

[5] Cooperation Centre for Afghanistan, ❖The Prisoners and the Missing, Kabul, Afghanistan 1992-

1995❖ (Peshawar: CCA, 1996).

[6] د پلټونکي نوم د هغه د خونديتوب لپاره نه دی ليکل شوی

[7] Human Rights Watch interview with H.K., aid worker, Kabul, July 5, 2003.

[8] Human Rights Watch interview with S.A.R., former Shura-e Nazar official, Kabul, July 20, 2003;

Human Rights Watch interview with C.S.A., former government security official, July 18, 2003.

[9] Human Rights Watch interview with R.D., former official in the interim government 1992-1995,

Kabul, July 16, 2003. This was consistent with testimony by a former Shura-e Nazar official, Human

Rights Watch interview with J.G.M., government security official in 1992-1993, Kabul, July 10, 2003.

شوکه او لوټماری:

د بشري حقونو د څار ټولنې له یو شمیر ژورنالستانو، روغتیا پالانو، د مرستندو ټولنو له کارکوونکو، ټکسي چلوونکو، د ملکي چارو له چارواکو او سرتیرو مرکې کړي دي چې د نجیب الله د واکمنۍ له پرځېدا وروسته د جمعیت، جنبش، وحدت، اتحاد، حرکت او اسلامي گوند شوکې او لوټماری یې په خپلو سترگو لیدلي دي.

د کابل په سویل ختیځ کې یو شمیر سوداگرو د بشري حقونو د څار ټولنې ته وویل چې د اسلامي گوند د ځواکونو د لوټماریو ننداره یې د کابل د ښار په سویل ختیځ کې د بالا حصار په سیمه کې د ۱۹۹۲ز کال د اپریل په مېاشت کې په خپلو سترگو کړې ده. [1] گزارشونه دې نغوته کوي چې د سفارتونو ودانۍ او ډیپلوماټیک استوګنځي هم د لوټماریو د لومو په ښکار کې را پریوتلې. [2] د افغانستان لپاره د ملگرو ملتونو د بشري حقونو راپورتر گزارش تر لاسه کړ چې په مکروربانو کې د دولتي کاروونکو پر استوګنځیو د لوټمارو سترگې ښخې شوې وې. [3] هغو ژورنالستانو چې د زاړه رژیم د پرځېدنې گزارش یې ور کاوه ولیدل چې د ښار په هر گوټ کې کورونه او هتې گانې لوټل کېږي. [4] یوه افغانستان ژورنالست د ۱۹۹۲ ز کال د اپریل په میاشت کې خپل د سترگو لیدلی حال داسې په یاد راوړي:

“ما په خپلو سترگو ولیدل چې د مسعود او سیاف سرتیرو ښار ته له ننوتلو سره سم د کړکیو ښینې ماتولې او هر څه یې چې مخې ته ورتلل او خوښ یې ول لوټل او له ځان سره یې وړل. هغوی د وحشي څارویو یا ژویو په څیر ول او هغه ناخبرۍ یې کولې چې زړه یې غوښتل.” [5]

د بي بي سي يوه ژورنالست د بشري حقونو د څار ټولنې ته د ۱۹۹۲ز کال په اپریل کې خپل د سترگو لیدلی حال داسې ووايه:

“ما د جنرال دوستم د وزبکو سرتیرو لوټماری ولیدله.... د هغوی پیژندنه ډیره آسانه ده. زه هغوی د جامو او څیرو له مخې پیژنم. هر څوک، هغوی په آسانۍ پیژندلای شي. ما د دوی یو شمیر کسان ولیدل چې یخچالونه یې په شا لیردول، نورو یې ایرکنډیشنرونه او نور توکي له ځان سره ځغلول. زما د دوستم د وزبکو ملیشو یو شمیر کسان په یاد راځي چې له یوې گډې پوځې پوستې څخه به دباندې راوتل. هغوی خوښ او خوشاله ځوانان ول او تل به یې خندل. هغوی یخچالونو او هغو ته ورته نور شيان په خپلو اوږو لیردول. د [جمعیت او جنبش] ډلو دواړو د ولسمشر ټوله ماڼۍ چور او لوټ کړه. د هغوی سرتیري په ماڼۍ ننوتل، غالی او نور گران بیه شيان یې لوټ کړل.” [6]

د بشري حقونو د څار ټولنې ته د داسې توروو گزارشونه هم را ورسیدل چې د جنرال مجید روزي په گډون په کابل کې د دوستم لوړ پوړو بولندویانو د جنبش له لوټماریو څخه گټه تر لاسه کوله. [7]

د نظار د شوری یوه پخواني لوړ پوړي چارواکي د بشري حقونو د څار ټولني ته د جمعیت د هغو سرتیرو د لوټماریو په اړوند وویل چې د جمعیت د یوه منځپوړي بولندوی قاسم جنگل باغ تر بولني لاندې ول.

۱۹۹۲ ز کال د آگست ۱۱: جنرال عبدالرشید دوستم د جنبش د ډلې مشر. د دوستم ډلې گوته نیول شوی چې د ۱۹۹۰ ز لسيزې په لومړیو کې په کابل کې په جنگي جناياتو کې ښکېل ول. د ۲۰۰۵ ز کال له نیمايي وروسته د هیواد د دفاع په وزارت کې مهمه پوځي څوکی ورکړل شوې ده.

◆ 2001 Reuters Limited

“قاسم جنگلباغ د کابل د ختیځ په وزیر اکبرخان او مکرو ریانو کې د ډیریو ربرو او ناتارونو پازوالي په غاړه لري لکه : لوټماری ، سړي تښتونه او پر نجونو جنسي تیري. ... قاسم ځانته یو غنډ درلود ◆ گومان کوم دده خپل غنډ وو. ددغه غنډ عملیاتي بولندوی د نظار د شوری ، بسم الله خان وو او گومان کوم بسم الله خان نیغ په نیغه د مسعود لاس لاندې وو. مسعود هغه ته پیسې ورکولې چې خپلو سرتیرو ته یې ورکړي ... خو هغه دغه پیسې زما په باور د ځان لپاره اخیستلې. زه پوهیږم ◆ زه پوهیږم چې دغسې کړنې همدا اوس هم دوام لري. هغه موټران لري خو د هغه سرتیري خواران دي. له دې امله دهغه سرتیري له خلکو څخه شوکه کوي او هر څه یې چې زړه و غواړي تر لاسه کوي یې. سرتیرو ته تنخوا نه ورکول کېده ، هغوی لوټماری او شوکې کولې” [8].

یوه انځور اخیستونکي ژورنالیست چې په ۱۹۹۲ز کال کې یې په کابل کې کار کاوه وایي چې هغه د کابل په لویدیځ کې لیدل چې د جمعیت ځواکونو د کابل د لویدیځ کورونه لوټل: "تا به لیدل چې د یو کور نه، دوه نه بلکه یوه د یوې کوڅې پر کورونو به ور ننوتل. د کورونو د ستکونه به را وایستل شول، د بریښنا مزي به پریک شول، د کور شیان او توکي به را وایستل شول، لنډه دا چې د یوه کور هرڅه به را وایستل شول" [9].

د ۱۹۹۲ز کال د مې د مېاشتې په وروستیو کې د یوه ژورنالیست پوښتنې ته په ځواب کې د جمعیت بو لندوی مسلم چې د افغانستان د دفاع په وزارت کې یې د یوه لوړ پوړي چارواکي په توګه کار کاوه وویل: "هره ټولنه غله او لوټماران لری. زموږ ټولنه هم له نورو ټولنو څخه کوم ځانګړی توپیر نه لري. هو! دا منو چې دلته ګډوډي ده، دلته بې قانوني ده. خو د لاس انجلس په پرتله دومره کړکېچنه نه ده." [10] دا هغې پراخې اله ګولې ته نغوته وه چې په ۱۹۹۲ز کال کې د کالفرنیا په لاس انجلس کې وروسته له هغې رامنځته شوه کله چې یوه قاضي د داسې یوې ویدېو د خپریدلو اجازه ورکړه چې په هغې کې د پولیسو څو تنه افسران یو تور پوټکی ډاکو "رندي کینگ" تر وهلو او ټکولو لاندې نیولی وو.

کابل، لاس انجلس نه وو. د بشري حقونو د څار ټولنې ته د کابل ډیرو میشتو کابلیانو وویل چې په ۱۹۹۲ز کال کې د وحشت، بې قانونۍ، د هرډول جرم له سزا څخه د معافیت او د ناتارځپلې ګډوډۍ کلتور راغی او ټولیز احساس دا وو چې د ملیشو سرتیري څه یې چې زړه غواړي، کولای یې شي. د لوټمارۍ او شکونې تر څنګ هلته د وژنو او نورو بیلابیلو وحشتونو پېښې تر سره کېدلې.

د بي بي سي يوه ژورنالیست د بشري حقونو د څار ټولنې ته وویل چې د ۱۹۹۲ز کال د اپریل په مېاشت کې د جنبش ځواکونو ملکي وګړي په نخښه کول:

"جنبش لوټماري کوله.... موږ یې فلمونه اخیستلي دي. په یو ځای کې د جنبش ځواکونه یو هلک چې بایسکل لري وهي. ګومان کوم له هغه څخه یې بایسکل اخیسته. زه ګومان کوم دا یو له هغو کم پیدا پېښو څخه دی چې یو څوک دې د دوی له منځه را پاڅي او د بل چا د وژنې مخه دې ونیسي. هغوی دغه هلک د کلاشنیکوف په لېچ" قنډاق "وهي خو کله چې د هغوی له ډلې څخه د یو تن سرتیري سترګې پر موږ لګیږي خپل ملګري ته وایي چې هلک دې خوشې کړي.

په بله پېښه کې چې د کانینتال هوټل ته نیږدې رامنځته شوه، زموږ کمره پر نورو کړکېچنو ستونزو ورتاوه شوه. د جنبش وزبک سرتیرو زموږ د کمرې مخې ته اکتونه او پېښې کولې. هغوی یو هلک درولی وو، هلک، یو ملکي تنکی ځوان وو. هغوی غوښتل پر هلک ساعت تیري وکړي. سرتیرو دغه هلک څو متره لیرې درولی وو او د هغه د پښو تر څنګ به یې ډزې کولې او هلک به له ویرې پورته پورته الوت، دوی په دې ډول پر هلک نڅا کوله او پر هغه

به يې چيغې وهلې " و ناخه ، و ناخه " او په دې ډول به يې د هلك د پښو ترڅنگ ډزې كولې او هغه به يې نڅاوه .
[11]

د بشري حقونو د څار ټولنې په ۱۹۹۲ ❖ ۱۹۹۳ زو کلونو کې د جمعيت ، جنبش او حرکت د ځواکونو د سرتيرو په لاس د ډيرو وژنو پيښې په لاسوند ډول را ټول کړې دي . د جمعيت او جنبش پخوانيو رسمي چارواکو د بشري حقونو د څار ټولنې ته ومنل چې د هغوی په پخوانيو اړوندو ډلو پورې پوځي ځواکونه په وژنو ، لوټماریو او شوکو کې په کلکه ښکيل ول]. 12]

د جنبش دغه رسمي چارواکي د يو شمير ځانگړو بولندويانو نومونه را خلي چې په دغه ناتار کې ښکېل ول :

"شير عرب ، اسماعيل ديوانه [ليونې اسماعيل] ، عبدالچيریک [13] له هماغو لوړمړيو شپو ورځود هتيو او مارکتیونو په لوټماریو کې ښکيل ول . د ۱۳۷۱ ل په وروستيو او د ۱۳۷۲ ل په لومړيو کې چې [د ۱۹۹۳ ز کال د جنوري او مې له مېاشتو سره سمون خوري] هغوی د " پرزه فروشی " بازار لوټ کړ . اسماعيل ديوانه [د کابل په سويل ختيځ کې] په بالا حصار کې وو . هغه به تل پکتياوال پښتانه چې له دغې لارې تيريدل وژل] . 14]

د نظار د شوری يوه بل پخوانی چارواکی وايي چې په ۱۹۹۲ او ۱۹۹۳ ز کلونو کې د جمعيت ځواکونه په ډله ييزو او ټوليزو لوټماریو کې ښکيل ول او نوموړی په ځانگړې توگه د نظار د شوری يو ډير بد ډاکو ، بولندوی " رحيم ' کونگ فو' " ته گوته نيسي او دغه ډاکو په خپل وار په خپله د جمعيت يو رسمي چارواکی وو ، هغه وايي : " رحيم کونگ فو ، يو لوی لوټمار ، ډاره مار ، غل ، وژونکی لنډه دا چې يو ستر جنايتکار وو" [15] دغه رسمي چارواکي [کله چې د رحيم په تړاو خبرې کولې په ژړا شو او د بشري حقونو د څار ټولنې ته يې وويل چې [رحيم په ۱۹۹۲ ز کال کې په ټايمنيو کې د وحدت پر وړاندې د عملياتو په لړ کې ډير ملکي هزاره گان او ماشومان ووژل : " ډير جنسي تيري وشول ، ډير نارينه او ښځې ووژل شول . رحيم ډير هزاره گان ووژل . هغه ماشومان ووژل . بخښنه غواړم ، نور نه شم کولای ددغه ناتار په اړه ډير څه ووايم] " . 16]

نوموړي په بله مرکه کې د اوريدا له مخې وويل چې ډاره مار رحيم کونگ فو د ټايمنيو په عملياتو کې څنگه د خپلو جناياتو کچه تر لوړې کچې ورسوله :

" رحيم د هزاره گانو غاړې ور پريکولې . رحيم وويل چې " مور د ۳۰۰ ❖ ۳۵۰ هزاره گانو ستوني ور پريک کړل . زه په يوه کور ننوتلم ، يو څو ورځنی ماشوم مې وليد ، ما خپله برچه د ماشوم په خوله کې کښيښودله . ماشوم زما برچه د مور د تي په شان رودله ، بيا مې ناڅاپه برچه د ماشوم په ستوني کې ور ننه ايستله] " . 17]

د کابل د ښار يوه استوگن چې تل يې د ډلو ترمنځ د منځگړيتوب دنده تر سره کړيده د بشري حقونو د څار ټولنې ته وويل چې هغه د ۱۹۹۲ ز کال د دسامبر په مېاشت کې په خپلو سترگو وليدل چې د جنبش سرتيرو يو تاجک ځوان

هلک وواژه، د نوموړي هلک ورور پيسې راوړې وې چې خپل ورور د هغوی له منگولو څخه و ژغوري، گنگوسو ويل چې نوموړی د جنبش د ډلې بولندوی عبدالچريک تبتولی وو .

"یوه ورځ یوه میرمن ماته راغله او د مرستې غوښتنه یې وکړه. هغه پوهېدله چې زه د جنبش د ډلې له خلکو سره پیژندگلوي لرم، هغې را څخه وغوښتل چې د هغې لپاره د مرستې لاس ور وغځوم: د هغې د ورور موټر د جنبش ځواکونو د ۱۹۹۲ز د دسامبر په مياشت کې گرځولی وو. موټر عبدالچريک گرځولی وو ❷ چېک د کابل په ختیځ کې د چمن وزيری په بریښنا کوټ کې پوسته درلودله.

زه د عبدالچريک پوستې ته ولاړم. کله چې کښینستلم، چريک ته سترگې په لار وم چې ور سره خبرې وکړم ❸ په دغه شېبه کې یو ځوان ۱۸-۱۹ کلن ځوان له یوې غټې کڅوړې سره را ننوت، غټه کڅوړه له پیسو ډکه وه ❹ یو پنجشیری ځوان وو ❺ زه د هغه له پنجشیري گر دوده پوه شوم او د تاجیک په شان ښکاریده.

ځوان هلک چريک ته په ننواو وویل ورور یې ور خوشې کړي. هلک وویل: "دا دي هغه پيسې چې تا زما د ورور د خوشې کولو په بدل کې غوښتې وې" هلک د کڅوړې سر ور خلاص کړ. کڅوړه له پیسو ډکه وه. نه پوهیږم چې څومره وې خو کڅوړه زیچ او ډکه وه .

عبدالچريک هلک ته و کتل، بیا یې خپلو ساتونکو ته و کتل، له هغه وروسته یې وویل "دې بوزی د هغه ورور ته." ساتونکو هلک ته وویل چې ور سره ولاړ شي او هلک یې له متو کلک و نیو او له دروازې ووتل. هغوی د باندې ووتل.

زه په خونه کې سترگه په لاره وم. له دوه درې دقیقو وروسته، غوږونو ته مې د ډزو غږ راغی، ډزې څه د باندې پینځوس متره لیرې وې. دا د اتوماتیک توپک د ډزو پرله پسې غږ وو. څو شېبې وروسته توپکوال بیرته خونې ته راغلل. د هغوی په لاسونو کې گوتې او لاسي ساعت وو، گوتې یې عبدالچريک ته ورکړې او ساعت یې د هغه د میز پر سر کښیښود. زه چريک ته په دې هیله ورغلی وم چې د هغې ښځې د ورور موټر ور خوشې کړم خو کله چې دا پېښه مې ولیدله غلی له بریښنا کوټه را ووتلم او خپله لاره مې ونیوله. کله چې د باندې راووتلم "له خپله خدایه مې ډیره مننه وکړه" چې له هغه ځایه ژوندی راووتلم.

د بریښنا کوټ په دروازه کې مې له ساتونکي پوښته وکړه "دا سړی تا وواژه او یا دې یوازې د هغه ساعت او گوتې واخیستلې؟" جنبشي ساتونکي وویل "دا څه د لیونتوب پوښتنه کوی! کله چې یو پنجشیری زموږ گوتو ته راسي او زموږ بندي شي نو هغه کله ژوندی پاتې کیدای شي، آیا دا زموږ په واک کې ده؟

ما ته هېڅ د منلو وړ نه وه چې څوک دې یو سړی په دومره آسانی مړ کړي. خو دا هغوی ته یوه عادي خبره وه. ستا زړه ته به یې ونه مني چې هغوی به څوک وژلی وي. ځکه دا دوی ته یوه عادي خبره وه، هغوی ته داسې ښکاریدله

چې هېڅ شی نه وي پېښ شوي. کله چې توپکوال بیرته راغلل په خونه کې نورو ناستو توپکوالو ان له ځانه هېڅ غبرگون ښکاره نه کړ، هېڅ پوښتنه یې ور څخه ونه کړه، دا ځکه چې دا د دوی ورځنی او عادي کار وو] 18.

د کابل د ښار د ټایمینیو د واک یوه اوسیدونکي د حرکت د سرتیرو په لاس د ملکي وگړو هغه ټولوژنه په یاد لري چې په خپلو سترگو یې د کابل د شمال پریوه سړک د ۱۹۹۲ز کال په سپتامبر کې لیدلې وه:

"ما دخپل د کور مخ ته یوه هټی درلودله. په هټی کې مې د اړتیا وړ توکي پلورل. یو سهار په هټی کې ناست وم. دغه هلک ته گوره چې تیریري، د ده په منگ مې یوه هلک ولید. هغه نوی واده کړی وو. پرسرک ډزې پیل شوې. کښته سړک ته مې وکتل او گورم چې هغه ځمکه پروت دی او پرسر یې بل هلک ولاړ وو. باندني سړي تومانچه په لاس کې درلودله او خپله تومانچه یې د هلک ککړې ته نیولې وه او هغه په تېک " شقیقې " کې وویشت. هلک مړ شو. پر سړک نور خلک مړي ته ور نیردې شول او بیا ودریدل] 19.

نوموړی هټیوال چې د هلک د وژنې په لامل نه پوهېده او د وژونکي نوم یې هم نه پیژانده دومره پوهیږي چې چا د حرکت د ډلې له ځواکونوسره لیدلی وو.

" دغه توپکوال د حرکت له کسانو څخه وو، زموږ له څنگه په کراری تیر شو. داسې ښکاریده چې هغه، هغه څه تر سره کړي ول چې زړه یې غوښتل. موږ په رڼو سترگو ولید. موږ پوهېدلو چې هغه د حرکت له کسانو څخه وو." [20]

د کابل د ښار یوه بل استوگن چې د سرویس موټرانو چلوونکی وو د بشري حقونو د څار ټولني ته وویل چې هغه د ۱۹۹۲ز کال په پای کې د اسلامي گوند ځواکونو نیولی وو، د هغه سرویس بس یې ورڅخه غلا کړی وو او نیردې وو چې دې هم ووژني:

"یوه وخت ما سرویس بس چلاوه او زه نیردې وروستي تمځای ته رسېدم، ټولې سپرلې له سرویس کوزې شوې وې او سرویس تش وو... مخې ته مې یو سړی او یو ځوان هلک راغلل، ما موټر ودراره او غوښتل مې هغوی راپورته کړم. ناڅاپه وسله وال کسان پیدا شول او سرویس ته را وختل او را ته وپې ویل چې د موټر مخه وگرځوم، ما نه غوښتل چې د بس مخه تاو کړم، په دې شېبه کې هغوی زما په وهلو پیل وکړ. د موټر مخه مې را تاو کړه او د گردیز پر لور پر یوه کوشني سړک و خوځېدلو... زه یې خپلې پوستې ته بوتلم --- په پوسته کې د حکمتیار سړي ول. هغوی را څخه و غوښتل چې د موټر چلول ور زده کړم، څنگه د موټر گیرونه بدلیري او موټر څنگه چالانیري.

له هغه وروسته بولندوی وویل " موټروان غره ته و خپروئ او هلته یې په ډزو ووژنئ." وسله والو له لاسه و نیولم چې په دوی پسې ور شم. د لارې په منځ کې د غره په پورتنۍ برخه کې یوه زاړه سړي ولیدلم او وپې ویل " څه پېښه ده؟ " ما له هغه و غوښتل چې له ما سره مرسته وکړي. توپکوالو په شا تیل وهلم چې پر مخ ولاړ شم. زاړه سړي کښته

د بولندوی خواته منډه کړه ، داسې ښکاریدل چې نوموړي پر بولندوی اغیزه درلودله. [ښایي د هغه د سپین روب توب له کبله]. بولندوی خپلو سړي ته په لوړ غږ وویل: " مه یې وژنئ ، خو ښه یې و ډبوی " توپکوالو په ډبولو پیل وکړ. ښه یې و ډبولم او په ډبولو کې زه بې هوښه شوم. کله چې بېرته په هوښ راغلم هغوی زما ساعت له لاسه ایستلی وو ، زه په غره کې یوازې وم. له غره راکښته شوم او ځان مې د سړک غاړې ته ورساو ، یوه موټر ته مې لاس ورکړ او له هغوی مې وغوښتل چې ما تر ښار پورې ورسوی. بیا مې یو ریکشا و نیو چې ما تر کوره ورسوي ، په لاره کې هره شېبه بې هوښه کیدلم ، کله چې د دروازې خولې ته ورسیدلم ، کورنۍ مې راغله او زه یې ځنځولۍ په ځولۍ کې کورته ننه ایستلم".

[1] Human Rights Watch interview with three merchants near Bala Hissar, Kabul, July 13, 2003

(describing Hezb-e Islami troops stealing from the bazaar).

[2] Malcolm Davidson, New government struggles to halt Kabul fighting, Reuters, April 30, 1992

and Sharon Herbaugh, Anarchy rules in independent Afghanistan, Associated Press, June 1, 1992

(describing looting of diplomatic offices and residences).

[3] Final Report on the Situation of Human Rights in Afghanistan, prepared by Felix Ermacora, Special Rapporteur on Afghanistan for the U.N. Commission on Human Rights, February 18, 1993,

U.N. Document E/CN.4/1993/42, para. 19.

[4] Human Rights Watch interview with Steve Coll of the Washington Post, April 24, 2004;
Human

Rights Watch interview with Jeremy Bowen of the British Broadcasting Corporation, April 12, 2004;

Human Rights Watch interview with Mark Urban of the British Broadcasting Corporation, April 29,

2004. See also, [Kabul leaders seek to restore city: but rocket attacks, looting go on as interim council](#)

[meets](#), [Los Angeles Times](#), May 1 1992. See also Derek Brown, [Rebel chief bombards Kabul homes](#),

[The Guardian](#), May 5, 1992; [Afghan city plagued by armed gangs](#), [Reuters](#), June 20, 1992.

[5] Human Rights Watch interview with Y.U., Afghan journalist, Kabul, July 8, 2003.

[6] Human Rights Watch telephone interview with Jeremy Bowen, correspondent with the British

Broadcasting Corporation in Kabul in 1992, April 12, 2004. Mark Urban, another journalist with

BBC, also told Human Rights Watch about looting in April and May of 1992, Human Right Watch

telephone interview with Mark Urban, correspondent with the British Broadcasting Corporation,

April 29, 2004.

[7] Human Rights Watch interview with U.J., former Junbish official, July 13, 2003. This is consistent

with testimony taken from another official in the interim government in 1992-1993: Human Rights

Watch interview with C.S.A., former government security official, July 18, 2003.

[8] Human Rights Watch interview with J.G.M., former official in Shura-e Nazar 1992-1996, Kabul,

July 10, 2003.

[9] Human Rights Watch interview with R.N., photojournalist, New York, December 18, 2004.

[10] Herbaugh, ❖ Anarchy rules in independent Afghanistan, ❖ June 1, 1992.

[11] Human Rights Watch telephone interview with Mark Urban, correspondent with the British

Broadcasting Corporation, April 29, 2004.

[12] Human Rights Watch interview with U.J., former Junbish official, Kabul, July 13, 2003; Human

Rights Watch interview with M.O.Q., former military official in Junbish, Kabul, July 17, 2003; Human

Rights Watch interview with J.G.M., former government security official in 1992-1993, Kabul, July 10,

2003; and Human Rights Watch interview with S.A.R., former Shura-e Nazar official, Kabul, July 11

and 20, 2003.

[13] دغه نومونه د جنبش د بولندويانو دي چې په ۱۹۹۲ ❖ ۱۹۹۳ ز کال کې بولندويان ول. يوازې شير عرب لا تر اوسه ژوندی دی. شاهدانو د بشري حقونو د څار ټولنې ته وويل چې نوموړی اوس په ډنمارک کې ژوندی کوي .

[14] Human Rights Watch interview with M.O.Q., Kabul, July 17, 2003

[15] Human Rights Watch interview with S.A.R., former Shura-e Nazar official in 1992, Kabul, July 11,

2003.

[16] هماغه

[17] Human Rights Watch interview with S.A.R., Kabul, July 20, 2003.

[18] Human Rights Watch interview with J.J.E, civil society leader, Kabul, July 10, 2003.

[19] هماغه

هماغه[20]

[23] Human Rights Watch interview with F.R.G., Kabul resident, Kabul, July 3, 2003.

له نړيوال بشري قانون څخه سرغړونه

مخکې مو هم په دغه گزارش کې وویل چې په لوی لاس د ملکي وگړو او د ملکي بنسټونو په نخښه کول له نړيوال بشري قانون څخه سرغړونه ده او کيدای شي د جنګي جنايت په نامه وبلل شي. د دې ترڅنګ د ژنيوا په څلورو کنوانسيونو کې دريمه ماده ځای پر ځای ده چې غير نړيوالو وسله والو نښتو ته ځانگړې شوې ده، دغه ماده غواړي چې له ملکي وگړو او بنديانو سره دې انساني چلند وشي. په وچ زور يو څوک له خپلواکۍ څخه بې برخې کول، وژل، ځورول، جنسي تيری او نور ناوړه چلندونه ددې مانا بندي چې له دغې مادې څخه سرغړونه کېږي. نړيوال بشري قانون "لوټماری" او داړه ماري هم په کلکه غندي، د دغې مادې په تعريف کې راغلي چې لوټماری د يو چا يا ددښمن د شخصي شتمنی غلا ده چې په وچ زور اخیستل کېږي او هم د نورو غلاوو بڼې يې په خپل تعريف کې رانغاړلي دي.

د ژب توکم‌نيز يا هغه ته د ورته بيلگو پر بنسټ وژنه، ناوړه چلند او په ناقانونه توګه له خپلواکۍ څخه د ملکي وگړو بې برخې کول (او هم د نيول شويو يرغملو وهل، ځورول) د ژنيوا د څلورو وارو کنوانسيونونو له څلورمې ماده څخه سرغړونه ده. د دې ترڅنګ په سيستماتيک ډول سپري تښتونې، وژنې او "تري تم کېدنې" چې په ملکي وگړو او پرګنو د بريد يوه برخه وي لکه بريد پريوه توکم او نور، د بشريت پر ضد جناياتو کې شميرل کېږي [1].

موږ د همدغې مادې د بشپړوونکې يوې برخې په توګه د وحدت او اتحاد د ځواکونو ډيرې بيلگې وړاندې کړې او مو ويل چې د نجيب الله د واکمنۍ د پرځېدنې په لومړي کال او له هغه په را وروسته کلونو کې يې په زرګونه کسان تښتولي دي. ستونزه دا ده چې ډيري نيول شوي کسان بيرته نه دي خوشې شوي او بيا يې چا مخ نه دی ليدلی او دا په څرګنده دې ته نغوته کوي چې هم د اتحاد او هم د وحدت ډلې ددغو تښتول شويو بنديانو له منځه په زرګونو بې گناه ملکي وگړي وژلي دي. همدارنګه هغه بنديان چې ژندوي پاتې دي يا خوشې شوي دي وايي چې له ټولو سره ناوړه غير انساني چلند شوی او وهل شوي دي. د وحدت او اتحاد د ډلو او ځواکونو له پلوه تر سره شوې وژنې، ناوړه چلندونه، له خپلواکۍ څخه د ملکي وگړو بې برخې کول او هر اړخيزه پراخې وژنې ښايي د بشريت پر ضد جناياتو کې وشميرل شي.

د اتحاد مشر سياف ته په پورتنیو تيريو او سرغړونو کې د يو مرکزي کرکتر په توګه نيغ په نيغه ګوته نيول کېږي ځکه نوموړي د اتحاد د ځواکونو وروستنی څارونکی او کنترولوونکی وو. له سياف سره په ټلواله کې د رباني د دولت د ۱۹۹۲ څخه ۱۹۹۳ ز کلونو چارواکو د بشري حقونو د څار ټولنې ته ومنل چې سياف د اتحاد د ځواکونو د لوړ پوځي بولندوی په توګه له خپلو ټولو بولندويانو سره ورځنۍ اړيکې درلودلې او هغه دا واک درلود چې خپلو تر لاس لاندې کسانو باندې د بنديانو د خوشې کولو امر ورکړي او په حقيقت کې نوموړي په څو پېښو کې دغه کار کړی دی، دا

په دې مانا ده چې سیاف پر دغو بولندویانو د قوماندې واک درلود. [2] په ۲۰۰۳ز کال کې د بشري حقونو د څار ټولنې ته د کابل په لویدیځ کې روغتیاپالانو وویل چې یو شمیر ځانگړې قضیې وې چې په هغو کې د سره صلیب نړیوالې کمیټې له سیاف سره د بندیانو د خوشې کولو په اړوند خبرې کړي دي او دا یو ځل بیا په دې ټینگار کوي چې سیاف په خپلو تر لاس لاندې کسانو باندې کنترول درلود. [3] د بشري حقونو د څار ټولنې له هغو کسانو سره هم مرکې کړي دي چې د خپلو خپلوانو د خوشې کولو لپاره سیاف ته ورغلي او له هغه سره یې خبرې کړي دي. [4] او کله چې د ۱۹۹۲ز کال د جون په مېاشت کې په کابل کې له خبریالانو سره مخامخ شو او سیاف څخه د سړي تښتونو په اړه پوښتنې وشوې ، سیاف انکار و کړ چې د اتحاد ځواکونو دې هزاره گان تښتولي وي خو دې ته یې نغوته وکړه چې وحدت د ایران د دولت یو ایجنټ دی. [5]

موږ د اتحاد د نورو بولندویانو په اړه ډیرو پراخو څیړنو ته اړتیا لرو چې په سړي تښتونو او ځورونو کې د هر یوه ځانگړې ونډه و پلټو. د اتحاد د یو شمیر ځانگړو بولندویانو لکه شیرعلم ، ملاعزت ، زلمي توپان ، عبدالمنان ، ډاکټر عبدالله او نور آغا پر ونډې ، ځانگړې پلټنې ته اړتیا لري ، زموږ په راپور کې د مرکو په ترڅ کې د دوې نومونه ډیر راغلي دي چې په سړي تښتونه ، بندي کولو او پر بندیانو په اجباري کارونو کې یې ونډه درلودله. [6] لاندې مو په څلورمه برخه کې د سیاف او د هغه د بولندویانو د شونې قانوني پازوالۍ په اړه سپړنې کړي دي چې په دغه گزارش او نورو ځایونو کې د ځورونو او سرغړونو بڼې یې راغلې دي .

پورته مو د وحدت د گوند مشر مزاری په اړه یو شمیر یادونې وکړې. هغه په ۱۹۹۵ ز کال کې ووژل شو . مزاری او د هغه مرستیال کریم خلیلي (د افغانستان د اوسني ولسمشر مرستیال) دواړو له رویټر او اسوشیټد پرس سره منلي ول چې هغوی ډیر پښتانه ملکي وگړي بندیان کړي دي. [7] مزاری له خپل دریځ څخه په دې پلمې ننگه وکړه چې د اتحاد سرتیرو هزاره گان بندیان کړي دي. [8] (مزاری وروسته دا هم منلي ول چې بندیان په کورونو کې ساتل کیږي ، هغوی ته ډوډۍ ، اوبه او خوراک ورکول کیږي او نه ځورول کیږي) [9]

د وحدت د بولنې " قوماندې " او کنترول د جوړښت په اړه او هم د وحدت د هغو بولندویانو د قانوني عدلي تعقیب لپاره نورو پلټنو ته اړتیا شته چې تر اوسه ژوندي دي. د وحدت د گوند د پریکړو او د گوند په پوځي کنترول کې د کریم خلیلي د ونډې او ښکیلتیا په اړه نورو پلټنو ته اړتیا لیدل کیږي. شفیع دیوانه او نصیر دیوانه دواړه وژل شوي دي خو تورکمني ، محسن سلطاني ، طاهر توپان ، صداقت جاغوري او بولندوی بهرامی لا تر اوسه ژوندي دي او په هغو سرغړونو کې دې د دوی ونډه و پلټل شي چې یې دلته راټول شوي دي. موږ په څلورمه برخه کې د وحدت د بولندویانو د قانوني پازوالۍ او په سرغړونو کې د هغوی د ونډې په اړوند نورې خبرې هم لرو.

د سړي تښتونو ، یرغمل نیولو او وژنو ترڅنگ دې د هغو لوټماریو ، داړه ماریو ، غلاوو او شوکو په اړه هم هراړخیزه پلټنه وشي چې په دغه مهالیز واټن کې تر سره شوي او موږ پورته یو شمیر کوشنیو برخو ته یې نغوته وکړه. د ټولو

خو اکونو او ډلو د بولندویانو نومونه چې پورته یاد شول له هغو څخه دې په شوکماریو ، داږو ، ډاکو گریو او لوټلو کې د ښکیلوالی پوښتنې او پلټنې وشوي .

[1] د ژنیوا د څلورو واړو کنوانیسیونو د دریمې مادې او په نړیوال قانون کې د نورو بندیزونو لپار لاندې څلورمه برخه وگورئ .

[2] Human Rights Watch interview with S.A.R., former Shura-e Nazar official in 1992, Kabul, July 11,

2003; Human Rights Watch interview with R.D., former official in the interim government 1992-

1995, Kabul, July 16, 2003; Human Rights Watch interview with C.S.A., former government security

official, July 18, 2003.

[3] Human Rights Watch interview with H.K., aid worker, Kabul, July 5, 2003; Human Rights Watch

interview with S.K., Afghan medical worker in Karte Seh (West Kabul) during early 1990s, Kabul,

July 9, 2003.

[4] Human Rights Watch interview with L.R.G., Kabul, July 3, 2003.

[5] Roche, Kabul fighting erupts again despite ceasefire, Reuters, June 4, 1992

[6] پورته مو د "بندی شویو او تري تم شویو " کسانو څو بیلگې وړاندې کړې دغه تورونه دې ته نغوته کوي چې په دغه گزارش کې د ویل شویو تري تم کیدنو ، بندی کولو او ځورنو د پازوالۍ تورونه د نوموړو بولندویانو پر غاړه ور پریوزي .

[7] Andrew Roche, Kabul fighting erupts again despite ceasefire, Reuters, June 4, 1992; Sharon

Herbaugh, ❖ Civilians tell of captivity, torture by rebels, ❖ Associated Press, June 6, 1992.

[8] Roche, ❖ Kabul fighting erupts again despite ceasefire, ❖ June 4, 1992.

د ژنيوا د ۱۹۴۹ز کال د څلورو کنوانسيونونو دريمه ماده چې غير نړيوالو وسله والو نښتو ته ځانگړې شوې ټينگار کوي چې هېڅ څوک دا حق نه لري چې غچ اخیستنې ته لمن ووهي او دا يې هغه غير قانوني چلند بللی دی چې سيال ځواکونه يې د يو بل پروړاندې کاروي؛ نوموړې ماده غليمې خواووې دې ته اړ باسي چې نړيوال بشري قانون ته درناوی وکړي. د بېلگې په توگه، دريمه ماده ناوړه غير انساني چال چلند لکه سړي تښتونه " هر چيرې ، هر وخت او تر هر نامه لاندې چې وي " په کلکه غندي .

[9] Herbaugh, ❖ Civilians tell of captivity, torture by rebels, ❖ June 6, 1992.

جنسي تيري او جنسي خورونې:

د بشري حقونو د څار له ټولنې سره د کابل ډيريو روغتياپالانو د مرکو په لړ کې وويل چې په ۱۹۹۲ او ۱۹۹۳ ز کلونو کې د وحدت او اتحاد د ډلو او ځواکونو له پلوه جنسي تيري او د جنسي خورونو نور ډولونه په ځانگړې توگه پر بنځو تر سره شوي دي، دغه ډول تيري او خورونې کابل ته په ور څيرمه سيمو کې د دغه پير د دښمنيو پر مهال هم تر سره شوي دي. [1] د بشري حقونو د څار ټولنې ونه شواي کولای د دغه مهال د جنسي تيريو له ډيريو بلهاريانو "قربانيانو" سره مخامخ خبرې وکړي ځکه نجونې او بنځې دغو ډول مرکو ته دومره ليوالتيا نه لري او يا يې د کورنۍ غړي نه پرېږدي چې په دې اړوند خبرې وکړي. خو د دغو پيښو شاهدان او لاسوندونه شته. مور مخکې له ح. ک څخه يادونه وکړه چې د دغه پير د پيښو پيښليکنيزه بڼه يې ليکلې ده او مور پورته نغوته وکړه چې د هغه پروژ د پيښو، سرې تښتونو، لوټماريو په لاسوندولو راڅرخيدله، نوموړي د بشري حقونو د څار ټولنې ته وويل هغو پلټونکو چې د ۱۹۹۰ز لسيزې په پيل کې د دغو ډول پيښو په اړه پلټنه کوله پوهيدل چې د کابل په لويديځ کې سرې تښتونه او پر بنځو جنسي تيري خپلې لوړې کچې ته رسيدلې، خو هغه زياته کره چې ډيري کورنۍ دې ته چمتو نه دي چې په دې اړوند ډير مالومات ورکړي.

"په داسې پيښو کې د بنځو د تښتولو او يا پر هغوی د جنسي تيريو په اړه د مالوماتو را ټول نه شونی ول. د تښتول شويو بنځو کورنۍ او يا هغوی چې تښتول شوي دي د کورنۍ نوم او وياړ له ويري نشي کولای د هغه جنايت په اړه خبرې وکړي چې پر دوی تير شوی دی. کورنۍ په لوی لاس انکار کوي چې که چا د دوی له کوره چا بنځه تښتولي وي، يا نه غواړي چې د دغو پيښو په تړاو خبرې وکړي؛ دا ځکه چې افغان کورنۍ ډيرې محافظه کارې دي. نورې کورنۍ پوهيږي چې په کومې کورنۍ کې څه تير شوي دي، په دغو کورنيو کې داسې کيسې ډيري دي چې د نورو کورنيو د بنځو د تښتولو په اړه خبرې دي. ما ته به ډيرو کسانو ويل چې "هغه کورته گورئ، د سرک په دغه يا هاغه غاړه کور کې يوه بنځه تښتول شوې وه" خو کله مور هغې کورنۍ ته ورتللو او له هغو څخه مو پوښتنه کوله هغوی انکار کاوه او ويل يې چې هېڅ نه دي پيښ شوي. داسې ځوابونه تل او هر چيرې را کول کېدل. يو شمير کورنيو منله چې د هغوی له کوره هلک تښتول شوی يا پر هغه جنسي تيري شوی خو د بنځو په اړه يې هېڅ نه ويل. [2]"

د بشري حقونو د څار ټولنې له بيلا بيلو ژورناليسټانو او د ټولنيزو چارو له کارکوونکو څخه بيلابيل مالومات ترلاسه کړل او ټينگار کوي چې له دوی سره د جنسي تيرو د پيښو لاسوندونه شته ❖ په ځانگړې توگه د جمعيت، اسلامي گوند او وحدت د ډلو په اړه چې د خلکو پر کورونو ورننوتل او پر بنځو يې جنسي تيري کول. [3] همدا شان د بشري حقونو د څار ټولنې ته د جمعيت، وحدت او جنبش ځواکونو د جنسي تيريو په اړه د ډاډ وړ مالومات را رسيدلي

دي. [4] مخکې مو د کابل په لويديځ کې له روغيتا پالې س. ک څخه يادونه وکړه ، نوموړې وايي چې هغې د داسې ميرمنو درملنه کړې ده چې په ۱۹۹۲ ډ ۱۹۹۳ زکلونو کې د کابل په لويديځ کې پرې جنسي تيري شوي ول ډ هغه زياتوي چې دوی د سرکونو له مخې د ډيرو وژل شويو ميرمنو جسدونه راټول کړي دي ډ د هغوی له جسدونو څخه په څرگنده ښکاريدل چې پر هغوی جنسي تيري شوي ول.]5

د نجيب الله د واکمنۍ له را پرځېدا وروسته په کابل کې د بيلا بيلو ډلو د سرتيرو له پلوه د بې شميرو تر سره شويو جنسي تيريو پراخې پلټنې ته اړتيا شته. د لاسوندونو پر بنسټ په دغه مهاليز واټن کې جنسي تيري د يوې ساري روحي ناروغۍ په بڼه د ډلو د ځواکونو د سرتيرو او بولندويانو په منځ کې خپره شوه ، په دې کې د لوړې کچې بولندويان هم شته ، او داسې برينسي چې ځواکمنو بولندويانو د هغې په مخنيوی کې وړاند او اړين گامونه له اړه نه دي اوچت کړي. په ځينو پيښو کې لوړ پوړي بولندويان په خپله ښکيل ول.]6

[1] Human Rights Watch interview with S.K., Afghan medical worker, Kabul, July 9, 2003; Human

Rights Watch interview with H.K., aid worker, Kabul, July 5, 2003.

[2] Human Rights Watch interview with H.K., aid worker, Kabul, July 5, 2003.

[3] ډ Human Rights Watch interview with Y.U., journalist, Kabul, July 8, 2003 (documented rape of

women by Hezb-e Islami forces); Human Rights Watch interview with J.J.E, civil society leader,

Kabul, July 10, 2003 (documented case of three women raped by Jamiat forces in Micrayon);

Human

Rights Watch telephone interview with John Jennings, Associated Press correspondent in Kabul 1992-

1993, April 8, 2004 (describing evidence of rape by Wahdat). Terence White, a journalist with

Agence

France-Presse, also documented cases of rape of Afghan women by various mujahedin forces in 1992

and 1993. See Terence White, [Afghan women protest outside UN office as Turks evacuate Kabul](#),

Agence France-Presse, February 9, 1993.

[4] Human Rights Watch interview with J.G.M., former government security official in 1992-1993,

Kabul, July 10, 2003 and Human Rights Watch interview with S.A.R., former Shura-e Nazar official,

Kabul, July 11 and 20, 2003 (admitting Jamiat forces were regularly implicated in rapes); Human

Rights Watch interview with K.M.B., former combatant who served under Ittihad forces, Kabul, July

4, 2003 (witnessed women who said they were raped by Wahdat); Human Rights Watch interview

with C.S.A., former government security official, July 18, 2003 (documented rapes by Junbish).

[5] Human Rights Watch interview with S.K., Afghan medical worker in west Kabul during early

1990s, Kabul, July 9, 2003. S.K. described a typical case of a woman she found on the street in Karte

She, in west Kabul: [A Pashtun](#); she had some tattoos on her face. She had been killed, and she had

been tortured, you could see, and raped. We picked her up and took her to the hospital. . . . [Ibid.](#)

[6] For more information on the specific legal standards of international humanitarian law applicable

to rape and the culpability of individual commanders, see section IV below.

ب: ۱۹۹۲ ز اکتوبر ۱۹۹۳ ز فبروري

د ۱۹۹۲ ز کال د اگست د گوليو او راکټونو له وريا وروسته کابل د هغې مېاشتې په پرتله دومره ونه کړېده ، خو د کال تر وروستيو شپو ورځو پورې د ښار په هره برخه کې به هره ورځ د توپونو گولۍ او پريمانه توغندي لگېدل.

د پېښاور د تړون پر بنسټ د اکتوبر په مېاشت کې د مشرتابه واکمنې سلاکارې ډلې " قيادي شوري " پريکړه وکړه چې د رباني واکمني دې تر نورو ۴۵ ورځو د همدغه کال د د سامبر ترپايه پورې و غځوي ، دا ځکه چې د بڼيو جگړو د شوري د غونډو ناستې ناشونې گرځولې وې. د جمعيت ډلو د کابل پوهنتون په را څيرمه سيمو کې د وحدت له ډلې سره کلکې جگړې وکړې ، دغو جگړو نور ځاني او مالي تاوانونه را منځته کړل. له بلې خوا داسې نښې نښانې را څرگندې شوې چې د دوستم جنبش ډلې د حکمتيار له اسلامي گوند سره د غاړې غړۍ کېدنې خبرې را پيل کړې وې ، له دې مخکې د حکمتيار ډلې په پيل کې له دوستم سره مخالفت کاوه او له مسعود سره په مخالفت کې دوستم يې د يوې پلمې په توگه کاراوه [دوستم د پخواني ړنگ شوي کمونيست دولت يو چارواکي وو]

د ۱۹۹۲ ز کال د سامبر په مېاشت کې رباني ځانته بيله جرگه " شوري " جوړه کړه ، نوموړې جرگې د پېښاور د تړونونو پر بنسټ پر قيادي شوري غږ وکړ چې نوی دولت دې جوړ کړي ❖ يا دې رباني د دويم ځل ټاکنه ومني. خو ستونزه دا وه چې د رباني جرگې په جگړې کې د ټولو ښکيلو خواوو استازيتوب نه شواي کولای او نه يې د افغانستان د ټول ولس استازيتوب کاوه. ان د ده په شوري کې ډيريو رابلل شويو استازو د رائيې له ورکړې څخه ډډه وکړه، ان په دغو استازو کې د جنبش ، وحدت او اسلامي گوند استازو هم گډون وکړ خو رائيه يې ور نه کړه. هر گوره ، د رباني په جرگه کې استازو چې د ملا رباني ملاتړي او د هغه خپلې مليشياوې وې ټينگار وکړ چې رباني دې د نورو راتلونکو اته لسو مېاشتو لپاره د ولسمشر په توگه و ټاکل شي او په دې توگه يې رباني يو " ځل بيا " و ټاکه . حکمتيار د جرگې پريکړه و غندله او ژمن وو چې په څو راتلونکو مېاشتو کې به د رباني دولت را وپرځوي او د مسعود ځواکونه به په شا و تمبوي. وحدت هم د رباني نوی دولت و غانده او په لنډ وخت کې يې له حکمتيار او جنبش سره ټلواله جوړه کړه. جنبش په دغه ټول مهال کې کله يوې خوا اوښته او کله بلې خوا] 1.

۱۹۹۳ ز کال ، جنوري فبروري ، جگړې دوام لري

د ۱۹۹۳ ز کال د جنوري د ۱۹ نېټې په اونۍ کې د جمعيت ، اسلامي گوند ❖ وحدت ترمنځ د جگړو اور رېمارلې وهلې. د همدغې اونۍ په پيل کې د جمعيت ځواکونو د کابل په سويل او سويل ختيځ کې د اسلامي گوند په بيلا بيلو مورچلونو بريدونه وکړل او د حکمتيار ځواکونو په ځواب کې د ښار پر مرکز د توپ د گوليو او توغنديو وريا

پیل کړه. [2] د اونۍ په وروستیو کې د کابل په لویدیځ کې د وحدت او جمعیت ترمنځ د کانتیننټال د هوټل په شا او خوا ، د غره په لویدیځ کې په یوې پراخې کرهښیزې سېمې کې د سیلو په شا او خوا او نورو ځایونو کې کلکې نسبتې رامنځته شوې. اوس هغه مهال وو چې د وحدت او اسلامي گوند ځواکونو یو بل ته په جگړو کې اوږه و رکوله.[3]

دواړو ښکیلو خواوو ، جمعیت له یوې خوا ، د اسلامي گوند او وحدت ټلوالې له بلې خوا خبریالانو ته خپلې اعلامې ورکړې ؟ دواړو خواوو د دښمنیو د بیا پیلولو تورونه پر یو بل لگول.[4]

له یو شمیر روغتیاپالانو او خبریالانو سره د بشري حقونو د څار د ټولنې د مرکو پربنسټ او هم د هغو مرکو پر بنسټ چې نوموړو خبریالانو او روغتیا پالانو له نورو سره په دغه مهال کې کړې وې ، چې د راتلونکو درېو اونيو جگړو په لړ کې د کابل د ښار په زرگونو اوسیدونکي ټپیان او ووژل شول. په کابل کې د تورکيې ، ایران ، چین او هندوستان د ډیپلوماټانو په گډون یو شمیر ډیپلوماټان او د ډیپلوماټیکو دفترونو کارکوونکي له کابل ووتل .

د اونيو په تېرېدو جگړه لا پراخېدلې او ډیره کرغېړنه شوه. هغو ژورنالیستانو چې د کابل په لویدیځ کې کارکاوه د بشري حقونو د څار نړیوالې ټولنې ته وویل چې په روغتونونو کې نور د ناروغانو لپاره ځای نه وو هره ورځ به بې شمیره ټپي ملکي وگړي او پوځي ناروغان راوړل کېدل. ډیري ټپیان تر روغتون نه را رسيدل او په لاره کې مړه کېدل. یو ژورنالیست چې د ښار له مرکز به د کابل تر لویدیځه د جگړو د گزارشونو لپاره راته ، د جگړو ډیر کرغېړن اړخونه داسې په یاد لري :

دا یو بشپړ لیونتوب وو. پر سرکونو څوک نه ښکارېدل. د کابل د ښار او دارالامان ترمنځ سرک یو خونړی سرک وو ، هره شېبه به توغندي پرې ورېدل. رښتونی او خونړی وحشت خپور وو. کله به چې له یوې خوا ډز وشو ، نو هر څوک به پوهېدل چې ډز له کومې خوا وشو.

کله به چې څوک د کابل سویل چهارآسیاب ته تلل نو د لارې په اوږدو کې به یې د حکمتیار د توغندي ویشتونکو لیکې لېدلې. د وزیر اکبر خان شاته د بي بي مهرو د غونډۍ له پاسه هم همدا حال وو او هره شېبه به توغندي لگېدل. د پېښو لړۍ دومره ډیرې وې چې مور به د خبريال په توگه پریکړه کوله چې هرې یوې ته مو زړه غوښتل ورتللو او له خلکو سره مو مرکې کولې یا به مو د رامنځته شوې پېښې ویدیويي انځورونه اخیستل. مور ډیرې کرغېړنې پېښې په سترگو ولیدلې. هرې خوا ته به مړي پراته ول ، هر لورته دې چې کتل ټپیان ول ، د سرک پر څنډو جسدونه خواره واره لیدل کېدل. یوه ورځ مې د یوه ماشوم د بدن پاتې شوې غوښې ولیدلې چې پرځمکه پروت وو. یوه بله ورځ مو یو ټپي هلک موټر ته را پورته کړ ، هغه ملکي هلکی وو ، ډډه یې سورۍ شوې وه. ما ډیر له وحشته ډک او کرغېړن شیان لیدلي دي. ددغه هلک له تپ څخه بویونه تلل ، بیا مو د موټر شاته په ټول بکس کې واچاو او روغتون ته مو ورساوه. ډیر ککړ بوی یې کاوه. گومان نه کوم چې هغه دې ژوندی پاتې شوی وی.[5]

د جگړې د دواړو خواوو ډیري توغندي او د توپونو گولۍ به هره ورځ د ملکي وگړو پر سیمو موبتل او ډیري ناروغان چې روغتون ته راوړل کېدل ملکي وگړي ول. [6]

په جگړو کې د وژل شویو کسانو روښانه شمیره نه ده څرگنده خو په کابل کې د هاغه وخت ژورنالستان په دې بریالي شوي چې د ورځنیو شمیرو اټکلنه را ټوله کړي :

- د جنورۍ په ۱۹ نېټه د فرانسپرس خبري ایجنسۍ ته د روغتیايي چارو یوه چارواکي گزارش ورکړ چې د ښار مرکزي روغتون ته ۲۳ تنه ټپیان راوړل شول او ۸ تنه یې مړه شول. [7]

- د رویتر د ژورنالست د راټولو شویو گزارشونو له مخې یوازې د وزیر اکبرخان په روغتون کې لږ تر لږه ۴۱ ناروغان منل شوي ، ۱۰ تنه په ورځیرمه پوځي روغتون کې مړه شوي (دلته ډیر ټپیان راوړل شوي) ، د جمهوریت په روغتون کې ۲۶ تنه ټپیان ، چې څلورتنه یې مړل شول. [8] د جمهوریت د روغتون ډاکټر سید عمر ژورنالستانو ته وویل " دا درانده توپونه دي او چرې یې انسان ټوټې ټوټې کوي.... نن موږ ته تر ټولو بد سهارا په برخه شوی وو" [9]

- د ۱۹۹۳ ز کال د فبرورۍ د مېاشتي په اتمه نېټه د اسلامي گوند او د وحدت د ډلې ځواکونو دواړو د ټولې ورځې په اوږدو کې د جمعیت پر مورچلونو د توغندیو بریدونه وکړل ، په دغه برید کې د ښار په مرکز او ختیځو سیمو کې د ملکي وگړو سیمې هم وویشتل شوې ، له بلې خوا د بي بي مهرو ، او د وزیر اکبر خان د غونډیو له پاسه د جمعیت د ډلې ځواکونو د ښار سویلي برخې د اسلامي گوند د مورچلونو په گډون په توغندیو وویشتلې. د کابل پر دغو ځایونو توغندي مېشتلي ول : مکروریان ، وزیر اکبرخان ، د کابل ټول لویدیځ ، د ټولویزون د غره په لمنه کې پراته کورنه ، په دغو بریدونو کې په سلگونو ملکي وگړي ووژل شول. د جمعیت او د اسلامي گوند د ځواکونو ترمنځ د روسیې سفارت ته نیردې او هم د ولسمشرۍ د مانی تر څنگ د نښتو گزارش ورکړل شوی دی. په دغه ورځ د وزیر اکبر خان روغتون ، د ۲۰ تنو د مړه کېدلو او ۶۰ تنو د ټپي کېدلو گزارش ورکړ ؛ یوه ژورنالست د روغتون په دالانونو کې ډیر کړیدونکي ټپیان اود موټرو په تمځای کې بې شمیره مړي لیدلي دي ، ټپیان ټول د توغندیو په چرو لگېدلي ول. ډاکټر محمد قاسم ، خبریال ته وویل : " دا د جگړو له پیله تر ټولو لوړه شمیره ده . " [10] په نورو روغتونونو کې روغتیاپالانو د مړیو شمیره نه شوای اخیستای. یوې رنځورپالې بل ژور نالیست ته ويلي ول چې : " موږ د مړیو د شمیرلو لپاره وخت نه لرو ، موږ ډیر بوخت یو ، موږ د ټپیانو ژوند ژغورو او اړ یو چې د هغوی پالنه وکړو" [11]

د فبرورۍ د لومړۍ اونۍ په پای کې د کابل د روغتیايي چارو مأمورینو د ۸۰۰ تنو د وژل کېدلو د ۳۵۰۰ تر ۴۰۰۰ تنو پورې د ټپي کېدلو گزارش ورکړ چې د ۱۹۹۳ ز کال د جنورۍ د مېاشتي له ۱۹ وروسته تر دغه دمه یا وژل شوي یا ټپیان شوي دي ؟ او دا یې هم ورزیاته کړه چې ښایي د مړیو شمیره نوره هم اوچته شي ځکه چې ډیري ملکي وگړي خپل مړي روغتونونو ته نه راوړي او یا د مړیو گزارش روغتون ته نه ورکوي. [12] د آی سي آر سي مشر امین کوبل [13] ژورنالستانو ته وویل چې د فبرورۍ تر لسمې [14] نیټې پورې ۳۶۸ تنه ټپیان د کابل په روغتونونو کې منل

شوي دي. د فبرورۍ په ۱۲ نېټه د آی سي آر سي د روغتون يوه ډاکټر د فرانسپرس د خبري ايجنسي يوه ژورناليست ته وويل چې د (ملکي او پوځي) وگړو په گډون ښايي په ټول ښار کې ۵۰۰۰ تنه وژل شوي وي. [15]

د کابل يوه استوگن چې د جگړې په لړ کې د کابل په لويديځ کې اوسیده، د بشري حقونو د څار ټولنې ته د مرکې په ترڅ کې وويل:

“ډيرې بدې او ترخې شپې ورځې وې. هره ورځ به توغندي راتلل. د شپې له پلوه به د سیاف او جمعیت تر ولکې لاندې د کابل په لويديځ کې د پغمان په لمنه کې له پرتې قرغې څخه د ټوپ گولۍ او د نورو درندو وسلو مرمۍ راتلې. او د جمعیت په ولکه کې د مأمورينو د کارتې د غونډې له پاسه به د توغنديو ډزې پيل شوې. د مأمورينو د کارتې د غره او غونډۍ له پاسه به يې افشار ويشته، هغوی د غره ډډې ويشتلې، هلته ټول د ملکي وگړو کورونه ول، مور په دغه موده کې د خپل کور ترځمکې لاندې خونې "زيرزمينۍ" کې اوسيدلو". [16]

د کابل يو بل استوگن شاهد چې په هغه مهال کې د طب د پوهنځي محصل وو د بشري حقونو د څار ټولنې ته د کابل د لويديځ او مرکز په دواړو سيموکې د پيښو د حالت په تړاو داسې وويل:

“په دغه وخت کې زمور په سيمو او گاوند کې ډيرې کلکې او ترخې جگړې روانې وې. ما داسې جگړې ډيرې لېدلې وې. مور د نظار د شوری او د حکمتيار د توغنديو او د ټوپونو د مرميو او ډزو ډيرې بدې ورځې او وحشت وليد. پر روغتونونو هم توغندي منبتل؛ خلک ټوټې ټوټې کېدل، هرې خواته به ککړې، لاسونه او پښې پرتې وې.

يو ځل يو توغندی د امنيت [خاد؟ ژ] پر روغتون ومنبت، مور هلته په پوهنتون کې د امنيت د نشتوالي له امله خپلې زده کړې کولې... د سهار لس بجې وې. يو شمير ډاکټران ووژل شول، يو شمير نجونې زده کوونکې هم ووژل شوې، يوې نجلې خپل عصبي کنترول له لاسه ورکړ ځکه پر ککره يې د توغندي چره منبتې وه. يوه نجلۍ ږنده شوه. ما دغه ټول په رڼو سترگو وليدل [؟] ما وليدل چې د يوه توغندي چرې څنگه يو انسان ټوټې ټوټې کوي. د توغنديو د منبتلو په پيښو کې ډير خلک ووژل شول. توغندي د ښار له لويديځ لوري د ټلویزيون د غره له پاسه [د کابل په زړه کې لوړه څوکه، په دې مانا چې د کابل له سويل لويديځ څخه د حکمتيار له مورچلونو څخه] ويشتل کېدل. [17]

د کابل په لويديځ کې د افشار د سيمې يوه اوسيدونکي د بشري حقونو د څار ټولنې ته د مرکې په لړ کې وويل چې په ۱۹۹۳ زکال کې لومړی دده ورور، وروسته يې پلار د توغنديو او ټوپونو د مرميو په چرو کې ووژل شول:

“د جنوري د مېاشتې وروستۍ اونۍ وه، شين سهار وو، زه لا تر هاغه مهاله بیده وم، زما مشر ورور کښته د څاه سر ته ولاړ [څاه د غره په لمن کې زمور تر کور لاندې وه]، ورور مې غوښتل کورته لږ اوبه راوړي... گاوندپان راځي او مور له خوبه را پاڅوي او وايي کښته د هتۍ مخې ته ورشو... مور کښته شولو: اوه يا اته جسدونه د ځمکې پرمخ پراته ول، جسدونه د يوبل تر څنگ د هتۍ مخ ته اېښودل شوي ول. گاوندپو وويل چې د څاه تر څنگ يو

توغندی مېنتی وو او ورور مې پکې وژل شوی وو. په دغو شپو ورځو کې هر چیرې او هر وخت چاودنې کېدلې او توغندي هر چیرې موبنل....

موږ نشوای کولای مړی ښخ کړ ، هرې خواته توغندي مېنل ، چا له کوره دباندي پښه نه شوه ایښودلای.... کله چې شپه تیاره شوه ، د کورڅنگ ته مو ښخ کړ. موږ له ځان سره اریکن او لمپې راوړې وې خو له ویرې مو نه شوای لگولې. چوپه چوپتیا وه ، موږ ځمکه و کیندله او د کوڅې ملا لنډه دعا وکړه. له هغه وروسته مو اریکن روښانه کړ ، تیاره وه ، هیڅ شی مو په سترگو نه لیدل. د اریکن له روښانولو سره سم د مأمورینو د کارتې د غونډۍ له پاسه چې د جمعیت په لاس کې وه ډزې پیل شوې ، زموږ خواته نیردې یو توغندی و موبنل ، اریکن مو مړ کړ او مړی مو په تیاره کې ښخ کړ. دا د نظار د شوری خلک ول چې ډزې یې کولې. هغوی به تل د مأمورینو له کارتې څخه ډزې کولې **◆** هغوی به تل ملکي وگړي ویشتل. هغوی به پر هر چا ډزې کولې ، خو ډیرې ډزې به یې هغه مهال کولې کله چې د دریو یا څلورو تنو ډله یې ولیدله]. 18]

ددغه سړي پلار درې ورځې وروسته په یوه برید کې ووژل شو :

“سهار مهال وو ، ډزې نه وې او حالت کرار ښکاریده. زړه مو غوښتل دباندي ووځو. موږ خوراکي توکو ته اړتیا درلودله. پلار مې دباندي ووت. کله چې پلار مې زموږ له غرنی کوره کښته مخ په ځوړي روان وو ، د هغه ترڅنگ توغندی و مېنل. پلار مې په هوا کې او پر ځمکه یې وویشتت. یوه چره ورباندي مېنلې وه. په ډیر بد ډول تپي شوی وو. موږ ژړاوې پیل کړې ، موږ غوښتل چې هغه روغتون ته ورسوو ، خو ډیر وینه ورڅخه بهېدله ، وینه نه درېدله. هغه په وینو کې لېت پیت وو او سا یې ورکړه.... موږ غوښتل چې هغه ښخ کړو خو د هغه په ښخولو کې هغه کړاو پر موږ تیر شو چې درې ورځې مخکې زما د ورور په ښخولو کې راپېښ شوی وو .”

د جنورۍ د مېاشتې په وروستيو او د فبرورۍ د مېاشتې په پیلنيو ورځو کې په زرگونو کابلیان له خپلو کورونو څخه وتښتیدل. د بشري حقونو د څار ټولني[19] له څو تنو کابلیانو سره چې په هغه مهال کې یې خپلې کورنۍ له کابله دباندي لېرې وې مرکه کړیده او ټولو د جگړو له امله سرتکونه کوله. " موږ د توغندیو د چرو له ویرې خپل کورونه پرېښودل ، موږ د ډزو له ویرې خپلې شتمنۍ او کورونه پرېښودل ، درنډې وسلې وې ، هرې خواته ډزې کېدلې او هره شېبه توغندي مېنل. " [20] یوه کابلي ښاري چې د فبرورۍ په مېاشت کې یې خپل کور پرې ایښی وو د بشري حقونو د څارټولني ته وویل : " د کابل په لویدیځ کې به شوروي سکر توغندي مېنل ، توغندي هر چیرې په هوا ول... د توپونو ږنډې گولې او ړانده توغندي له توپیره پرته هر چیرې او د هر چا په ککره موبنل. زموږ ژوند خوندي نه وو له دې امله اړ شو چې دباندي ووځو[21]. په هاغه وخت کې ژورنالستانو گزارش ورکړ چې د ملکي وگړو کتارونه پر سړکونو لیدل کیږي او غواړي له ښاره دباندي ووځي. یوه سړي چې په یوې لاسي کراچۍ کې یې د خپل

کور شیان بار کړي ول د فبرورۍ په نهمه یوه ژورنالېست ته په لوړه ترخه ژبه وویل: " دغه مجاهدین مور بیرته لومړۍ پېرۍ ته بیایي ".

[1] اسیر: علل سقوط پپ. ۹۱ ❖ ۱۰۳. سنگر: نیم نگاهی بر ائتلافهای تنظیمی در افغانستان پپ: ۱۶۲-۱۶۷

[2] د ۱۹۹۳ ز کال د جنورۍ د مېاشتې د ۱۹ نېټې د اونۍ د جگړو په اړه مالومات د هغو پراخو مرکو پربنسټ راټول شوي چې په کابل کې مو د جگړو له شاهدانو، افغانو او نړیوالو ژورنالېستانو، د مرستندویو ټولنو له کارکوونکو، د بیلا بیلو ډلو له چارواکو او نورو شاهدانو سره تر سره کړي دي چې د پېښو په اړوند یې مالومات درلودل

[3] په ۱۹۹۳ ز کال کې د دفاع وزیر مسعود تر لاس لاندې د جمعیت رسمي چارواکي یونس قانوني د فبرورۍ د مېاشتې په لومړۍ اونۍ کې خبریالانو ته وویل چې اوس د اسلامي گوند او وحدت ترمنځ د جوړې شوې ټلوالې کړۍ مخ په ماتیدو ده

[4] Terence White, ❖ Rebel faction holds out under pressure from government, ❖ Agence France-Presse,

January 20, 1993 (❖government❖ and ❖Hezb❖ officials quoted); Terence White, ❖South Kabul under intense rebel bombardment, many casualties, ❖ Agence France-Presse, January 21, 1993 (quoting

❖government❖ officials); Suzy Price, ❖Hundreds of casualties in Afghan fighting, ❖ Reuters, January 21,

1993 (quoting ❖government❖ and ❖Hezb❖ statements); and Suzy Price, ❖Rebel Afghan chief attacks

Kabul for the 19th day, ❖ Reuters, February 6, 1993 (quoting Yunis Qanooni and Abul Ali Mazari).

[5] Human Rights Watch interview with Suzy Price, correspondent for the British Broadcasting Corporation and Reuters, New York, April 1, 2004.

[6] Human Rights Watch telephone interview with Marc Biot, official at Jamhuriat hospital in Kabul in

1992-1993, July 10, 2004; Human Rights Watch interview with S.K., Afghan medical worker in west

Kabul during early 1990s, Kabul, July 9, 2003.

[7] Terence White, "Rocket attack kills eight, Afghan troops suffer heavy losses," Agence France-

Presse, January 19, 1993 (quoting hospital officials).

[8] Suzy Price, "Hospitals full as more rockets hit Afghan capital," Reuters, February 4, 1993; Human

Rights Watch interviews with Suzy Price, New York, March 2004.

[9] هماغه

[10] Price, "Dozens killed, hurt in shelling of Afghan capital," February 8, 1993.

[11] Jennings, "Fighting intensifies in Afghan capital," February 8, 1993.

[12] Price, "Dozens killed, hurt in shelling of Afghan capital," February 8, 1993; Jennings, "Fighting

intensifies in Afghan capital," February 8, 1993.

[13] Armin Kobel, the chief of ICRC,

[14] Terence White, "Former Pakistan secret service chief arrives in Kabul," Agence France-
Presse,

February 10, 1993 (quoting Kobel).

[15] Terence White, ❖No respite in Kabul rocket barrage, death toll close to 5,000, ❖ Agence France-

Presse, February 12, 1993.

[16] Human Rights Watch interview with L.M., resident of Afshar, Kabul, July 12, 2003.

[17] Human Rights Watch interview with F.K.Z., resident of west Kabul, Kabul, July 9, 2003.

د ژباړونکي یادونه : د بشري حقونو د څار ټولنه باید په دغه برخه کې سپیناوی وکړي او یا د دوی ژباړونکو ورته جمله سمه نه ده ژباړلې. د آشامایي یا آسمایي غر چې د کابل د زړه لوړه څوکه ده او خلک یې د ټلويزيون د غره په نامه بولي. دغه غر د مسعود په لاس کې وو نه د حکمتیار د ځواکونو په لاس کې. ښایي د لیکوال یا مرکه کوونکي موخه دا وي چې د کابل له سویل لویدیځ څخه ویشتل شوی توغندی چې موخه یې د ټلويزيون د پوستو غر وو ، له خپلې نخښې اوبښتې او د خاد پر روغتون منښتې دی .

[18] Human Rights Watch interview with Y.B.K., former resident of Afshar as a young boy, Kabul, July

[19] Human Rights Watch interview with A.S.F., resident of west Kabul, July 2, 2003.

[20]هماغه

[21]هماغه

پر افشار برید

د وحدت او اسلامي گوند ټلوالې د رباني دولت ته نوی گواښ رامنځته کړی وو؛ وحدت لا وختي په یوازې سر د کابل د لویدیځ د ډیرو برخو او د ښار د یو شمیر ختیځو برخو په گډون د کابل یو شمیر مرکز برخې په خپلې ولکې کې درلودلې، د هغوی په لاس کې ډیرې دولتي ودانۍ هم وې، په پغمان او د کابل په لویدیځ او د لویدیځ په لوړو غونډیو کې د سیاف ملیشایي ځواکونه ډیره شوي ول. وحدت د افشار د غره لوړې څوکې په لاس کې درلودلې چې له پوځي اړخه د دغه غره شمالي برخې چې د پغمان پر سړک سپرې وې وحدت په یوه پیاوړې دریځ کې درولی وو.

د ۱۹۹۳ ز کال د فبرورۍ په پیل کې د برهان الدین رباني دولت، د جمعیت او د اتحاد لوړ پوړو بولندویانو پریکړه وکړه چې د اسلامي گوند او وحدت د ټلوالې پر وړاندې کوټلي گامونه اوچت کړي، دوی و پتیله چې د ښار په لویدیځ کې د وحدت پر مورچلونو په ځانگړې توگه د افشار پر غره او پر نورو دولتي ودانیو چې د افشار ختیځ ته پرتې وې برید وکړي او هم د افشار د غره په لمنه کې گڼ میشتې ملکي سیمې چاڼ کړي.

د بشري حقونو د څار ټولنې له بیلابیلو رسمي چارواکو څخه چې د نظار په شوری او لنډ مهالي دولت کې یې کار کاوه د ډاډ وړ مالومات ترلاسه کړي دي، هغوی منلي دي چې دغه برید د جمعیت، نظار شوری، اتحاد او د رباني دولت د لوړ پوړو کسانو له پلوه پلان او منظور شو. [1]

په پلان کې پتیله شوې وه چې دوی به د وحدت پر مرکزونو چې د کابل په لویدیځ کې د افشارو په لمن کې د پولیتخنیک پوهنتون ته نږدې د ټولنیزو علومو د اکاډیمۍ پر ودانۍ برید کوي. د جمعیت او اتحاد ځانگړې موخه د وحدت د مرکزونو نیول او د افشار په ور څیر موسیمو کې د وحدت د ډلې د مورچلونو ډرې وړې کول ول تر څو دولت و کولای شي د پغمان له سیمې نیولې بیا د ښار تر ختیځ پورې د خپلې ولکې لېکې و غځوي او هم د وحدت سیاسي او پوځي مشر عبدالعلي مزاری ژوندی ونیسي.

د افغانستان لپاره د عدالت پروژې چې یوه غیر دولتي ډله ده د افشار د پېښې په گډون له ۱۹۷۹ تر ۲۰۰۱ ز کال پورې په افغانستان کې د پوځي عملیاتو لړۍ پلټلې او د افشار عملیات یې د خپل ۲۰۰۵ ز کال د جنورۍ په گزارش کې داسې را سپړلي دي:

د برهان الدین رباني تر مشرۍ لاندې د افغانستان د اسلامي دولت د ۱۹۹۳ ز کال د فبرورۍ د مېاشتې د افشار عملیات، د دغه دولت تر ټولو پیاوړي او سمبال شوي پوځي عملیاتو ته نغوته کوي چې پکې له ډیر زیات پوځي ځواک څخه کار اخیستل شوی دی. دغو عملیاتو دوې تاکتیکي موخې درلودلې. مسعود پریکړه کړې وه چې په

لومړي سر کې به د وحدت د گوند پوځي او سياسي مرکزونه ونيسي (دغه مرکزونه د کابل په لويديځ کې د افشار د غره په لمنه کې د ټولنيزو علومو په اکاډيمۍ کې پراته ول) ، او هم به د وحدت د گوند مشر عبدالعلي مزاري ژوندی ونيسي. دويم : د برهان الدين رباني تر مشرۍ لاندې د افغانستان اسلامي دولت په پام کې درلودل چې د جمعيت تر ولکې لاندې سيمې د کابل له مرکزې نيولې د سياف تر ولکې لاندې سيمو پورې له يو بل سره ونښلوي چې له دې لارې به په مرکز کې خپله واکمني ټينگه کړي [2].

د مليشياوو ترمنځ د بريد تابيا له بريده مخکې پټه پاتې نه شوه. د وحدت سياسي چارواکي د بريد له پيليدا څو ورځې مخکې پوهيدل چې د بريد تابيا نيول شوې ده ، له بريد څخه څو ورځې مخکې د افشار د سيمې د اوسيدونکو يوه کوشنۍ برخه چې د اړيکو پر بنسټ له بريده خبره وه له سيمې ووتله. [3] په بله وينا يوازې د افشار د سيمې هغه استوگن چې له بريد څخه خبر شوي ول په دې بريالي شول چې سيمه پرېږدي. د سيمې يو استوگن د بشري حقونو د څار ټولنې ته وويل چې په څه ډول له بريده مخکې خبر شوی وو :

"يوه ملگري مې د نظار په شوری کې کار کاوه. هغه د دولت په مرکز کې کار کاوه. هغه له بريد څخه دوې ورځې مخکې ماته راغی او ويې ويل : ته بايد له دغه ځايه ووځی. د بريد امر ورکړ شوی دی. پغمانيان [د اتحاد ډله] غواړي پر دغې سيمې بريد وکړي ، هر څوک يې چې مخې ورشي و به يې وژني ، او هر څه به لوټ کړي" [4].

يو بل وويل :

"موږ د مسعود د کسانو په منځ کې له يوې کورنۍ سره اړيکه درلودله او موږ ته يې وويل چې ووځو. هغه وويل : ' د سياف او مسعود جنگيالي به پر دغې سيمې بريد وکړي ' دا له بريده څلور ورځې مخکې ول . هغه موږ ته وويل چې بايد له سيمې څخه ووځو. هماغه ول چې ووتلو" [5].

يو بل وويل :

"له بريد څخه پينځه ورځې مخکې زما وراره چې د حرکت د مشر انوري ساتونکی دی ما ته راغی او ويې ويل : ' ته بايد له دغه ځايه ووځی . دغه سيمه په بل مخ اړول کېږي. ان که تاسو پوځيان هم نه ياست خو ډيره وراني به رامنځته شي. ددغه خبر په اوريدلو موږ دوې ورځې وروسته د شپې له پلوه له افشارو وو تلو" [6].

د دغې سيمې ډيريو اوسيدونکو ته د کيدوني عمليات په تړاو نه خبر ورکړل شو او نه ورته وويل شول چې له سيمې څخه ووځي [7].

د عملياتو کيلي د افشار پر گڼ ميشتې سيمې سپره د افشار د غره لوړه څوکه وه. پوځي ستراتيژي دا وه چې جمعيت مخکې له دې چې د افشار په سويل ختيځ او په سويل کې د ملکي وگړو په منځ کې د وحدت مورچلونه و نيسي ،

غوښتل يې لومړي د افشار د غره لوړې څوکې و نيسي. [8] له برید مخکې د محمد فهيم قسيم تر مشرۍ لاندې د افغان د ملي امنيت څرو " جاسوسانو" د حرکت د ډلې څو تنو بولندويانو ته چې د افشارو په لويديځ او شمال کې يې پوستې درلودلې بډې ورکړې تر څو په عملياتو کې ورسره مرسته وکړي او د جمعيت او اتحاد سرتيرو ته اجازه ورکړي چې د دوی له پوستو څخه تير شي او د افشار لوړې څوکې ونيسي [9] (محمد قسيم فهيم له ۲۰۰۱ تر ۲۰۰۴ زکال پورې د افغانستان د دفاع وزير ، او د ۲۰۰۱ ز کال په پای کې د طالبانو پروړاندې د امريکايي عملياتو کيليدې پوځي ملگری وو). کله چې عمليات پيل شول د جمعيت ځواکونو د افشارو لوړې څوکې و نيولې او د اتحاد ډله پر افشارو ور ننوتله ، د ټولنيزو علومو په اکاډيمۍ کې د وحدت د ډلې مورچلونه يې ونيول او هم يې د هغه سرک ولکه په لاس کې و نيوله چې له پغمانه د کابل تر مرکز د افشار له منځه تيرېږي. د جمعيت ځواکونو له افشارو دباندې سرکونه هم ونيول او خپل مورچلونه يې جوړ کړل. په دې لړ کې د وحدت ځواکونه د افشار له سويلي برخې د کابل لويديځې برخې ته په شا شول او د افشارو هزاره ميشته سيمه يې د پښتونواکې اتحاد ډلې جنگياليو ته ور پرېښودله .

له برید څخه دوې ورځې مخکې د کابل د بادام باغ په سيمه کې مسعود په خپلې پوځې اډې کې يوه غونډه ونيوله ؛ په غونډه کې د جمعيت او اتحاد د ډلو لوړپوړو بولندويانو او هم د نظار د شوری په جوړښت کې د نورو ښکيلو ډلو بولندويانو گډون وکړ. [10] په هاغه وخت کې د جمعيت د ډلې په مشرتابه کې دغه کسان ول : ملا عزت (عزت الله) د پغمان بولندوی ، محمد قسيم فهيم (د ملي امنيت رئيس) ، بابو جان ، انور ډنگر ، گدا محمد ، بابو جلندر ، حاجي الماس ، گل حيدر او بسم الله خان.

د بشري حقونو د څار ټولنه په دې بريالۍ نه شوه چې ومومي په غونډه کې چا او چا گډون کړی وو خو د عملياتو د اړينوالي په پام کې لرو څرگنده خبره دا ده چې فهيم هرو مرو هلته وو. د افغانستان لپاره د عدالت د پروژې د گزارش پر بنسټ چې له څو تنو شاهدانو سره يې مرکه کړېده ، د اتحاد دوه بولندويان ❖ شير علم او زلمی توپان او د حرکت د ډلې مشر حسين انوري په غونډې کې ول. [11]

د گزارشونو پر بنسټ سياف په پغمان کې د اتحاد د ډلې له لوړپوړو بولندويان سره د پلان شويو عملياتو په اړوند غونډه جوړه کړه. [12] د هاغه مهال د اتحاد په مشرتابه کې دغه کسان ول : په خپله سياف ، حاجي شير علم ، زلمی توپان ، عبدالله شاه او ملا تاج محمد. ښايي څو تنو منځپوړو بولندويانو هم کړی وي.

له عملياتو يوه شپه مخکې د پروان په کارته " کارته پروان " کې د مسعود په يوه پټ او خوندي کور کې يوه بله غونډه جوړه شوه ، دغه کور د کانتيننټال هوټل ته نږدې پروت وو. [13] د افغانستان لپاره د عدالت د پروژې د گزارش پر بنسټ مسعود په خپله د فبرورۍ د مېاشتې په ۱۲ نېټه د عملياتو په دويمه ورځ د کانتيننټال په هوټل کې غونډه جوړه کړه. په غونډه کې د رباني ، سياف او فهيم په څير سياسي او پوځي مشران هم ول. [14]

د بشري حقونو د څار ټولنې د افشار د سيمې له څو تنو اوسيدونکو سره مرکه کړېده چې د بريد پر مهال يې په سيمه کې ژوند کاوه او ويې ويل چې بريد څنگه پيل شو او له بريد وروسته څه ډول ناورين خپلی غوبل په سيمې کې را خپور شو. دغه د ډاډ وړ لاسوندونه په زباد رسوي چې په څه ډول له بشري حقونو څخه سرغړونه شويده او د افشارو په عملياتو کې په څه ډول بشري نړيوال قانون په سيستماتيک ډول ترپښو لاندې شوی دی ، دلته ملکي وگړي په لوی لاس وژل شوي دي ، دلته په لويه کچه ملکي وگړي وهل او ټکول شوي دي ، دلته يوازې د ژب توکميزتربست پر بنسټ سړي تښتول شوي دي او دلته په لويه کچه غلاوې ، داړه ماری او لوټماری شوي دي. دغه ټولې په لوی لاس ترسره شوي ناخپری ، دې ته نغوته کوي چې په دغه ناتار او ناورين کې ښکيل يو شمير بولندويان ښايي د بشريت پرضد په جناياتو کې ښکيل وبلل شي

[1] Human Rights Watch interview with K.S., former government security official, Kabul, July 24,

2003; Human Rights Watch interview with C.S.A., former government security official, July 18, 2003;

Human Rights Watch interview with R.D., former official in the interim government 1992-1995,

Kabul, July 16, 2003; Human Rights Watch interview with J.G.M., former government intelligence

official 1992-1996, Kabul, July 10, 2003. Intelligence agents in Wahdat also told Human Rights WWatch that they knew in advance of an impending attack by Jamiat and Ittihad forces.

[2] Afghan Justice Project, [Addressing the Past: The Legacy of War Crimes and the Political Transition in Afghanistan](#), [January 2005](#), ([AJP report](#)), page 27.

[3] Human Rights Watch interview with Q.E.K., former Wahdat political official, Kabul, July 15, 2003.

[4] Human Rights Watch interview with I.R.H., resident of Afshar, Kabul, July 12, 2003.

[5] Human Rights Watch interview with I.K., resident of Afshar, Kabul, July 2, 2003.

[6] Human Rights Watch interview with K.I.K., resident of Afshar, Kabul, July 6, 2003.

[7] د دغې سیمې یو شمیر اوسیدونکو د بشري حقونو د څار ټولني ته وویل چې د سیمې او خپلو کورونو پرینودلو ته نه ول چمتو شوي. د بیلگې په توگه میرمن ف. الف چې د دغې سیمې یوه اوسیدونکې ده د بشري حقونو د څار ټولني ته د ۲۰۰۳ ز کال د جولای د مېاشتې د شپږمې نېټې په مرکه کې وویل " زه نه پوهېدل چې د غره لوړه څوکه پر مسعود پلورل شوې وه)

[8] The general descriptions of the Afshar campaign here are based on testimony taken by researchers

with the Afghan Justice Project, as well as Human Rights Watch interviews with officials named in the

proceeding note, and interviews with two soldiers who took part in the Afshar campaign; Human

Rights Watch interview with K.M.B., soldier who served under Ittihad forces in 1993, Kabul, July 4,

2003 (describing his orders on the day of the attack) and Human Rights Watch interview with T.E.S.,

Soldier in Shura-e Nazar in 1993, Kabul, July 5, 2003 (describing aim of attack on Afshar as told to

Him by his commanders).

[9] د حرکت پر دغو بولندویانو تور لگېدلی دی چې له جمعیت څخه یې بډې اخیستې دي: صداقت ، ضابط محسن سلطاني ، عوض علي گرجي ، تابش ، ملک شریف او سید شریف. د بشري حقونو د څار ټولني دغه مالومات د وحدت او د نظار د شوری د ډاډ وړ له سرچینو څخه تر لاسه کړي دي : په لاندې ډول :

Human Rights Watch interview with Q.Q.S., former Wahdat commander, Kabul, July

14, 2004; Human Rights Watch interview with Q.E.K., former Wahdat political official, Kabul, July

15, 2003; Human Rights Watch interview with C.S.A., former government security official,
July 18,

2003

[10]هماغه

[11]هماغه

[12] AJP report, p. 29.

د افغانستان لپاره د عدالت پروژه پ. ۲۹

[13]هماغه

[14]د افغانستان لپاره د عدالت پروژه، ۲۰۰۵ ز کال پ. ۳۰

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**